

ERDÉLYI MÚZEUM

LXVI. KÖTET

2004. 3–4. FÜZET

A cegei Wass család története (16–20. század)

*

„Magyar Ovidiusok” és „Impostorok” a 17–18. század fordulóján

*

Test és személy Descartes-nál

*

Tárgyasítható-e a másik és az idő?

*

Paul Ricoeur kései hermeneutikája

*

Az Erdélyi Fejedelemség korának jogi nyelve

*

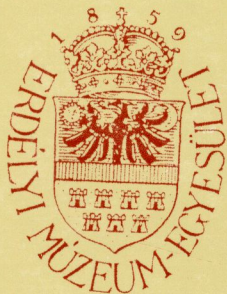
Műhely

*

In memoriam

*

Szemle

KOLOZSVÁR, 2004
AZ ERDÉLYI MÚZEUM-EGYESÜLET KIADÁSA

W. Kovács András

A cegei Wass család története (16–20. század)*

A cegei Wass család leszármazása a 14. század elejétől máig folyamatosan levezethető. A Wass-levéltár elsősorban középkori (1542 előtti) részének viszonylagos gazdagságával tűnik ki, de az újabb kori rész is – bár koronként és áganként változó mennyiségben komoly veszteségeket szenvedett – lehetővé teszi a rokonság történetének felvázolását.¹ Az előzmények ismeretesebbek: az Árpád-korban, talán III. Béla király (1172–1196) uralkodása alatt jelentősebb birtokadományt kaptak Doboka vármegyében, majd a 14. században többen közülük – főképpen az Erdélynek több vajdát adó Lackfiak familiárisaiként – megyésispáni és várnagyi tisztségeket viseltek, de később visszasüllyedtek a megyei nemesség szintjére. Közhivatalú újra már csak a 16. század elején vállaltak, de a jelek szerint ez utóbbi századra vonatkozó iratokat megtizedelték az ismeretlen korban végrehajtott levéltár-selejtezések.

Források

A familia újabb kori történetének legfontosabb forrása természetesen a Wass-levéltár, amelyik a kutatók nagy szerencséjére úgy menekült meg a pusztulástól, hogy a 20. század elején a család letétbe helyezte az Erdélyi Nemzeti Múzeum Levéltárába (ENMLt). Fontos adatokat őrzött meg a családtag Wass Otília (1829–1917) irathagyatéka, valamint a Jósika család hitbizományi levéltára. Ezek ugyancsak az ENMLt-nek részei, jelenleg pedig mindhárom a kolozsvári állami levéltár kezelésében van.

Sajnos a Wass-levéltár nem őrizte meg a családtagok szomorújelentéseit és az elhunytak felett elmondott halotti beszédeket, márpedig a 18–20. századból való születési és elhalálozási adatoknak ezek igen fontos forrásai. Ezeket könyvtárak és levéltárak ilyen jellegű sorozataiból kellett összegyűjteni.² Az így egybeszedett anyagot a Hamburgban élő cegei gr. Wass Endre

* Az itt közölt tanulmány folytatása az Erdélyi Múzeum (a továbbiakban: EM) LXVI(2004). 1–2. füzet 1–40. lapjain közöltnek (W. Kovács András: *A cegei Wass család a középkorban*).

¹ A családtörténet szempontjából nem mindig hasznosítható az sem, ami megmaradt. Huszti András (1700?–1755) családi levéltáros és történész, aki a Wass-levéltár *Registrum*ába nemcsak a birtokjogok szempontjából fontos iratokat foglalta bele, hanem azokat is, amelyek család- vagy művelődéstörténeti szempontból fontosak voltak, maga is megírta *Genealogia heroica* címmel a család történetét, melynek egyik fasciculusára ezt jegyezte fel: „Ezen fasciculusban [ti. Császári] semmi meritumot importáló instrumentum [= érdelemes irat, oklevél] nintsen.” – Lásd a Román Állami Levéltár Kolozs Megyei Igazgatósága (Arhivele Naționale Direcția Județeană Cluj), Kvár (a továbbiakban: KvÁLt), ENMLt, Wass család levéltára (a továbbiakban: Wass cs lt), 23. doboz., 2269. sz. – Az elenchus: Huszti, Andreas: *Registrum litterarum [...] familiae [...] Wass de Czege [...] sub cura ac inspectione Adami comitis Wass per Andream Huszti anno domini millesimo septingentesimo quinquagesimo quarto etc. In possessione Császári* (164 oldal, 4°, bőrből kötve, Wass cs lt, jelzet nélkül – a továbbiakban: Huszti: *Registrum*), a családtörténet pedig: Huszti Andreas: *Genealogia heroica [...] familiae Wass de Sancto Aegydio ... ab anno domini MCXL ad annum usque currentem 1743* (kézirat, 4°, félbőr kötés, 163 lap, Wass cs lt, 41. doboz, fasc. CI., 5313. sz. – a továbbiakban: Huszti: *Genealogia heroica*).

² ENMLt (Szomorújelentések gyűjteménye); az Erdélyi Múzeum-Egyesület államosított könyvtárának Kézirattára; Országos Széchényi Könyvtár (a továbbiakban: OSZK) Kézirattára, illetve Plakát- és Kisnyomtatványtára; Erdélyi Református Egyházkerület Gyűjtőlevéltára (Kvár); Kolozsvári Egyetemi Könyvtár (KvEKt) Kézirattára; Kolozsvári Protestáns Teológia Könyvtára (a továbbiakban: KvProtTeolKvt); a kolozsvári Református Kollégium ugyancsak elkobzott könyvtára (amelyet a Kolozsvári Akadémiai Könyvtár őriz). – Az EME Kézirattárának és a Református Kollégium Könyvtárának halotti beszédeiről Köblös Zoltán készített nyomtatásban is megjelent összeállítást (jegyzéket), a Wass családra ebből a következő részek vonatkoznak: *Genealógiai Füzetek. Családtörténeti folyóirat címerekkel és leszármazási táblákkal* (Kvár, a továbbiakban: GenFüz) II(1904). 144; III(1905). 9; 22–23. A teljes összeállítás önállóan is megjelent: *Halotti beszédek az Erdélyi Országos Múzeum és a kolozsvári ref. kollégium könyvtárában*. Összeállította Köblös Zoltán. Kvár 1905. Az itt

(*1950), illetve Tondolo Olivier (*1973), gr. Wass Irma (1865–1947) Bécsben élő dédunokája gyűjtései egészítették ki.

A Wass-levéltár a kezdetektől, a 12. század végétől fogva körülbelül a 19. század végéig tartalmaz a történetkutatás által hasznosítható iratokat. A letétbehelyezés után is maradt azonban történeti értékű levéltári anyag az akkorra már három ágra oszlott család kezelésében,³ és természetesen a második világháború végéig is termelődött újabb iratanyag. Ezek azonban az 1944-et követő drámai változások következtében jórészt megsemmisültek, hiszen a család tulajdonában levő szentgyeდი és a nagyobbik cegei kastélyt ekkoriban kifosztották, majd lerombolták. 1944 után a kisebbik cegei kastélyt is kifosztották, de csak részeket romboltak le belőle. Egy kisebb levéltár-töredék (főleg a 19–20. fordulóján keletkezett iratok: születési bizonyítványok, szomorújelentések, tulajdonjogot igazoló papírok, levelezés) megmaradt a cegei református ágból való gr. Wass Olivér (1855–1932) bécsi lakásán, azonban a családi levelezést Olivér második felesége megrostálta, és egy részét megsemmisítette, állítólag azért, hogy Olivér testvérének, Wass Hortenziának (1856–1939) egy bizonyos Bogyá Jánossal kötött – szerinte dehonosztáló – házassága írásos nyomait eltüntesse.⁴

Az 1990-es évek elején Hamburgban előkerültek a szentgothárdi ágból való Wass Ilona (1884–1950) – Johann Siemers (1872–1955) felesége – német nyelvű kéziratos visszaemlékezései is, amelyek 1999-ben németül és magyar fordításban is napvilágot láttak. Ez ma a 19–20. század fordulója és a 20. század első évtizedeinek legfontosabb forrása.⁵ Kettejük hamburgi irathagyatéka azonban, amelyet fiuk, Hans-Edmund (*1920) kezel, nem tartalmaz a Wass családra vonatkozó, történeti szempontból hasznosítható fontosabb anyagot.⁶ Ilyen sajnos nincs az 1945-ben Erdélyből elmenekült és később az Amerikai Egyesült Államokba távozott Wass Albert (1908–1998) floridai irathagyatékában sem, amelyet az író egyik fia, Géza (*1943) kezel.

A levéltári anyagon kívül a család történetének igen fontos forrásai Wass György (1657 vagy 1658–1705) és fia, Wass László (1696–1738) naplói. Ezeknek kéziratait a 19. század végén a család az Erdélyi Múzeum-Egyesületnek adta át, és az egyesületi könyvtár kézirattára őrizte, ma pedig a kolozsvári Egyetemi Könyvtárban található.⁷ A naplót 1896-ban Nagy Gyula (1849–1924) történetkutató (kevésbé fontosnak ítélt részek elhagyásával) nyomtatásban megjelentette,⁸ ám akkor a György négykötetnyi kéziratából az utolsó kötet eredetije nem volt

felsorolt halotti beszédek ma a Kolozsvári Akadémiai Könyvtár (KvAKt) őrzi; a tanulmányban idézettek – ha egyéb forrásjelzést nem adok – innen valók.

³ Entz Géza: *Wass-Tarjányi Ákos családi levéltára Cegén*. EM XLVIII(1943). 109–110. (A továbbiakban: Entz: *Wass-Tarjányi*.) – A levéltárnak ezt a rövid bemutatását Jakó Zsigmond *Jelentés az Erdélyi Nemzeti Múzeum Levéltárának 1942. évi működéséről* (Kvár 1943) c. munkája függelékeként is közölték.

⁴ Ezek egy részét fénymásolatok formájában 2004-ben rendelkezésemre bocsátotta Tondolo Olivier, aki munkám újabb kori részének összeállításában számos értékes tanácsot adott; segítségét ezúton is köszönöm.

⁵ Magyar fordítása: Siemers Ilona: *Wass-kor*. Marosvásárhely 1999. (A továbbiakban: Siemers: *Wass*. – Német nyelvű kiadása: Siemers Ilona: *Erinnerungen*. Neumarkt am Mieresch 1999.)

⁶ Cegei gr. Wass Endre szóbeli közlése. Az adatgyűjtésben és feldolgozásban nyújtott segítségét ezúton köszönöm.

⁷ Wass György: *Diarium avagy mindennapi lét dolgokról való írás*. I–IV. kötet, jelzete: KvEkt, Kézirattár, Ms. nr. 1586. I–III. (eredeti), IV. (18. századi másolat). – A további másolatokat és lelőhelyeiket felsorolja: *Repertoriul manuscriselor de cronici interne privind istoria Romîniei*. Sec. XVI–XVIII. Întocmit de I[oaachim] Crăciun și A[urora] Ilieș. Buc. 1963. 343–344. Az itt felsoroltakon kívül Wass György naplójának az 1704–1705. évekre vonatkozó része belényesi Koszta István guberniumi tanácsos 1817. évi másolatában is fennmaradt (Magyar Tudományos Akadémia Könyvtára [a továbbiakban: MTAKt], Kézirattár [Bp.], K. 705). – Wass László: *Diarium az az mindennapon lett dolgairól írott könyve*. I–IV. kötet (autográf), KvEkt, Kézirattár, Ms. nr. 1586. Vö. Crăciun–Ilieș: *i. m.* 377.

⁸ *Czegei Wass György és Wass László Naplói 1659–1739*. Közli Nagy Gyula. Bp. 1896. (Monumenta Hungariae Historica Scriptores XXXV. Magyar történelmi évkönyvek és naplók 3. – A továbbiakban: *Napló*.) – A mű családtörténeti vonatkozású adatai külön is megjelentek: Köblös Zoltán: *Czegei Wass György és Wass László Naplóinak családtörténeti adatai (1659–1738)*. GenFüz VI(1908). 155–157, 177–186.

fellelhető, így azt a részt 18. századi másolatból közölte. Az elveszettnek hitt rész később felbukkant a balászfalvi érseki könyvtár kéziratai között, és az ma a kolozsvári Akadémiai Könyvtárban található.⁹ Igen fontosak még Wass János (1636?–1680) és fia, Wass Dániel (1674–1741) saját kezű családtörténeti feljegyzései, amelyeket Szenci Molnár Albert (1574–1639) 1617-ben Oppenheimban megjelent *Postilla Scultetica* című munkájának abba a példányába vezettek be, amelyiket a 19. század végén még a nagykőrösi református kollégium könyvtárában őriztek, de a könyv a bejegyzésekkel együtt mára elveszett vagy – jobb esetben – lappang.¹⁰ A feljegyzéseket bő jegyzeteléssel ugyan, de csak kivonatossan és helyenként hibákkal Torma Károly (1829–1897) adta ki a Századok 1888. évi folyamában,¹¹ ez azonban nem pótolja az eredetit. Szerencsére 1895-ben H. Kiss Kálmán (1843–1913), a nagykőrösi ref. kollégium akkori igazgatója teljes szövegű másolatot készített e feljegyzésekről, ami fennmaradt az Országos Széchényi Könyvtárban.¹²

Jelen összeállításomban igyekeztem elkerülni a magyar genealógiai irodalom bevett kézikönyveinek használatát (elsősorban a „Nagyiván”-ról, illetve Kempelen és Gudenus munkáiról van szó), mert ezeket sok esetben legendák szövik át, vagy ha nem, akkor is általában forrásjelzetek nélkül sorolják az életrajzi adatokat és a leszármazás rendjét. Emiatt nem ellenőrizhetők, és legtöbbször csak a korábbi kiadványok (olykor hibás) adatait ismétlik. Ezekben a munkákban tehát – jelen összeállításához képest – az érdeklődő a 19. század végén és a 20. században élt családtagokra vonatkozóan olykor bővebb adatokat találhat (születési és elhalálozási adatok, házasságkötések időpontjai), amiket azonban nagy körültekintéssel kell kezelni.¹³ A közkeletű tévedésekre jó példa, hogy a Wass családot kapcsolatba hozták a 16. században Mezőbádon birtokot szerző Drakulya Lászlóval, Vlad Ţepeş havaselvei fejedelem (uralkodott: 1448, 1456, 1476) unokájával. Binder Pál történetszemlélő (1935–1995) ugyanis úgy gondolta, hogy Drakulya László felesége, egy bizonyos Anna, Wass leány lenne.¹⁴ Az okleveles adatokkal kellőképpen alá nem támasztott vélekedés alapja az volt, hogy Drakulya László és a cegei Wass család egyaránt birtokos volt a maroszekei Mezőbádon. Ezt a feltételezést a román genealógiai szakirodalom ellenőrzés nélkül elfogadta, és azóta is tényként kezeli, így a valószínűleg soha nem lé-

⁹ KvAKt, Mss. C. nr. 772. (Régi jelzete: Mss. ung. nr. 14.) A kézirat hollétére Jakó Zsigmond hívta fel a figyelmemet.

¹⁰ Rostás Tibor (Bp.) szíves szóbeli közlése 2002-ben.

¹¹ Torma Károly: *Czegei Wass János feljegyzései*. Századok (a továbbiakban: Sz) XXII(1888). 349–354 (a továbbiakban: *Wass János feljegyzései*).

¹² A másoló által adott cím: Genealogiai bejegyzések a Barcsay, Bogáthy, Ébeni és czegei Vass családokra vonatkozólag a „Postilla Scultetica” 1617-ki kiadása czimlapját előző és végső levelein a nagy-kőrösi ev. ref. főgymnasiun könyvtárban. (OSzK, Kézirattár, Fol. Hung. 1465. sz. – A feljegyzés fénymásolatát György Béla könyvtárosnak köszönöm.)

¹³ A család történetét az alábbi fontosabb genealógiai munkák érintik (a vonatkozó részek lapszámaival): Kövári László: *Erdély nevezetesebb családai*. Kolozsvárt 1854. 251–252; Nagy Iván: *Magyarország családai czimerekkel és nemzékrendi táblákkal*. I–XII. Pest 1857–1865. XII. 79–85; Pótlékkötet. Pest 1868. (a továbbiakban: Nagy Iván); *J. Siebmacher's grosses und allgemeines Wappenbuch*. IV/13. *Der Adel von Siebenbürgen*. Ed. Constantin Reichenauer v. Reichenau, Géza v. Csergheő und Oskar v. Bárczay. Nürnberg 1898. 99–100, t. 43; *J. Siebmacher's grosses und allgemeines Wappenbuch*. IV/12. *Der Adel von Ungarn*. Ed. Géza v. Csergheő, Iván v. Nagy und Josef v. Csoma. I–IV. et suppl. Nürnberg 1885–1893. IV. 703, t. 482; Kempelen Béla: *Magyar nemesi családok*. I–XI. Bp. 1911–1932 (a továbbiakban: Kempelen) XI. 39; Fejérváti László: *Magyar Nemzetségi Zsebkönyv. Első rész. Főrangú családok (főrendiházi örökös tagsági joggal bíró főrangú családok)*. Bp. 1888. (a továbbiakban: MNZsebk Főrangú családok) 264–266; Vajay Szabolcs: *A Johannita rend lovagjai 1854–1987*. H. n. [a szerző magánkiadása]. 1987. 342–344; Gudenus János József: *A magyar főnemesség XX. századi genealógiája*. I–V. Bp. 1990–1999. (a továbbiakban: Gudenus). IV. 229–235; V. 205; *Genealogisches Handbuch des Adels. Genealogisches Handbuch der Gräflichen Häuser*. Teil B. *Deutscher Briefadel und nichtdeutscher Adel*. Glücksburg–Limburg. II(1960). 489–494; IV(1973). 391–394; XIII(1991). 425–428; *Hamburgisches Geschlechterbuch*. Bearbeitet von Daniel Ihonor. Sechzenter Band. Limburg an der Lahn 2000. (Deutsches Geschlechterbuch. Band 210). 326–331.

¹⁴ Binder, Paul: *Une famille noble roumaine de Transylvanie: Les Drakula de Sinteşti*. Revue Roumaine d'Histoire XXVII(1988). 4. sz. 301–314, különösen 308. és 314.

tezett cegei Wass Anna szerepel a Basaraba havaselvei román uralkodócsalád leszármazását bemutató családfákon, még a Románia történetét tárgyaló legutolsó reprezentatív összefoglalás lapjain is.¹⁵

A birtokszerző Wass György (†1594)

Hosszú idő után *Wass György* (ifjabb cegei Wass János fia)¹⁶ volt az első a családban, aki a megyei élet kereteiből kiemelkedve politikai szerepet vállalt. Karrierje az 1560-as években indulhatott: 1569-ben János Zsigmond (1556–1571) familiárisának mondják, aki urával Magyarországra ment, és emiatt pereit elhalasztották.¹⁷ Báthori István fejedelem (1571–1586) 1573-ban Kolozs vármegye ispánjává nevezte ki,¹⁸ 1585-ben pedig ő vitte el Erdély adóját a Portára,¹⁹ később Báthori Zsigmond (1588–1602) bizalmasaként 1590-től az Észak-Erdély uralma szempontjából kulcsfontosságú Szamosújvár (Belső-Szolnok vm.) kapitánya (1594-ig)²⁰ és 1593. május 1-jétől fejedelmi tanácsos,²¹ 1594-ben a Besztercéhez tartozó birtokok dézsmaszedője.²² Részesese lett Kendi Sándor (†1594) törökbarát szerveződésének, amely ellenezte Báthori Zsigmond császárbarát politikáját, és Erdély biztonságát a Portával való jó viszony fenntartásától remélte. A fejedelem augusztus végén a szervezkedő főurakat letartóztatta, és nagy részüket kivégeztette, de Bethlen Farkas (1639–1679) szerint Wass Györgyöt, akit ugyancsak fogva tartottak, nemsokára szabadon engedték.²³ Más forrás tanúsága szerint azonban ekkor meghalt: egy, a 16. század végéről való történeti ének ismeretlen szerzője úgy tudta, hogy Wass Györgyöt rövid időre szabadon engedték, és ő ezt kihasználva öngyilkosságot követett el.²⁴

¹⁵ *Istoria Românilor*. IV. Red. Camil Mureșanu–Tudor Teoteoi. Buc. 2001 (a Basaraba család leszármazását bemutató mellékletben).

¹⁶ Wass cs lt, 1587: X/28; Sz XXI(1887). 520. A Századok folyóiratból itt idézett hely Lázár Miklós folytatásban megjelent *Erdély főispánjai (1540–1711)* c. tanulmányából való; a Wass családra az alábbi részek vonatkoznak: Sz XXI(1887). 520–521, 714 (az „öreg” és a naplóíró Wass György); XXII(1888). 626. (Wass Ferenc); 739. (Wass Dániel); 928. (Wass János).

¹⁷ *aule nostre familiaris* (Wass cs lt, 1569: XXXIII/18).

¹⁸ Wass cs lt, 1573. II. 28.: LXIX/1. Tisztségét haláláig viselte. Lásd 1576: *Urkunden-Regesten aus dem Archiv der Stadt Bistritz in Siebenbürgen 1203–1570*. I–II. Von Albert Berger. Aus dem Nachlass herausgegeben von Ernst Wagner. III. Begründet vom Albert Berger. Mit Ioan Dordea, Ioan Drăgan und Konrad G. Gündisch herausgegeben von Ernst Wagner. Köln–Wien 1986. (Schriften zur Landeskunde Siebenbürgens Band 11/I–III. – a továbbiakban: Berger: *Bistritz*) 4207. sz.; Wass cs lt, 1579: XXV/11; 1580: XXV/19; 1588: XL/253; 1593: XXV/41 stb., hivatala mellé megkapta Beresztelke (Torda vm.) tizedjövendelmét (Wass cs lt, 1585: XL/252).

¹⁹ Wass cs lt, 1585: XL/253; Lázár: *i. m.* Sz XXI(1887). 520; Bíró Vencel: *Erdély követei a Portán*. Kvár 1921. 115; Berger: *Bistritz* III. 5430. sz. (1585. IX. 15.)

²⁰ Wass cs lt, 1592: XL/257; uo. 1594: XL/258; Balogh Jolán: *Kolozsvári kőfaragó műhelyek. XVI. század*. Bp. 1985 (a továbbiakban: Balogh: *Kőfaragó műhelyek*) 335.

²¹ Szilágyi Sándor: *Szamosközey István történeti maradványai. Pótlékul az Akadémia által kiadott összes műveihez*. Történelmi Tár (a továbbiakban: TTár) 1889. 33.

²² *decimator possessionum [...] Saxonicalium ad civitatem [...] Bistriciensem pertinentem*: Szeben város és a Szász Nemzet levéltára, Bischofsurkunden 286. sz. (1594. II. 6.), jelenleg a Szeben Megyei Állami Levéltár (Szeben) őrizetében. Filmmásolata: Magyar Országos Levéltár (a továbbiakban: MOL), Filmtár, 12893. sz. tekercs. Az iratot Trócsányi Zsolt hivatkozásából ismerem, lásd *Erdély központi kormányzata 1540–1690*. Bp. 1980. (a Magyar Országos Levéltár kiadványai III. Hatóság- és hivataltörténet 6. – a továbbiakban: Trócsányi: *Központi kormányzat*). 112, 472. jegyz.

²³ *Wolfgangi de Bethlen [...] historia de rebus Transylvanicis*. Recognovit, adnotationibus ampliavit, praefationeque ac indice instruxit Josephus Benkő. I–VI. Cibinii 1782–1789 (a továbbiakban: Bethlen: *Historia*). III. 1782. 466. – Elterjedt nézet szerint Wass György, hogy a kivégzést elkerülje, kolozsvári fogságában 1594. augusztus 28-án öngyilkosságot követett el. Lásd Lázár: *i. m.* Sz XXI(1887). 520; Szilas László: *Alfonso Carillo jezsuita Erdélyben (1591–1599)*. Bp. 2001. 65. – Wass György életére lásd még Trócsányi: *Központi kormányzat* 36.

²⁴ „Igön szep historia mikeppen az arulo vrak el akartak az Erdely vaidat arulni es egez Erdeli orzogat pogan kezben akartak eyteni, azoknak az vraknak ueződelmekről.” *Régi Magyar Költők Tára. XVII. század*. 1. A tizenöt éves háború,

Carillo Alfonz jezsuita páter azt jelentette Rómába, hogy Wass György augusztus 29-én meghalt,²⁵ Gyulafi Lestár (1557–1605 k.) feljegyzései szerint pedig (1594) szeptember 1-jén halt meg, és Cegén temették el.²⁶ Wass György sírköve valószínűleg azonosítható azzal a 16. század utolsó negyedéből származó reneszánsz tumbalappal, amelyet Balogh Jolán (1900–1988) művészettörténész 1935-ben még látott Cegén, a ma is álló ún. kiskastély udvarán.²⁷ Letartóztatása előtt Cegén építkezett, kolozsvári kőfaragókkal ajtó- meg ablakkereteket készíttetett,²⁸ és ő irányította a szamosújvári vár építkezéseit is.²⁹ A III. Béla korabeli birtokszerző ősök óta ő tett legtöbbet a birtokállomány gyarapításáért. 1568-ban János Zsigmond erősítette meg őt a göci és pulyoni jószággrészenben,³⁰ 1571-ben Báthori István adományozott cegei birtokára vásártartási jogot,³¹ 1575-ben pedig neki adta a Kolozs vármegyei Méhes, a Torda vármegyei Záh és a Doboka vármegyei Bongárd részbirtokokat, az indoklás szerint azért, mert segítette a fejedelmi trónra törő Bekes Gáspár (1520–1579) elleni csatában.³² Báthori Kristóf (1576–1581) 1578-ban a kedvezményezett életé végéig felmentette cegei, pulyoni, szentgothárdi, szilvási és méhesi birtokain a dézsmáért fizetendő „arenda” (bér) alól.³³ (A középkorban a jobbágyok által a katolikus egyháznak fizetett dézsmát a fejedelmi hatalom kisajátította, és azután a fejedelmi kincstárba befizetett évi bér, ún. arrenda ellenében minden földesúr maga gyűjthette be azt a birtokain élőktől. A fejedelem meghatározott időre vagy végérvényesen felmenthette híveinek birtokait a fizetendő bér alól.³⁴) Ugyancsak Báthori Kristóf 1580-ban két velkéri (Kolozs vm.) jobbágytelket adományozott Wass Györgynek.³⁵ Báthori Zsigmond – akinek bizonyosan egyik

Bocskay és Báthori Gábor korának költészete. S. a. r. Bisztray Gyula, Klaniczay Tibor, Nagy Lajos és Stoll Béla. Bp. 1959. 40–41. = Thaly Kálmán: *Ismeretlen históriás énekek a XVI- és XVII-ik századból*. Sz V(1871). 268.

Vas Giörgötis hogi megh kötöztek uala,
Vaydanak felele es ő ezt monda:
„Nagisagodnak keröm, hogi paranczolna,
Kezem tagitanak, mórt aligh uolna.”

„Nem hagiok en erre csak harmad napot,
Iol erzöm magamban, bizoni megh halok,
Ez arniek velagbol hamar ki mulom,
Mórt az en vensegöm, latom, elő iüt.”

Vaida paranczola, hogi megh tagitsák,
De őrizet alat hogi ötet tarczak,
Szallasara hamar am el boczatak,
Mórt latak nekie erőtlen voltát [...]

Im az szegeni Vas Giörg nem nagi kint lata,
Megh etete magat mercuriommal,
Negied nap muluan hamar megh hala,
Almaban agiaban megh latta vala.

²⁵ Az irat kiadásában helytelenül Wass Ferenc szerepel, lásd Veress Endre: *Carillo Alfonz jezsuita atya levelezése és iratai*. I–II. Bp. 1906–1943. (Monumenta Hungariae Historica. Diplomataria XXXII, XLI.) II. 118–122. (1594. IX. 21.)

²⁶ Lásd Szilágyi Sándor: *Gyulaffi Lestár történeti maradványai*. TTár 1893. 121. [1594]: „1 die Septembris moritur Georgius Vass, capitaneus Ujvariensis humaturque in Czege.”

²⁷ Balogh: *Kőfaragó műhelyek* 240.

²⁸ Balogh: *Kőfaragó műhelyek* 94, 240. – Wass Györgynek a kőfaragókkal kötött magyar nyelvű szerződése, amelyet Balogh Jolán még látott a családi levéltárban, ma sajnálatos módon nem található, de szövege nyomtatásban napvilágot látott: Uő: *Későrenaissance kőfaragó műhelyek (III)*. Ars Hungarica. 1975. 1. sz. 44. és uő: *Kőfaragó műhelyek* 94. Az iratot a családi levéltár Huszti-féle elenchusa is említi: Huszti: *Registrum* XL/253. – Wass György építkezéseire lásd még Berger: *Bisztritz* III. 4006, 4233, 4670, 4954, 4962, 5056, 5364, 5396–5397, 5400, 5411. sz. és különösen 5288. sz. (1584. V. 10. téglákat kér a beszercei tanácstól cegei és méhesi építkezéseikhez), illetve 5307. sz. (1584. VI. 13. téglákat rendel a méhesi templom építéséhez).

²⁹ Balogh: *Kőfaragó műhelyek* 335.

³⁰ Wass cs lt, 1568: XV/8.

³¹ Wass cs lt, 1571: XIX/42 (Aparfi Mihály fejedelem 1665-ös átiró és megerősítő oklevelében).

³² Wass cs lt, 1575. IX. 25: XXV/4. – A Méhesre és Záhra vonatkozó adományokat Báthori Kristóf 1579-ben megismételte (Wass cs lt, 1579. IV. 30: XXV/14).

³³ Wass cs lt, 1578: XL/249.

³⁴ *Adatok a dézsma fejedelemségkori adminisztrációjához*. Bevezetéssel és jegyzetekkel közléteszi Jakó Zsigmond. Kvár 1945. (Erdélyi történelmi adatok V.2.) 4–5.

³⁵ Wass cs lt, 1580: XXV/19.

kegyeltje volt – számos újabb adományban részesítette. 1587-ben megkapta Nagydevecser egy részét,³⁶ 1590-ben Felsőgyékényest³⁷ (Doboka vm.), 1592-ben Bóst³⁸ (Kolozs vm.), 1593-ban a magvaszakadt abafáji Gyulai Pál záhi részbirtokát³⁹ (Torda vm.) és vélhetően a Portán tett követjárása jutalmaként Balázsházát⁴⁰ (Doboka vm.).⁴¹ 1594-ben inskribálta Kötkét (Doboka vm.),⁴² amely elidegeníthetetlen fiskális (kincstári) birtok volt. Ugyanebben az évben adományul kapott még egy házat Gyulafehérváron (a Klastrom utcában),⁴³ illetve a Cegéhez közeli Szentmártonban.⁴⁴ Vásárolt is birtokokat: 1579-ben 1000 magyar Ft-ért részeket a Kolozs vármegyei Méhes és Velkér, illetve a Torda vármegyei Sályi és Gerebenes birtokokban,⁴⁵ majd 1587-ben a marosszéki Bándon,⁴⁶ 1594-ben pedig négyholdnyi szőlőt Szentivánon (Doboka vm.).⁴⁷

1572-ben megosztott rokonaival, szentgothárdi id. „Nagywass” Jánossal és ifj. „Kiswass” Jánossal,⁴⁸ akik azonban nem sokkal azután fiúörökös nélkül haltak el.⁴⁹ György pedig, családja egyetlen élő férfi tagjaként több pert indított nőrokonai, girolti Torma Jánosné Wass Anna,⁵⁰ küsmödi Márton Györgyné Wass Ágnes,⁵¹ Héjjasfálvi Pálné Wass Orsolya,⁵² somlyói Szentgyedi Gergelyné Wass Ágnes ellen,⁵³ melyek során a fiúágot illető jószágokat visszaszerezte, kiadta nekik a leánygyedeket, és kifizette az anyjuk után járó hitbéreket. 1585-ös magyar nyelvű végrendeletében fiai (*Ferenc, János*) tanítatásáról meg két leánya (*Judit és Zsófia*) kiházásításáról és a birtokokról rendelkezett. Végrendeletének végrehajtóit arra kérte, hogy „az én fiaimat [...] taníttassák mind deáki tudományra és minden jó erkölcsökre, mind itt benn [ti. Erdélyben], mind külső országokba ki adják őket, ne szánják az reájok való költséget, mert ha tanulnak, azzal élhetnek, ha Isten országunkat meg

³⁶ Kádár József–Tagányi Károly–Réthy László–Pokoly József: *Szolnok–Doboka vármegye monographiája*. I–VII. Deés 1900–1905. (a továbbiakban: Kádár–Tagányi) III. 303. – Wass György e birtokrész 1593-ban elajándékozta (uo.).

³⁷ Huszti: *Registrum* 78^f. (Wass cs lt, XXXI/1). – 1599-ben Mihály vajda elvette a Wassoktól, és Perusith Máténak adományozta (Huszti: *Registrum* 78, az oklevél eredetije, amelyet XXXI/2. sz. jelzet alatt őriztek, elveszett).

³⁸ Wass cs lt, 1592: XLVI/26.

³⁹ Wass cs lt, 1593: XXV/41.

⁴⁰ Wass cs lt, 1593: XXVII/1. A Doboka vármegyei Balázsháza az Almás völgyében feküdt, Kendermező közelében. Ugyanitt malom is volt (Wass cs lt, XXVIII/48).

⁴¹ Wass cs lt, 1630. III. 17.: XXVII/10.

⁴² Wass cs lt, 1594: LXVII/15 (1646-os átírtban); Kádár–Tagányi IV. 501. – A fejedelemség kori fiskális birtokok inskribálásának gyakorlatára lásd: *A gyalui vártartomány urbáriumai*. Bevezetéssel és jegyzetekkel ellátva közzéteszi Jakó Zsigmond. Kvár 1944. XXIX–XXXI.

⁴³ MOL, Gyulafehérvári Káptalan Országos Levéltára, Cista comitatum, Cista V. Fasc. 1., nr. 32. (1594. II. 10.)

⁴⁴ Kádár–Tagányi VI. 427. – 1609-ben Wass Ferenc özvegye, Bogáti Druzianna fia, György képviselőben Szentmárton birtokban is megosztott elhunyt férjének testvérével, Wass Jánossal (Wass cs lt, 1609: XLIV/21), de mivel fiskális birtok volt, a kincstár később azt valószínűleg visszaváltotta, mert a Wassok birtoklásáról ezután nincs adat. Szentmártonon a mai Szépkényerüszentmárton értendő.

⁴⁵ Wass cs lt, 1579: XXV/11. A Wass György által megvásárolt méhesi birtokhoz tó is tartozott (Wass cs lt, 1589: XXV/39).

⁴⁶ Wass cs, lt, 1587: XXXII/61, p. 6; Huszti: *Registrum* 80, XXXII/35.

⁴⁷ Wass cs lt, 1594: XXII/11.

⁴⁸ Wass cs lt, 1572: XIV/5.

⁴⁹ Kiswass János (Pál fia) pere Györggyel: Wass cs lt, 1568: XXXIII/16. A perelt birtokok: Cege, Szentgothárd, Szentgyed, Szilvás, Mohaly, Pulyon.

⁵⁰ Wass cs lt, 1587: X/28 (Szentgothárd); 1589: XIV/7 (Szentgothárd, Gyeke); 1587: XIV/8 (Gyeke); 1589: XIV/9 (Gyeke).

⁵¹ Wass cs lt, 1590: X/30; 1590: XXXIV/29 (Szentgothárd, Pulyon).

⁵² Wass cs lt, XXXIII/23, XXXIV/26 (Cege, Szentgothárd).

⁵³ Wass cs lt, 1563: XXXIII/4; 1568: XXXIII/6; 1640: V/39. A per Szentgothárd, Cege, Pulyon, Mohaly, Szilvás, Göc birtokokért és 500 Ft-nyi ingóságért folyt, amelyeket Ágnes gyámjának, Wass Jánosnak fiától, Györgytől próbált visszaszerezni (1568: XXXIII/11). Az ügy végül 1577-ben egyezséggel zárult, eszerint Ágnes Szentgyedet és a Torda vármegyei Szindet kapta meg (Wass cs lt, 1577: XXXIII/21).

tartja. És az mikor Isten az tanultságban fundamentumot ad nekik [...] udvarba [ti. a fejedelmi udvarba] aggyák és ő Kegyelmeők [ti. a végrendelet végrehajtói] úgy viseljék gongyokat – az istenbeli szeretetökért –, hogy itthon ne heverjenek, hanem fönn tartassanak, szolgáljanak, az itthon valót meg találják; az annyokat semmi úton meg ne hagyja ő kegyelmők haborítaniok és az jószágon semmi birodalmok ne legyen mindaddig, még az Isten 24 esztendő emberré teszi őket, hogy hon való heverést, restséget meg ne szokjanak.” Birtokait első-sorban a fiúágra hagyta, és ezen rendelkezésére még századok múltán is hivatkoztak az érdekeltek a birtokperек során: „miérthogy penig leányim is vadnak, és azon jószágom, az ő jószág, azokat nem illeti, hagyom azt, hogy ha az fiaknak magvok szakadna, az én mezőségi jószágim, kit jámbor szolgálattal találtam [= szereztem] és pénzenis vöttem, az én leánimra és maradékokra szálljon”. Ingóságairól nem rendelkezett, mert „az mi kevés marhánk vagyon az én feleségemmel, nyilván vagyon, arról semmit nem szükség írnom”, de meghagyta, hogy „az mikor Isten az én leánimát fel neveli és házasságra rendeli, Judit asszonynak aggyanak egy mosdót, egy medencét [= tálat], kiben 16 gíra [= súlyegység] legyen és két ezüst övetis és hozzá illendő gyűrűket és ez mellett 12 gírából csinált poharakat, két arany láncot”. Kisebbik leányának, Zsófiának 20 gíra ezüstöt, 12 gírából készített „mosdót”, egy „medencét”, 8 gírából készített poharakat, egy aranyláncot és két ezüstövet rendelt, hozzátéve, hogy „házasítása annakis legyen tisztességes”.⁵⁴ Wass Györgynek 1904-ben még fellelhető kéziratos halotti beszéde⁵⁵ azóta elpusztult vagy lappang. Felesége (1569-től)⁵⁶ előkelő belső-szolnoki család tagja, somkeréki Erdélyi Katalin volt, aki túlélte férjét, csak 1601-ben halt meg.⁵⁷

Wass György utódai a 17. század végéig

György fiai közül az idősebbik,⁵⁸ *Ferenc* (†1608 k.) 1593-ban jogot tanult Páduában,⁵⁹ majd Báthori Zsigmond fejedelem költségén 1594-ben filozófiát Rómában (a Collegium Romanumban), és 1595-ben tért vissza Erdélybe.⁶⁰ Apja már protestáns volt, és valószínűleg ő is annak született, és a Báthoriak katolizációs törekvéseinek hatására térhetett át.⁶¹ Bár apját Báthori Zsigmond fejedelem nótáztatta (hütlenségi perbe fogta), őt 1596-ban mégis a fejedelem szolgálatában találjuk,⁶² ennek étkefőgemestere lett,⁶³ majd Doboka

⁵⁴ Wass cs lt, 1585: XXXIV/27.

⁵⁵ GenFüz III(1905). 23. nr. 803. – Gyulai Richárd leírása szerint cegei Wass György felett a halotti beszédet 1594. VIII. 30-án mondta el Ilyefalvi István (4°, 8 lev.), és ennek kéziratos szövege egykor a kolozsvári ref. kollégium könyvtárában volt, ma azonban ott nem található.

⁵⁶ Berger: *Bistritz* II. 3362. sz. (1569. II. 8.), melyben Wass György meghívja a beszercei tanácsot lakodalomára.

⁵⁷ *Erdélyi Katalin*: †1601-ben (Wass cs lt: é. n., 7058. sz.), E. Miklós és Gerendi Márta leánya (Wass cs lt, é. n. [XVIII. sz.]: XLII/300, 1618: XXVI/2.). Gerendi jusson szereznek a Wassok részeket a Torda vm.-i Cikudon és Egerbegyen (Wass cs lt, fasc. XXVI.).

⁵⁸ Wass cs lt, 1624: XXXII/7.

⁵⁹ *Matricula et acta Hungarorum in Universitatibus Italiae studentium. I. Padua 1264–1864. A paduai egyetem magyarországi tanulónak anyakönyve és iratai (1264–1864)*. Gyűjtötte és közrebocsátja Veress Endre. Kvár– Bp. 1915. (Fontes Rerum Hungaricarum. Magyar Történelmi Források I.) 102, 104, 255–256; Szabó Miklós–Tonk Sándor: *Erdélyiek egyetemjárása a korai újkorban 1521–1700*. A bevezetőt írta Tonk Sándor. Szeged 1992. (Fontes rerum Scholasticarum IV. – A továbbiakban: Szabó–Tonk: *Erdélyiek egyetemjárása 1521–1700*.) 54. nr. 530.

⁶⁰ *Matricula et acta Hungarorum in Universitatibus Italiae studentium. Olasz egyetemeken járt magyarországi tanulók anyakönyve és iratai 1221–1864*. Kiadja Veress Endre. Bp. 1941. (Olaszországi magyar emlékek III.) 274. (1594. IX. 9.)

⁶¹ Horn Ildikó: *Az erdélyi katolikus elit Pázmány Péter korában*. = *Pázmány Péter és kora*. Szerk. Hargittay Emil. Piliscsaba 2001. 81; Uő: *Le cercle de Farkas Kornis. Les stratégies des élites unitariennes (1575–1603)*. = *György Enyedi and the Central European Unitarianism in the 16–17th Centuries*. Edited by Mihály Balázs, Gizella Keserű. Bp. 2000. (Studia Humanitatis 11.) 90–95.

⁶² Szádeczky Lajos: *Báthori Zsigmond életéhez*. TTár 1883. 334. (1596. V. 28.)

vármegye ispánja (1599–1600),⁶⁴ 1599-ben pedig adományul nyerte az elpártolt Palásti György vízszilvási birtokrészét (Doboka vm.).⁶⁵ Az erdélyi rendek 1600-ban lekötötték számára Mikolát⁶⁶ (Doboka vm.), majd azt neki adományozták a Torda vármegyei Alsókőhérrel együtt,⁶⁷ részint mert segítette a fejedelmet Mihály vajda ellen, részint kárpótlásul a vajda által abban az évben⁶⁸ tőle elkobzott és körösszegi id. Csáky Istvánnak adományozott Balázsházáért.⁶⁹ Báthori Zsigmond halála után Mihály vajda Felsőgyékényest és Kötkét 1599-ben elkobozta,⁷⁰ ezeket azonban 1601-ben Wass Ferenc visszakapta.⁷¹ Gyékényes a továbbiakban is a család birtokában maradt,⁷² Kötké viszont – mint fiskális birtok – csak a 17. század közepéig.⁷³ Báthori Zsigmond küldötteként többször járt követségben a Habsburgok erdélyi hatalomátvételét szervező Basta zsoldosvezérnél (1550–1607), és együtt is működött vele,⁷⁴ 1605-ben azonban csatlakozott a Habsburg-orientációval szakító, fejedelemmé megválasztott Bocskai Istvánhoz (1605–1606).⁷⁵ Nem sokkal azután, legkésőbb 1608-ban meghalt.⁷⁶ Familiárisának, Géci Istvánnak lekötötte Gerebenest és Bándot⁷⁷ (1605) – utóbbi visszaszerzéséért a Wassok a 19. századig elhúzó-dó pert folytattak.⁷⁸ Wass Ferenc körültekintően házasodott, felesége az igen jómódú Bogáti Druzianna⁷⁹ lett (Barcsai András özvegye), annak a Bogáti Miklósnak a húga, aki ugyancsak Báthori Zsigmondnak volt a tanácsosa.⁸⁰ A feleség jóval túlélte Ferencet, 1656-

⁶³ *magister dapiferorum*: Wass cs lt, 1599: XXIII/28. – Lásd még Lázár: *i. m.* Sz XXII(1888). 626.

⁶⁴ *Documente privitoare la istoria Ardealului, Moldovei și Țării Românești*. I–XI. Publicate de Andrei Veress. Buc. 1929–1939. (a továbbiakban: Veress: *Documente*) V. 319–320. (1599. XII. 8.); P. Szathmáry Károly: *A gyerőmonostori B. Kemény család idősb. fejedelmi ágának okmánytára*. Magyar Történelmi Társ XVIII(1871). 33. (1600. IX. 7.)

⁶⁵ Wass cs lt, 1599: XXIII/28; Lázár: *i. m.* Sz XXII(1888). 626; 1599: Huszti: *Genealogia heroica* 63–65.

⁶⁶ Wass cs lt, 1600. IX. 15.: LII/1. – Mikolát később lónai Kendi István elfoglalta (Wass cs lt, 1618: LII/2), Bethlen Gábor pedig visszavette a Wassoktól (Wass cs lt, 1656: XLIV/31) és 1615-ben Káli Pálnak kötötte le (Kádár–Tagányi V. 178).

⁶⁷ Wass cs lt, 1600. XI. 22.: XXVII/6. Az iratot közli: Veress: *Documente*. VI. 271. és Szádeczky Lajos: *Erdély és Mihály vajda története. 1595–1601*. Temesvár 1893. 395. – A Mikoláról szóló adományt Basta is megerősítette, lásd Veress Endre: *Basta György hadvezér levelezése és iratai (1597–1607)*. I–II. Bp. 1909–1913. (Monumenta Hungariae Historica. Diplomataria XXXIV, XXXVII. – a továbbiakban: *Basta*) I. 740–741 (1602. VI. 29.)

⁶⁸ Wass cs lt, 1635: XXVII/17. A Balázsházáért folyó perben elmondják, hogy Mihály vajda 1600-ban, Szent György ünnepe (IV. 24.) körül erőszakkal elvette a birtokot Wass György özvegyétől, Erdélyi Katalintól.

⁶⁹ Mihály vajda 1599. XII. 8-i adománylevele Balázsházáról Csáky István számára: Veress: *Documente* V. 319–320. – Id. Csáky István el is foglalta Balázsházát Wass György Kolozs megyei ispán özvegyétől, Erdélyi Katalintól (Wass cs lt, 1618: XXVII/7).

⁷⁰ Huszti: *Registrum* 78: „1599. Michaelis Walachiae Transalpiniae woyuodae donatio, qua portiones in Kötké et Gyékényes habitas (donatione Sigismundi Bathory Georgio Wass facta annullata) Mattheo Perusith contulit.” – Az erdélyi rendek 1600-ban megerősítették Perusith Mátét e két birtokban. Lásd P. Szathmáry Károly: *i. m.* 30, 33. és Kádár–Tagányi III. 567.

⁷¹ Wass cs lt, 1601: 7087. sz.

⁷² Wass cs lt, 1609: XLIV/21; 1627: XIX/36. – 1769-ben a fiskus a Wass családot perbe fogta, de 1828-ban ejtette a pert, mert 1650-től Felsőgyékényes már nem minősült fiskális birtoknak (Kádár–Tagányi III. 568; 1750: Huszti: *Registrum* 78). 1863-ban az állam kisajátította, és úrbéri kárpótlást fizetett érte.

⁷³ Kádár–Tagányi IV. 501–502. Bethlen Gábor 1627-ben még megerősítette a Wassokat a birtokban (Wass cs lt, 1627: XIX/36).

⁷⁴ *Basta* I. 496–497 (Wass Ferenc olasz nyelvű üdvözlőbeszéde Bastához a rendek nevében, 1601. I. 24.); II. 38–39. (Basta Rudolf császár kegyelmébe ajánlja Wass Ferencet); 796.

⁷⁵ *Magyar nyelvű kortársi feljegyzések Erdély múltjából. Szamosközy István történetíró kézirata*. XVII. század eleje. Bp. 1991. (A magyar nyelvtörténet forrásai 2. sz. – a továbbiakban: *Szamosközy*) 141; Bethlen: *Historia* VI. 229, 278; Sz XXII(1888). 626.

⁷⁶ 1608. IX. 23-án feleségét, Bogáti Druziannát már özvegynek mondják (Wass cs lt, 1608: XLI/261).

⁷⁷ Wass cs lt: 1605: XXXII/4 (Bánd); 1605: XXXII/61 (Gerebenes). – 1609-ben Wass Ferenc öccse, János a maga nevében is Géci Istvánnak vallotta a bándi jószágot (Wass cs lt, 1609: XXXII/5).

⁷⁸ Szenterszébeti Pécsi Simon, majd a szárhegyi Lázárok és körispataki Kálnokiak ellen. (Wass cs lt, fasc. XXXII.).

⁷⁹ *Wass János feljegyzései* 350, 2. sz. jegyz.; Lázár: *i. m.* Sz XXII(1888). 626. – Bogáti Druzianna Boldizsár Fehér vármegyei ispán és marosszéki királybíró (Wass cs lt, 1597: XLIV/7) leánya volt (Wass cs lt, 1608: XLIV/8).

⁸⁰ Kis Bálint: *A Bogáthi család*. Turul IX(1883). 178.

ban halt meg⁸¹ és még további két férjéről tudunk.⁸² Wass Ferencnek és Bogáti Druzsiannának két gyermeke született: *György* (†1638)⁸³ és *Judit* (†1662),⁸⁴ utóbbinak győronostori Ébeni László (†1661) lett a férje.⁸⁵ Az árván maradt *György* gyámja nagybátyja lett,⁸⁶ az alább említendő *János*, aki „ver és atyafiság ellen” nem a családtagok, hanem a jezsuiták javára végrendekezett.⁸⁷ György maga 1627-ben Bethlen Gábor kamarása (*cubicularius*) volt,⁸⁸ és bár nagybátyja (és talán apja is) a katolikus hitet vallotta, ő maga bizonyosan református volt,⁸⁹ akárcsak a család utána következő összes tagja a 19. század közepéig. Halála után összeírták az utána maradt iratokat – ez a Wass-levéltár legkorábbi lajstroma.⁹⁰

János (György Kolozs megyei ispán kisebbik fia) 1591 körül született; 1601-ben, tízéves korában édesanyját is elvesztette,⁹¹ és bátyja, a fentebb említett Ferenc lett a gyámja, aki őt – Carillo Alfonz páter közvetítésével – a jezsuitákra bízta. Azok „Felnémet országba” küldték tanulni: öt évig Olmützben (1605), majd Prágában volt.⁹² Ezalatt bátyja, Ferenc és annak fia, György sem támogatta. Utóbbiról később elmondta, „hozzám egyebet kedvtelenségnél és idegenségnél nem mutatott”, emiatt viszonyuk korán feszültté vált.⁹³ János buzgó katolikus volt, Muzio (Mutius) Vitelleschi jezsuita rendfőnök (1615–1645) díszes kiállítású oklevele szerint 1624-ben részesítették a jezsuita rend lelki javaiban,⁹⁴ és

⁸¹ *Bogáti Druzsianna*: †1656 V. 8. Tem. a cegei kápolnába, 1656. V. 28-án, férjének apja, id. cegei Wass György melé (*Wass János feljegyzései* 350; *Napló* 3, 2. sz. jegyz.). 1656. V. 18-án írták Druzsiannáról, hogy „az elmúlt napokban decedált” (Wass cs lt, 1656: XLIV/31).

⁸² 1. férj: nagybarcsai Barcsai András, Mihály vajda egyik kapitánya. Lásd Lázár: *i. m.* Sz XXII(1888). 626; Wass cs lt, 1608: XLIV/8; *Szamosközy* 40. – 2. férj: cegei Wass Ferenc (Wass cs lt, 1608: XLIV/8). – 3. férj: kápolnai Bornemissza Zsigmond (Wass cs lt, 1615: XXXII/4). – 4. férj: déznai Markó vajda, moldvai trónkövetelő, Petru Cercel havaselvei vajda (1583–1586) fia (Wass cs lt, 1619: XLIV/9; *Marcus Czirczell, vajvoda Moldavie*; Wass cs lt, 1620: XLIV/10; *Marcus Czirczell vaivoda*; Wass cs lt, 1640: V/39). – *Gyermekei*: 1-től: Barcsai Zsigmond (†Nagybarcsa, Hunyad vm., 1652. II. 23., OSzK, Kézirattár, Fol. Hung. 1465. sz. 1'; a *Wass János feljegyzései* 353. lapján szereplő 1612-es évszám sajtóhiba!), Közép-Szolnok vm. főispánja (Wass cs lt, 1635: XLIV/15; 1646: XLIV/39). 2-től: Wass György (Wass cs lt, 1635: XLIV/15).

⁸³ *György*: 1608-ban gyermeknek mondják (Wass cs lt, 1608: XLI/261); †1638. II. 4. (Felesége 1638. II. 28-án keltezett levelében meghívta Beszterce város bíráját a Cegén III. 18-án tartandó temetésére. Lásd KvÁLT, Beszterce város lt, I. a. nr. 11771; a Beszterce város levéltárából származó forrásokra Kovács Zsolt hívta fel a figyelmemet.) Néhai: Wass cs lt, 1639. V. 29.: XLIV/18. Téves tehát az az adat, miszerint 1673-ban még életben lett volna (*Wass János feljegyzései* 350, 3. sz. jegyz.).

⁸⁴ *Judit*: †Moson (Marosszék), 1662. VI. 12. Tem. az ottani templomban (*Wass János feljegyzései* 352.). Moson Judit férjének, Ébeni Lászlónak volt a birtoka. Wass Judit Bethlen Gábor fejedelem udvarában volt huzamosabb ideig (Wass cs lt, 1656: XLIV/31), majd 1631-ben Brandenburgi Katalin fejedelemasszony udvarhölgye. (*Újabb adattár a vargyasi Daniel család történetéhez*. Kiadja vargyasi id. báró Daniel Gábor. Szerk. Kelemen Lajos. Kvár 1913. 26.).

⁸⁵ *Ébeni László*: †Moson, 1661. II. 25. Tem. az ottani templomban (*Wass János feljegyzései* 352.). Lásd még Wass cs lt, 1653: XLIV/26. Ébeni Lászlónak első felesége osdolai Kun Katalin volt, kettejük gyermekei pedig Ébeni Éva – aki Wass Jánosnak (†1680), a fejedelmi tábla ülnökének lett a felesége (OSzK, Fol. Hung. 1465. sz. 1') – és Ébeni Farkas (Wass cs lt, 1663: XLVI/9). Kun Katalin szülei Kun Gothárd és Borbély Anna voltak.

⁸⁶ Wass cs lt, 1608: XLI/261 (ekkor gyermeknek mondják); Huszti: *Genealogia heroica* 120'.

⁸⁷ Wass György saját végrendeletében említi (Wass cs lt, 1638: XIX/46).

⁸⁸ Wass cs lt, XXXIX/36. Huszti: *Genealogia heroica* 69'–70'. – Wass György nem volt Kolozs vármegye ispánja, noha a Csáky István által neki írt levél címzésében tévedésből így szerepel (Wass cs lt, 1634: XXVII/15).

⁸⁹ Wass János, aki katolikussá lett maga is, azt írta unokaöccséről és örököséről, Györgyről, hogy „az én successorom adversa religionis lévén...” (Wass cs lt, 1624: XXXII/7).

⁹⁰ Wass cs lt, 1638. IX. 24: 8456. sz.

⁹¹ Wass cs lt: [1606?]: 7058. sz. (Wass János feljegyzése.)

⁹² Hellebrandt Árpád: *Az Olmützben tanult magyarok 1590–1664*. TTár 1888. 200; Szabó–Tonk: *Erdélyiek egyetemjárása 1521–1700*. 109. nr. 1139; Wass cs lt, 1634: XXXII/7 (Wass János végrendelete); Wass cs lt, [1606 u.]: 7058. sz.

⁹³ Wass cs lt, 1634: XXXII/7.

⁹⁴ Wass cs lt, 1624: XLI/263.

megkapta a jezsuiták jótevője címet.⁹⁵ Kapcsolatban állott kora jeles jezsuita személyiségeivel, a bibliafordító Káldi Györggyel (1573–1634),⁹⁶ Vásárhelyi Dániel⁹⁷ (1560–1623) győri és (az erdélyi származású) Forró György nagyszombati rektorokkal.⁹⁸ Szorgalmazta a katolikusellenes törvények eltörlését, a jezsuiták erdélyi terjeszkedését, és támogatta azok kolozsmonostori iskoláját.⁹⁹ 1627–1635 között a fejedelmi tábla ülnöke volt.¹⁰⁰ Brandenburgi Katalin (1629–1630) 1630-ban mentesítette minden birtokát a dézsmabérlet fizetése alól,¹⁰¹ majd I. Rákóczi György (1630–1648) elengedte a cegei, pulyoni és szentgothárdi birtokainak dézsmáját.¹⁰² Pert indított anyai örökségéért, a Torda vármegyei Egerbegyért¹⁰³ – ezt vissza is szerezte¹⁰⁴ –, ifj. körösszegi Csáky Istvántól pedig a balázsházi jószágot perelte vissza (ezt, mint fentebb kiderült, Mihály vajda vette el a Wassoktól és adta id. Csáky Istvánnak).¹⁰⁵ Testvérének fiával, (a református) Wass Györggyel is igen feszült volt a viszonya, egy alkalommal azzal fenyegette meg, hogy elrejtje előle a családi levéltár iratait.¹⁰⁶ 1627-ben Bethlen Gábor mindkettőjüket megerősítette birtokaikban.¹⁰⁷ 1632-ben Wass János a 16. század végi pusztítások pótlására Szentgothárdra románok telepítését kezdeményezte, és e célból szabályos szerződést kötött egy valószínűleg Kővár-vidéki kismemessel, Pap Istvánnal.¹⁰⁸ Soha nem nősült meg, és gyermekei sem maradtak. Halála előtt egy évvel, 1634-ben végrendeletet írt, melyben négyszáz tallért az olmützi és prágai konviktusra (papi szemináriumra) hagyott, a kolozsvári romos jezsuita templom (a mai Farkas utcai ref. templom) helyreállítására – ennek akadályoztatása esetén pedig a pozsonyi, a nagyszombati és a győri katolikus kollégiumokra – vert és „masszában” levő [= nyers] aranyat, illetve pénzt. Ugyancsak aranyat hagyott ausztriai és magyarországi jezsuitákra, a pozsonyi, győri és boszniai ferences konventnek. A név szerint említett, szűkebb környezetének tagjaira testált dolgok között a következők vannak felsorolva: ébenfából készített, Rómából hozott ereklyék („reliquiák”);

⁹⁵ *Erdélyi és hódoltsági jezsuita missziók*. S. a. r. Balázs Mihály, Fricssy Ádám, Lukács László, Monok István. I/1–2. (1609–1625). Szeged 1990. (Adattár XVI–XVIII. századi szellemi mozgalmaink történetéhez 26/1–2. – a továbbiakban: *Jezsuita missziók*) II. 540.

⁹⁶ Biró Vencel: *Erdélyre gyakorolt közművelődési hatások a XVII. század második felében az ingóságösszeírások tükrében*. Kvár 1947. 12–13; Wass cs lt, 1629: 7705–7706. sz.

⁹⁷ Wass cs lt, 1628–1630: 8183–8189. sz.

⁹⁸ Wass cs lt, 1629–1630: 7472–7473. sz.; Lukács, Ladislaus: *Catalogi personarum et officiorum Provinciae Austriae Societatis Jesu*. I. (1551–1600). Romae 1978. (Monumenta Historica Societatis Jesu 117.) 668.

⁹⁹ *Jezsuita missziók*. passim; *Jezsuita okmánytár*. I/1–2. *Erdélyt és Magyarországot érintő iratok 1601–1606*. S. a. r. Balázs Mihály, Kruppa Tamás, Lázár István Dávid, Lukács László. A bevezető tanulmányt írta Balázs Mihály. Szeged 1995 (Adattár XVI–XVIII. századi szellemi mozgalmaink történetéhez 34.) passim; Horn Ildikó: *i. m.* 86, 89.

¹⁰⁰ 1627: Huszti: *Genealogia heroica* 69–70; Wass cs lt, 1629: LXVIII/3, 1630: XLI/268, XXVII/12, LXVIII/4, 1631: XXVII/13, LXVIII/8, 1632: XI/32, XLI/269, 1633: XLI/270, 1635: *Történelmi Lapok* I(1875). 299.

¹⁰¹ Wass cs lt, 1630: XLI/268.

¹⁰² Cege, Pulyon: Wass cs lt, 1632: XLI/269; Szentgothárd: Wass cs lt, 1633: XLI/270.

¹⁰³ Egerbegy egykor a Gerendieké volt, Wass János anyja pedig (Wass Györgyné somkeréki Erdélyi Katalin) Gerendi Mártának volt a leánya (Wass cs lt, 1618: XXVI/1–2).

¹⁰⁴ Wass cs lt, 1638: XXVI/5. – 1681-ben Egerbegy Ébeni Éváé (Beke Antal: *A kolozsmonostori konvent levéltára*. TTár 1898. 540, 1681. I. 18.), akire nyilván férjétől, Wass Jánostól (Wass György fiától) szállott.

¹⁰⁵ Wass cs lt, 1635: XXVII/17.

¹⁰⁶ Wass cs lt, 1635: XIX/45.

¹⁰⁷ Wass cs lt, 1627: XIX/36 (Cege, Mohaly, Szentegyed, Szentgothárd, Felsőgyékényes, Méhes, Velkér, Sályi, Cikud, Záh, Egerbegy, Vizszilvás, Kötke, Ünőmező, Kupsafalva, Oláhdebrec [helyesen Láposdebrec!], Ungurfalva).

¹⁰⁸ Jakó Zsigmond: *Belső-Szolnok és Doboka magyarsága az újkorban*. = *Szolnok-Doboka magyarsága*. Szerk. Szabó T. Attila. Dész-Kvár 1944. 106. (Idézi a szerződés szövegét az eredeti után, amelynek másolata fennmaradt a Wass lt-ban is: 2252. sz.) – A Wass-birtok etnikumának változásáról a családi levéltárban fennmaradt nagyszámú jobbágyösszeírás tájékoztat. Erre nézve lásd még Makkai László: *Szolnok-Doboka magyarságának pusztulása a XVII. század elején*. Kvár 1942. passim.

ébenfából készített láda; Rómában ezüstbe foglalt, nyakba való ereklye; a két legszebb pisztolya „lódingostúl” [= lőportartóval]; „gyengén ezüstözött” fekete szerezsen lóra való szerszám; „homlokra való köves gyöngyös függő”; „viselő” ezüstös kard; zöld skarlát kamukával [= finom posztókelmével] bélelt mente; öreg rókaháttal bélelt ruha; kék perpéta [= kelme-fajta] mállal bélelt szorító menté; vállban vágott, virágos mákszín [= mákszürke] kamukával bélelt szederjes gránátmente; smaragdos gyűrű és állatok (juhok, lovak, borjas tehének, ökrök, disznók). Könyveit, amelyek „ugyan szép pénzt érnek”, és amelyekről ki-kötötte, hogy „egymástulis azokat meg ne szaggassak”, a Kolozsmonostoron levő jezsuitákra hagyta, akárcsak a „házi eszközöket”, amelyek között vasfazekak, vasszerszámok, óntálak, tányérok, „ón és üveg pincetokok” [= ón- és üvegpalackban tárolt, bornak való rekeszes ládák], „házi öltözetek”, kárpitok, szőnyegek, „zeczeli székek”, „ágyöltözetek” [= ágyneműk], derékaljak, paplanok, „kecsék” [= pokrócok], „asztalhoz való abroszok”, kendők voltak. A „templomhoz való eszközök” – czulák [= miseruhák], monstanciák [= szentségtartók], kelyhek, „réz táblára való képek” [= rézmetszetek?], ámpolnák [= miséhez használt, bort és vizet tartalmazó edények], „két öreg ezüst gyertyatartó” és „Rómában csinált öreg oltári reliquiák”, „táblás oltár” – ugyancsak a kolozsmonostori jezsuitákat illették. Valószínűleg Kolozsváron volt a háza, melynek „nagy fáradtsággal és sok költséggel csinált” üvegablakai voltak.¹⁰⁹ Wass János „gyakorta való nehéz betegség után” 1635-ben halt meg,¹¹⁰ és végrendekezésének megfelelően Kolozsmonostoron temették el, „az ott való templomban”.¹¹¹ Fentebbi rendelkezésein túl azonban végrendeletét a mellőzött rokon, a református Wass György figyelmen kívül hagyta, és az ingóságokat, illetve a birtokot is magának foglalta le, indoklása szerint azért, mert Wass János azokat nem pénzen vette, hanem „az jószág jövedelméből szaporodott”.¹¹²

A már említett Györgynek (Bethlen Gábor kamarásának) Kendeffy Judit (†1661)¹¹³ volt a felesége, akitől két fia született: *László* és *János*.¹¹⁴ Utóbbiaknak apjuk halála után barcsai Barcsai Zsigmond lett a gyámjuk (aki Wass Györgynek mostohatestvére volt),¹¹⁵ az indoklás szerint azért, mert a gyermekek nem tudnak birtokaikra gondot viselni, pereiket maguk nem vihetik, mivelhogy „az deáki tudománnyal” kell „foglalatoskodniok”.¹¹⁶ Kendeffy Judit – férje halála után – ifj. losonci Bánffy Zsigmond felesége lett.¹¹⁷

László (†1662)¹¹⁸ többször részt vett az országgyűléseken, de a jelek szerint semmilyen tisztséget nem viselt. 1660-ban II. Rákóczi György (1648–1660) követe a dévai várban levő,

¹⁰⁹ Wass cs lt, 1634: XXXII/7; 1826. sz.; LXXIII/1.

¹¹⁰ *János*: †1635. VIII. 3. (KvÁlt, Beszterce város lt, I. a., 11234. sz., 1635. VIII. 7.). – 1635. VIII. 25-én Beszterce város kifizeti a Wass János temetésére kiküldötteknek a költségeket (KvÁlt, Beszterce város lt, IV. a., Számadások [Städtische Hauptrechnungsbuch], 30. köt. [1624–1653]. 297.) – Életére vonatkozóan lásd még Bíró Vencel: *Wass János*. = *Erdélyi katolikus nagyok*. Szerk. Bíró Vencel–Boros Fortunát. Kvár 1941. 44–47.

¹¹¹ A temetés 1635. VIII. 14-re volt kitűzve (KvÁlt, Beszterce város lt, I. a., 11234. sz., 1635. VIII. 7.).

¹¹² Wass cs lt, 1638: XIX/46 (Wass György végrendelete).

¹¹³ *Kendeffy Judit*: †Nyalábvár alatt (Ügocsa vm., ma rom Ukrajnában, Korolove/Királyháza mellett), 1661. XI., ott is temették el (*Wass János feljegyzései* 350; Wass cs lt, 1680: XLI/277). Boldogfalvi Kendeffy Gáspár leánya (Wass cs lt, 1647: XXIII/30).

¹¹⁴ Wass cs lt, 1647: XI/34.

¹¹⁵ Barcsai Zsigmond szülei Barcsai András és Bogáti Druzsianna voltak (Wass cs lt, 1656: 4875. sz., 1703: XLII/281). Barcsai Zsigmond végrendelete: Wass cs lt, 1681: XLI/271.

¹¹⁶ Wass cs lt, 1647: XXIII/30. Korábban édesanyjuk, Kendeffy Judit volt a gyámjuk (Wass cs lt, XXIII/30).

¹¹⁷ Kendeffy Juditnak 1648. VI. 15-én volt a kézfogója Bánffy Zsigmonddal (Koncz József: *Bánffy Kristóf jegyzetei Heltau „Magyarok Krónikájában”*. TTár 1881. 396); Wass cs lt, 1651: XLIV/24; 1681: XLI/272.

¹¹⁸ 1646-ban gyermeknek mondják (Huszti: *Genealogia heroica* 71^a), 1647-ben már elérte a törvényes kort (*legitima aetas*), a 14. életévet (Wass cs lt, 1647: XXXIII/30). †Medgyes, 1662. X. 21., Apafi Mihály octavális gyűlése alkalmával, tem. Moson, 1662. XI. 1. (*Wass János feljegyzései* 350; *Napló* 471, 2. sz. jegyz.)

Barcsai Ákoshoz hú örséghez.¹¹⁹ Felesége széki Teleki Mihály (1634–1690) kancellár testvére, Teleki Anna (†1698)¹²⁰ volt, gyermekeik pedig a naplóíró György és Zsuzsanna (cseszelicki Szilvássy Jánosné, †1693).¹²¹ Teleki Anna – első férje halála után – berekeresztúri Keresztúri Jánoshoz ment feleségül.¹²²

Wass János (1623 k.–1680)¹²³ 1664-ben a fejedelmi tanácsnál szélesebb hatáskörű, de csak bizonyos feladatok megoldására létrehozott szerv, az ún. deputatio tagja,¹²⁴ és attól kezdve többször is részt vett az országgyűléseken.¹²⁵ 1670-ben Marosszék főkirálybírája,¹²⁶ 1678-ban portai követ,¹²⁷ 1680-ban a fejedelmi ítélőtábla ülnöke,¹²⁸ 1680. január 15-től Belső-Szolnok vármegye főispánja¹²⁹ (a tisztségbe bevezették ugyanazon év július 18-án),¹³⁰ de csak nagyon rövid ideig láthatta el feladatait, mert még ebben az évben meghalt. A cikudi jószágát elzalogosította Kemény Jánosné Lónyai Annának,¹³¹ de feleségétől, magyargyerőmonostori Ébeni Évától (†1681)¹³² a Wassok több birtokot örököltek. A házaspárnak tíz gyermeke született, de többen közülük igen fiatalon meghaltak (*Judit, Katalin, Ferenc, János, László,*¹³³ *György,*¹³⁴

¹¹⁹ Kraus, Georg: *Erdélyi krónika*. Fordította, bevezetéssel és jegyzetekkel ellátta Vogel Sándor. Bp. 1994. 375–376.

¹²⁰ *Teleki Anna*: †Kvár, 1698. VIII. 15. Tem. Cege, 1698. VIII. 28. Élt 57 évet. (*Napló* 281, 471.)

¹²¹ *Zsuzsanna*: †Berekeresztúr (Marosszék), 1693. II. 22. (*Napló* 163). Eljegyzése cseszelicki Szilvási Jánossal: 1682. VI. 26., lakodalom: 1683. II. 18. (*Napló* 22, 30.) – *Gyermekeik*: Sára (†1693. II. 10., *Napló* 162.) és Boldizsár (Wass cs lt, 1742: 5229. sz., 16), aki a Szentgóthárdal szomszédos, de már Kolozs vármegyei Légenben volt birtokos (*Napló* 502).

¹²² Wass cs lt, 1677: VI/54.

¹²³ A kolozsmonostori levélkeresők (*requisitorok*) 1656. V. 23-i (*f. III. p. Rogate*) kormegállapító levele szerint akkor 20. életévét betöltötte, és már a 21-ben járt (Wass cs lt, 1656: XLI/274), tehát 1636. V. 23. e. születhetett. †Ajton (Kolozs vm.), 1680. IX. 3. Élt 45 évet. Lásd Huszti: *Genealogia heroica*, 85^v (unokájának, Wass Ádámnak bejegyzése); Lázár: *i. m.* Sz XXII(1888). 928. Tem. 1680. X. 27. (*Napló* 12–13.) Az állítólag rá vonatkozó halotti beszédet, amely 1907-ben az EME kéziratárába került volna, nem sikerült fellelni (*Az Erdélyi Múzeum-Egyesület Évkönyve az 1907. évre*. Szerk. Schilling Lajos. Kvár 1908. 18).

¹²⁴ Trócsányi: *Központi kormányzat* 147.

¹²⁵ Vö. Apafi Mihály hozzá intézett levelei (táborba hívó levelek, országgyűlési meghívók) 1664–1679 között (Wass cs lt, 7109–1679. sz.).

¹²⁶ Wass cs lt, 1670. XII. 17.: XXXII/38.

¹²⁷ Wass cs lt, 1678: 7117. sz.

¹²⁸ Wass cs lt, 1680: 8503. sz. – Más adatot a táblai ülnökségéről nem találtam, valószínűleg mert már ebben az évben meghalt.

¹²⁹ Kinevezése: Wass cs lt, 1680: LXIX/2.

¹³⁰ Lázár: *i. m.* Sz XXII(1888). 928; Torma Károly: *Adalékok gróf Lázár Miklós „Erdély főispánjai (1540–1711)” című közleményéhez*. Sz XXIII(1889). 322; Huszti: *Genealogia heroica* 85^v; Wass cs lt, 1680: 8503. sz.

¹³¹ Wass cs lt, 1671: XXVI/5.

¹³² Id. É. László és osdolai Kun Katalin leánya (Wass cs lt, é. n. XLII/309; *Wass János feljegyzései* 350, 5. sz. jegyz., 352). Eljegyzés: 1656. VIII. 8., esküvő: Ajton, 1658. III. 19. (*Wass János feljegyzései* 350.) †1681. VIII. 3. (*Napló* 14.)

¹³³ *Judit*: *1659. VI. 10. †1661. I. 29. Tem. Cege, 1661. II. 6. (*Wass János feljegyzései* 350.) – *Katalin*: *1660. †1661. II. 10. (uo. 350.) – *Ferenc*: *1662. VI. 26. †1667. III. 31. (uo. 350.) – *János*: *1664. I. 6. (uo. 350.), †1684. IV. 7. Tem. 1684. X. 15. (*Napló* 36, 43.) Nagyenyeden (Fehér vm.) tanult (Wass cs lt, 1680: 8335. sz.). 1683. VIII. 17-én eljegyezte Sárpataki István leányát (*Napló* 33; *Wass János feljegyzései* 350, 6. sz. jegyz.), de az esküvőre már bizonyára nem került sor, mivel 1684. IV. 7-én meghalt (*Napló* 36). Sárpataki István leánya a jelek szerint e János testvérének, Wass Györgynek lett a felesége (*Napló* 47, ill. 33, 2. sz. jegyz.). – *László*: *1665. V. 12. †1665. VIII. 26. (*Wass János feljegyzései* 350.)

¹³⁴ *György*: *1668. VI. 14. (*Wass János feljegyzései* 350.) 1690-ben csatlakozott a Thököly-féle mozgalomhoz (*Napló* 103). †1703. XII. 15., Görgény várában (*Napló* 374; Cserei Mihály: *Erdély históriája*. S. a. r., a bevezetőt és a jegyzeteket írta Bánkúti Imre. Bp. 1983. 347). Tem. a császári templomban (*Napló* 513). 1695-ben újjáépíttette a császári ref. templomot, amely a 19. században elpusztult (Kádár–Tagányi II. 362–363). A Habsburg-berendezkedés után regalista (*Napló* 269). – *Felesége*: Sárpataki Erzsébet (Wass cs lt, 1697: 4877. sz., uo., 1712: XLII/288/I; *Wass János feljegyzései* 350, 7. sz. jegyz.), Sárpataki István leánya. Esküvő: Sárpatak, 1685. VII. 24. (*Napló* 47.) – *Fiuk*: Wass János, †Beszterce, 1690. XI. 17. (*Napló* 104.) – Sárpataki Erzsébet második férje: losonci Bánffy László (Wass cs lt, 1721: XLII/288/I).

*Ágnes*¹³⁵ – aki később losonci Bánffy Mihály felesége lett –, *Miklós*,¹³⁶ *Dániel* és *Erzsébet*.¹³⁷ Csak három érte meg a felnőttkort, és főként a kilencedik, *Wass Dániel* játszott közéleti szerepet (lásd alább). Györgyről annyit tudunk, hogy 1690-ben ő is csatlakozott Thököly Imre (1657–1705) Habsburg-ellenes mozgalomához.

Látható tehát, hogy a Wass család a 16. század második felében sikeresen visszaküzdötte magát a politikai életbe, többen fontos tisztséget töltöttek be az államapparátusban. Ezt egyrészt rendi állásuknak köszönheték, de nyilván iskolázottságuknak is. Általában véve a politikai vezetőréteg második garnitúrájához tartoztak. Egy ismeretlen szerző, aki 1639-ben feljegyzést készített a Magyarországon és Erdélyben elhalt nemesekről, a neveket négy csoportba osztotta a következőképpen: „nagyságos urak (1), főemberek (2), alsóbb rendeken való főemberek és nemes emberek (3), kapitán és hadnagy emberek és vitéz katonák (4).” A jegyzékben szereplő Wass Jánost (†1635) és Wass Györgyöt (†1638) a főemberek közé sorolta.¹³⁸ Kettejükre valószínűleg állt is e jellemzés, de az 1594-ben meghalt Wass György szamosújvári kapitány és fejedelmi tanácsos a politikai vezetés legfelsőbb rétegébe tartozott.

A naplóírók: Wass György és fia, László

Wass György (László és Teleki Anna fia) 1658. vagy 1659. november 11-én született. Mivel korán, már 1662-ben árvaságra jutott, gondját nagybátyja, Teleki Mihály kancellár viselte. 1664-től Cegében kezdte elsajátítani a „*szép deáki tudománt*”, 1665-ben Kolozsvárra küldték, 1670-ben pedig Enyedre ment, az ottani református kollégiumba. 1677-ben Apafi Mihály (1661–1690) udvarába került, a fejedelem famulusa lett,¹³⁹ és azontúl igen szoros kapcsolatba került a politikával. 1681-ben részt vett Apafi magyarországi hadjáratában. 1684-ben Doboka vármegyei ülnök, 1688–1691 között a császári csapatok mellé rendelt hadi biztos, majd 1691 tavaszán Bánffy György (1660–1708) gubernátor megbízásából a porták összeírásánál számvevő Szebenben. 1693-ban a Kolozs vármegyei gyűlésen ülnök. Bánffy bizalmasaként újból hadi biztos az 1695. évi hadjáratban Veterani császári tábornok mellett. Az erdélyi rendek megbízásából háromszor járt követségben Bécsben: először 1691-ben a *Diploma Leopoldinum* kiadatása ügyében (az okirat a Habsburg-uralom alá került Erdély politikai jogállását és belső rendjét szabályozta); másodszer 1698–1700 között másfél évig az Erdélyben állomásozó katonaság létszámának, illetve a partiumi jószágok adójának csökkentéséért és a reformátusok érdekeinek védelmében, harmadszor pedig 1700 őszén, az erdélyiek kezéből kivett pénzügyek irányításának visszaszerzése, az adók leszállítása ügyében. 1703 augusztusában a gubernium a császárhű csapatok kezén levő Kolozsvár helyettes kapitányává, az ottani császári katonai parancsnok pedig Doboka és Kolozs vármegye helyettes főispánjává nevezte ki.¹⁴⁰ Ő állott Kolozsvár élén 1704-ben is, amikor a kurucok több mint fél évig tartó ostromzár alá fogták, azonban még az év októberében a várossal együtt átállt Rákóczi Ferenc (1704–1711) hűségére. Regalistaként többször részt vett az országgyűléseken. Buzgó református volt, naplóját sűrűn szakítják meg

¹³⁵ *Ágnes*: *1670. VII. 11. (*Wass János feljegyzései* 351), †Idecs (Torda vm.), 1703. XI. 14. (*Napló* 370.) Tem. a császári templomban (*Napló* 513). – *Bánffy Mihály*: *Wass János feljegyzései* 350, 1. sz. jegyz.; *Napló* 370; Wass cs lt, 1696: LXVIII/54; 1704: XLII/284. 1704-ben még élt (Wass cs lt, 1704: XLII/283).

¹³⁶ *Miklós*: *1672. III. 9., megkeresztelve 1673. VI. 7. †Algyógy (Hunyad vm.), 1678. IX. 29. Tem. az ottani templomban (*Wass János feljegyzései* 351).

¹³⁷ *Erzsébet*: *1675. VI. 22., †(himlőben) 1676. XII. 1. (*Wass János feljegyzései* 352.)

¹³⁸ *Memoriale egy ismeretlen följegyzőtől a Magyarországon és Erdélyben elhalt fő- és köznemesekről, Ádámos, 1639. január 4.* GenFüz V(1907). 68–69.

¹³⁹ Wass cs lt, 1678: LXVIII/39.

¹⁴⁰ *Napló* 363, 371, 397. Lásd még Lázár: *i. m.* Sz XXI(1887). 714–715.

hosszú fohászok. Méhesen és Cegén templomot építtetett, 1697-ben pedig megvásároltatta a kolozsvári református kollégium kurátorává. Ugyancsak Cegén, régebbi alépitmények felhasználásával házat építtetett¹⁴¹ – ez volt a mára elpusztult nagyobbik cegei kastély –, a család halottai számára pedig kriptát. 1705. november 11-én hunyt el Kolozsvárott,¹⁴² ahol a Fötéren háza volt,¹⁴³ a város határában pedig szőlője. 1699-ben méhesi birtokára vásártartási kiváltságot szerzett.¹⁴⁴ Miskolci Gáspár református prédikátor (†1696) neki és második feleségének ajánlotta egyik munkáját (*Egy jeles vadkert, avagy az oktan állatoknak [...] tellyes Historiája*. Lőcse 1702).¹⁴⁵

György főleg Cegén és Méhesen élt (itt voltak kúriái), olykor Vízszilváson is időzött (ahol malma volt). Sokszor szegődött kíséretül Teleki Mihály és Apafi fejedelem mellé, rendszeresen meghívót kapott az országgyűlésekre. Általában a politikával volt elfoglalva, de ismerőseit és rokonait is rendszeresen látogatta, emiatt sokat járt-kelt, útjai során nemegyszer a szabad ég alatt kellett aludnia. Soha nem vetette meg a bort, amiért aztán olykor „rosszacskán” volt, vagy – mint írja – „elroncsolódott”. Többször volt lakodalmakon násznagy, keresztelőkön koma, de temetésekben is sűrűn meg kellett jelennie, mert ezeket „feles becsületes fő és becsületes emberek” jelenlétében volt szokás tartani. Gyakran vadászott, olykor kártyázott vagy ostáblázott. Emellett jó gazda volt, naplójában rendszeresen megemlékezik az elvégzett munkákról, amelyeket legtöbbször maga irányított és felügyelt, de az időjárás alakulását is periodikusan feljegyezte. Szeretett olvasni, a kolozsvári „sokadalomban” könyveket vásárolt magának, az írás hozzátartozott mindennapjaihoz. Jól tudott latinul és németül, gyermekkorában a románt is megtanulta. Kedvelte a tréfát, egyik ismerősenek, Apáczai Gyurkának veres angliai rókamállal bélelt, vitézkötéses mentét adott, feltételül szabva, hogy asztaltársaságukhoz meztelenül jöjjön be, majd hogy Nyárádtón (Marosszék) ugyanúgy végigvonulva egy asszonytól inni kérjen. Bár elődei általában mind a szűk helyi világhoz kötöttek éltek, és nagyobb távolságokra nem szakadtak el otthonuktól (kivéve azokat, akik peregrinációba mentek), ő maga eljutott Bécsig, ahol a megszokottól teljesen különböző világot láthatott. Részletesen leírta az udvari ceremóniákat, felvonulásokat, bálokat, és beszámolt mindarról, amit érdekesnek talált. Így például Teleki Lászlóval megnézték Schönbrunn (,,ebéd után az király épületeit nézni Seinburchban mentünk”), ellátogattak az állatkertbe (,,mentünk fel [...] Seinbrumban, az király házához, holott láttunk tengeri szarvasokat, tirolisi kecskéket, strucz madarakot, indiai és egyiptomi tyukokat”), „voltam az Rézkertben az oroszlányok és egyébféle vadakat látni”), de leírta a császár Praterben zajlott vadászatát is. Szerette a természetet, Bécsben létekor is többször kiment a város határába (,,az mezőre mentem ki magam szellőztetésére”). Nem volt babonás, 1699 szeptemberében végignézte a napfogyatkozást, holott kortársait a jelenség rémületbe kergette (,,az fejedelemmel és Csáki Imre és Teleki László öcsém uramékkal az Bécs vize mellé mentünk ki

¹⁴¹ Kádár–Tagányi II. 485. – A második világháború után elpusztult cegei ún. nagyobbik kastély falába Balogh Jolán leírása szerint (*Kőfaragó műhelyek* 240.) 17. századi faragványok voltak beépítve. Lásd még *Magyarország műemlékei*. Szerk. br. Forster Gyula. Második kötet. *A műemlékek helyrajzi jegyzéke és irodalma*. Összeállította Gerece Péter. Bp. 1906. 863.

¹⁴² Mindezekre lásd naplóját (*Napló* 3–468). Halálának időpontja fia naplójából ismeretes (uo. 235).

¹⁴³ „Kolozvárosában a Piacz szer alias vulgo Barsony szerben levő [...] idősb czegei Vass György úr házánál” ez a György és unokaöccsei, ifj. György és Dániel (Wass János fiai) megegyeznek, hogy a Bethlenek által tordai Pogány Tamásné Wass Erzsébet örökségéért indított perben közösen lépnek fel (Wass cs lt, 1695: XXXIV/44). Vö. Wolf Rudolf: *Bethlen Miklós tordai ősei. = Emlékkönyv Imreh István születésének nyolcvanadik évfordulójára*. Szerk. Kiss András, Kovács Kiss Gyöngy, Pozsony Ferenc. Kvár 1999. 607. skk.

¹⁴⁴ Huszti: *Registrum* 71^r (1699).

¹⁴⁵ Régi Magyar Könyvtár. *Az 1531–1711. megjelent magyar nyomtatványok könyvészeti kézikönyve*. Írta Szabó Károly. Bp. 1879. 1658. sz.

az napbeli eclipsist nézni, amikor az bécsiek többire az házokból sem mertek kijöni, annál inkább kün jární, mintha ember sem lött volna ben Bécsben”). Személyes tárgyairól, öltözékéről szintén fogalmat alkothatunk: 1678-ban Teleki Mihály ajándékozott neki „egy aranyos kardot szablya-tarsolyostúl és lódingostúl együtt”, 1686-ban „serétes” puskát vásárolt. Később Kolozsváron egy mentét béleltetett meg „nyest háttal”. Első bécsi útja alkalmával Lipót (1657–1705) magyar királytól egy „királyi arany láncot”, második látogatásakor pedig Ferdinand Harrach főudvarmester feleségétől „szép angliai kis órácskát” kapott.¹⁴⁶

Első felesége a katolikus Bodoni Zsuzsanna (†1682),¹⁴⁷ akit Bánffy Dénesné és Teleki Mihály ellenzésével dacolva vett el, mert – mint írja indoklásában – „jobb énnekem más valásúval jól élnem, mint magam vallásúval kergenem-morganom”.¹⁴⁸ Leánykájuk halva született,¹⁴⁹ az anya pedig, huszonöt hétig tartó kínlődás után, 18 éves korában meghalt. Második felesége hidvégi Nemes Mária (†1713)¹⁵⁰ volt, akitől tizenegy gyermeke született: *Judit*,¹⁵¹ *Anna*¹⁵² (később liptószentmiklósi és óvári Pongrácz Andrásné), *Katalin*,¹⁵³ *Erzsébet*,¹⁵⁴ *Druzianna*,¹⁵⁵ *Mária*¹⁵⁶ (érsemjéni Pécsi Mihályné), *Judit*¹⁵⁷ (Katona Mihályné), *László*, *Ferenc*,¹⁵⁸ *József*¹⁵⁹ és *Zsuzsanna*,¹⁶⁰ aki középajtai Ajtai András orvos (†1733) felesége

¹⁴⁶ *Napló*, passim.

¹⁴⁷ *Bodoni Zsuzsanna* eljegyzése: Vajdaszentivány (Torda vm.), 1679. VIII. 6. (*Napló* 11.), lakodalom: uo., 1680. IX. 17. (*Napló* 12.) †1682. VII. 10. Tem. uo., 1682. VII. 21. Élt 18 évet (*Napló* 23–24).

¹⁴⁸ *Napló* 11.

¹⁴⁹ *Leány*: *1681. X. 22. Tem. 1681. X. 23. (*Napló* 19.)

¹⁵⁰ *Hidvégi Nemes Mária*: †1713. XII. 1. Élt 45 évet (*Napló* 472). A leány apjának feljegyzései szerint Wass György számára Kálnoki Sámuel kérte meg Nemes Mária kezét 1683. V. 3-án. Lásd Tóth Ernő: *Hidvégi id. Nemes János naplója az 1651–1686. évekről*. TTár 1903. 84; *Napló* 31. Lakodalom: Hidvég (Felső-Fehér vm.), 1683. XI. 9. (*Napló* 34; Tóth: i. m. 87.)

¹⁵¹ *Judit*: *1686. III. 4. †Szamosújvár, 1686. VII. 11. Tem. 1686. VII. 13. (*Napló* 54, 57.)

¹⁵² *Anna*: *1687. VIII. 4. †Kudu (Belső-Szolnok vm.), 1738. II. 26. (*Napló* 64, 603.) Kudun, férje birtokán lakott (*Napló* 547). – *Liptószentmiklósi és óvári Pongrácz András*: †Kudu, 1720. X. 5. (*Napló* 507; Wass cs lt, 1741: XXXVI/6). – *Gyermekeik*: P. Pál, Katalin, aki homoródszentpáli Szentpáli József felesége lett, és Judit, köröstarcsai és muronyi Weér Mihályné (Wass cs lt, 1741: XXXVI/6). – A Pongrácz családra lásd Majláth Béla: *A szentmiklósi és óvári Pongrácz család*. Turul VIII(1890). 100–112. – A Weér család eredetileg Békés vármegyében volt honos (az előnevet alkotó mindkét helység ott található), de már a 16. században Erdélybe került.

¹⁵³ *Katalin*: *1688. X. 7. †Cege, 1702. VII. 2. Tem. 1702. XI. 12. (!), az édesapja által abban az évben építtetett kriptában (*Napló* 74, 354, 356).

¹⁵⁴ *Erzsébet*: *1689. XII. 22. †Kvár, 1691. V. 18. Tem. uo., V. 20.; újratemetés: Cege, 1692. II. 29. (*Napló* 83, 127, 143.)

¹⁵⁵ *Druzianna*: *Kvár, 1691. VI. 21. †1692. II. 27. Tem. Kvár, 1692. III. 1. (*Napló* 127, 143.)

¹⁵⁶ *Mária*: *Kvár, 1692. XI. 21. (*Napló* 158.) Lakodalma Pécsi Mihállyal: 1716. IV. 2. (*Napló* 484.) 1723-ban még élt (Wass cs lt, 1723: 1839. sz.), de halálának időpontját nem sikerült megállapítani.

¹⁵⁷ *Judit*: *Cege, 1695. I. 1. †(gyermekágyban) 1716. I. 18. Tem. Berkesz (=Sárosberkesz, Kővár-vidék/Máramaros m.), 1716. II. 16. (*Napló* 191, 481–483.) Férje: *Katona Mihály* (Wass cs lt, 1723: 1839. sz.).

¹⁵⁸ *Ferenc*: *1698. III. 8. †Kvár, 1698. XII. 17. (*Napló* 264, 286.)

¹⁵⁹ *József*: *1701. IV. 17. †Szentmargita (Közép-Szolnok vm./Kolozs m.), hidegjelésben (=váltólázban?), 1723. X. 11. Tem. Cege, 1724. V. 21. (*Napló* 337, 522, 525.) A kolozsvári református kollégiumban tanult. Szentgothárdon lakott (*Napló* 486, 520).

¹⁶⁰ *Zsuzsanna*: *1702. VII. 28. (*Napló* 355.) 1742-ben még élt (Wass cs lt, 5207. sz.). Apjától örökölt száznadasi (Küküllő vm.) birtokán lakott (Wass cs lt, 1742: LXX/12).

lett.¹⁶¹ Csak néhányan érték meg a felnőttkort, a fiúk közül pedig egyedül Lászlónak (1696–1738)¹⁶² voltak gyermekei.

Ez a László – akárcsak apja, György – naplót vezetett, élettörténetét ennek köszönhetően jól ismerjük. Tanulmányait 1702-ben kezdte el Cegén, de 1706 őszén feltehetően édesanyja kivitte Magyarországra, ahonnan csak 1710-ben tért vissza. Tanulmányait 1711-től Kolozsváron folytatta. Élete később meglehetősen eseménytelen volt: birtokain gazdálkodott, részt vett a guberniumi és bíraskodási gyűléseken (Szeben és Kolozsvár), valamint Doboka vármegye gyűlésein. Lóháton vagy hintóra szállva rendszeresen látogatta rokonait, ismerőseit, feleségével pedig a környék nemescsaládainál sorra kerülő keresztelőkre, lakodalmakra,¹⁶³ névnapokra és temetésekre ment el. Dohányzott, kávé és teát fogyasztott; a környék birtokosainak társaságában, puskáit és kutyáit magával vive sűrűn vadászott – nyulat, hiúzt, őzet, vadludat lehetett lőni –, betanított karvalyával pedig fűrjet fogatott. Akárcsak édesapja, mélyen átélte református hitét, rendszeresen olvasta a Bibliát, és az ő naplójában is sűrűn olvashatunk fohászokat. Ugyancsak apját követte abban, hogy naplójában minden év végén megvonta az eltelt esztendő mérlegét. Ezekben a néhány soros visszaemlékezésekben leginkább az időjárás alakulását és azzal összefüggésben a termés bőségét vagy szűkösségét taglalta, röviden ismertette azokat a politikai eseményeket, amelyeknek híre hozzá eljutott, de rendszeresen és igen részletesen előadta azt is, hogy az elmúlt időszakban milyen betegségek pusztítottak. 1734 decemberében egyebek mellett a következőket jegyezte fel: „ezen elfolyt 1734. esztendő méltán mondattathatik bőv esztendőnek, mivel mindenféle gabona, széna és gyümölcs az egész országban bővességgel termett, mely miatt [...] ócsóság is lett az hazában. [...] Békességes esztendőnek lenni pedig nem mondhatom, mert noha ugyan ugyan semmiféle ellenség az országunkban nem jött, de mégis az Moldvában az Hutinnál özvegyülekezett had miatt gyakran megrezzenve [= megijedve] voltunk. [...] Igen egészségtelen és beteges esztendő volt peniglen, mivel az egész nyár kezdetitől fogva az vérhas, hideglelés, és ősz felé az pleuritis [= mellhártyagyulladás] igen grassált [= tombolt], úgy annyira, hogy városokon s falukon majd egy ház nem volt, az hol beteg ne lett volna.” A változó világ új szokásait nem kedvelte, amikor 1723-ban Bethlen István megszöktette mátkáját, Macskási Krisztinát, naplójába a következőt jegyezte: „új manír [= stílus, modor], még ilyet nem sokat hallottunk az országban, bezzeg nem grófhhoz, hanem olához illő cselekedet.” Rendszerető ember volt, 1734 novemberében, amikor késéssel kapta kézhez a meghívót a két hét múlva sorra kerülő szebeni országgyűlésre, ezt jegyezte naplójába: „Úr isten, be nagy irregularitás [= szabálytalanság]! Az hazánk törvényje szerint egy holnappal kellenének az regalisoknak [= az országgyűlési meghívóknak] kijőni s most két héttel is alig jó ki.” 1715-ben és 1729-ben Doboka és Kolozs vármegyei ülnök volt.¹⁶⁴ Cegén és Méhesen volt kúriája,¹⁶⁵

¹⁶¹ Wass cs lt, 1723: 1839. sz. – *Ajtai András Szabó András* fiaként Középpajtán (Háromszék) született 1672-ben. Az udvarhelyi (Udvarhelyszék) gimnáziumban, a nagyenyedi kollégiumban tanult, majd pedig orvostudományt Halléban és Berlinben. †1733. Élt 62 évet. Nyomatásban megjelent műve: *Dissertatio medica theoretica de medicinae et doctrinae, moralis nexus quam praeside Mich. Alberti publ. disquisitione proponit*. Halae Magdeburg 1714. (Weszprémi István: *Magyarország és Erdély orvosainak rövid életrajza*. Ford. Kővári Aladár. II/1. Bp. 1962. 25–29.) 1742. I. 16-án már néhai (Wass cs lt, 1742: 5207. sz.). – *Gyermekekük*: A. Zsuzsanna, alsócsernátoni Domokos Péter marosszéki helyettes királybíró felesége (Wass cs lt 1741: XXXVI/6; Weszprémi: i. m. 29).

¹⁶² *László*: *1696. XI. 12. †Kvár, pestisben 1738. X. 1. Tem. uo., 1703. X. 3. (*Napló* 235, 471. és 605–606. László feljegyzései, illetve az özvegy bejegyzése elhunyt férje naplójába; Wass cs lt, 1742: XXXVI/7; uo., 5330. sz.)

¹⁶³ 1726-ban, Csáky Zsigmond tiszttartójának lakodalmán a Doboka vármegyei Búzán „az borital miatt rosztul lévén, estig nem is ettem s este is igen keveset, és kávénál s herbathéánál egyebet nem ittam s nem is táncoltam” (*Napló* 534). – „Jött hozzám [Cegébe] az öcsém Pongrácz Pál uram és vacsorán mulattunk, vacsora után pedig táncoltak az kiknek tetszett” (*Napló* 549).

¹⁶⁴ *Napló* 480, 548–549.

¹⁶⁵ Wass cs lt, 1739: XXXVI/2.

leginkább Cegén lakott. Felesége bethleni gr. Bethlen Júlia (†1731),¹⁶⁶ majd magyargyerőmonostori br. Kemény Katalin (†1738)¹⁶⁷ volt, a tőlük született 12 gyermek (*Erzsébet, Zsuzsanna, Mária, János, Julianna, Ágnes, László, György, Pál, Erzsébet, Zsuzsanna, József*)¹⁶⁸ korán elhalt, a legutolsó 1741-ben, amikor is ez az ág kihalt.¹⁶⁹ László 1738-ban halt meg Kolozsvárott pestisben, felesége feljegyzései szerint „nagy bánattal ment az koporsóba”, mert életének utolsó napján még láthatta, amint kisfia is halálos beteg lett. Nem sokkal ezután a még életben levő leánytestvérei a férjek aktív közreműködésével Cegén felbontották az elhunyt levelesládáját, amelyet a kúria „boltjában” [= bolthajtásos szobájában] őriztek, és az ott talált iratokat szétszortatták egymás között.¹⁷⁰ Az ügyből hatalmas botrány lett, a másik ág képviselői ugyanis – az alább említendő Wass Dániel fiai, Miklós, György és Ádám – pert indítottak a leányok ellen a levéltár széthordása és az örökség miatt (Lászlónak Cege, Göc, Mohaly, Szentgothárd, Pulyon, Szentegyed, Vízszilvás, Balázsháza, Felsőgyékényes, Sályi, Cikud, Záh birtokokban volt része).¹⁷¹ Házát, a nagyobbik cegei kúriát – a 19. században még meglévő építési emléktábla szerint – a másik ágból való Wass Miklós (Dániel fia) örökölte.¹⁷²

A grófi cím megszerzése (1744) és előzményei

A címerszerzők közvetlen felmenőinek életpályáit is a Habsburg-berendezkedés és a Rákóczi-mozgalom eseményekben gazdag korszaka alakította.¹⁷³

Wass Dániel (János és Ébeni Éva fia) 1674. március 6-án született,¹⁷⁴ 1741. január 18-án halt meg, 67 éves korában,¹⁷⁵ és július 2-án temették el a cegei kápolnában.¹⁷⁶ 1690-ben ő is

¹⁶⁶ *Bethlen Júlia*: B. János és borbereki Alvinczy Erzsébet leánya (Lukinich Imre: *A bethleni Bethlen család története*. Bp. [1927 – a továbbiakban: Lukinich: *Bethlen*] 492–493). Eljegyzés, esküvő: Kisbún (Küküllő vm./Maros m.), 1721. XII. 14. (*Napló* 513), lakodalom: uo., 1723. II. 2. (*Napló* 519. – Enyedi István orvos 1723. I. 25-i levele Teleki Pál grófhoz, KvÁLt, Kelemen Lajos Genealógiai gyűjt., Wass cs: „újságul írhatom, [...] *Vas László uram lakodalma [1723.] 2 Februarii lesz*.”) †Cege, 1731. V. 3. Tem. 1731. VII. 1. (*Napló* 555–556.) Élt 24 évet és 2 hónapot (Köpeczi János halotti beszéde bethleni gr. Bethlen Júlia, cegei Wass Lászlóné felett. 1731. VII. 1. Kvár é. n. 4°. 12 lev.) – Temetésekor még Makkai Sámuel (Kvár é. n. 4°. 6 lev.) és Szathmári Mihály (Kvár é. n. 4°. 6 lev.) mondott felette halotti beszédet.

¹⁶⁷ *Kemény Katalin*: K. László guberniumi tanácsos és kincstartó leánya (*Napló* 560). Kézfogó és esküvő: Magyarbükös (Alsó-Fehér vm./Maros m.), 1732. I. 22. (*Újabb adattár a vargyasi Daniel család történetéhez*. Kiadja vargyasi id. báró Daniel Gábor. Szerk. Kelemen Lajos. Kvár 1913. 125–126.) Lakodalom: Magyarbükös, 1732. I. 31. (*Napló* 560). Tem. Cege, 1741. XII. 10. (Wass cs lt, 1741: XXXVI/4, uo., 1766: 1866. sz.)

¹⁶⁸ *Erzsébet*: *1723. XII. 22. †1725. I. 11. Tem. 1725. I. 14. (*Napló* 523, 529.) – *Koraszülött fiú*: *1724. VI. 18. (Uo. 525.) – *Zsuzsanna*: *1725. VI. 27. †1728. IV. 12. Tem. 1728. IV. 15. (Uo. 529, 542.) – *Mária*: *1726. VII. 22. †1727. III. 25. Tem. 1727. III. 28. (Uo. 532, 536.) – *János*: *1728. III. 31. †1730. VIII. 7. Tem. 1730. VIII. 13. (Uo. 541, 553.) – *Julianna*: *1731. IV. 6. (Uo. 554–555), †1732. (Uo. 564, 2. jegyzet.) – *Ágnes*: *1732. XII. 27. †Császári, 1733. VII. 24. Tem. 1733. VIII. 2. (Uo. 564, 572–573.) – *László*: *1733. XII. 2. †1738. X. 3. Tem. 1738. X. 4. (Uo. 573, 605.) – *György*: *1735. III. 10. †1736. V. 25. Tem. Cege, 1736. VII. 15. (Uo. 583, 590, 596.) – *Pál*: *1736. XI. 13. †1738. I. 23. Tem. 1738. I. 26. (Uo. 596, 602.) – *Erzsébet*: *Kvár, 1737. XI. 18. †1738. I. 29. Tem. 1738. II. 2 (Uo. 601, 603.) – *Zsuzsanna*: *1739. I. 17. Utószülött (Uo. 608.) – *József*: *1739. I. 17. Utószülött (Uo. 608), Zsuzsanna nevű nővéreinek ikertestvére. Édesanyja 1741. X. 1-jei halála előtt néhány nappal halt meg (Wass cs lt, 1741: XXXVI/4).

¹⁶⁹ Wass cs lt, 1742: XXXVI/7.

¹⁷⁰ Wass cs lt, 1741: XXXVI/6.

¹⁷¹ Wass cs lt, 1742: XXXVI/7.

¹⁷² Kádár–Tagányi II. 483–484.

¹⁷³ A Wass Dánielre és fiaira vonatkozó rész jobbára szó szerinti átvétel korábbi munkámból (W. Kovács András: *A cegei Wass család grófi diplomája 1744-ből*. Református Szemle. XCVI[2003]. 790–806. – a továbbiakban: W. Kovács: *A Wass család grófi diplomája*).

¹⁷⁴ *Wass János feljegyzései* 352.

¹⁷⁵ Huszti: *Genealogia heroica* 73⁵, Wass Dániel fiának, Ádámnak a bejegyzése; Szlovák Központi Állami Levéltár (Pozsony), Bérczay cs lt, 7. cím, 3. csomó, 124–127. (Vay Judit 1741. V. 31-i levele özv. Szemere Györgyné Bossányi Krisztinához. – Filmmásolata: MOL, Filmtár, 12694. sz.); Aranka György halotti beszéde Wass Dániel felett. 1741. I. 25. Kvár é. n. 4°. 6 lev. – Halálának évét tévesen tették 1735-re, pl. Lázár: *i. m.* Sz XXII(1888). 739.

csatlakozott Thököly Imre mozgalmához,¹⁷⁷ de egy évvel később már a császári hadseregnek szállított búzát.¹⁷⁸ 1698-ban királyi hivatalos (meghívott) az országgyűlésen,¹⁷⁹ 1699-ben a román papok állapotát vizsgáló császári bizottság tagja.¹⁸⁰ A kuruc szabadságharc elején, 1704-ben a császárhű nemességgel együtt Szebenben rekedt. Wesselényi István (1674–1734) feljegyzéseiből tudjuk, hogy a sok szabad idejét – többi nemestársával együtt – kártyázással és kuglizással múlatta. 1704 augusztusában gyakorlatilag megszökött innen: szállása kapujára cédulát tűzött ki, amelyben jelezte, hogy fürödni ment, majd ismeretlen módon, az őrség éberségének kijátszásával elhagyta a várost.¹⁸¹ Szabadulása után Rákóczi mellé állt, főkapitányi rangot ért el,¹⁸² csapataival többször járt Máramarosban.¹⁸³ 1707-től – valószínűleg 1711-ig – Doboka vármegye,¹⁸⁴ 1708-ban pedig Belső-Szolnok vármegye főispánja,¹⁸⁵ 1711-ben a szatmári béke egyik aláírója.¹⁸⁶ A császáriak által elkobzott birtokait még ugyanebben az évben visszakapta.¹⁸⁷ 1721-től a királyi tábla ülnöke,¹⁸⁸ királyi hivatalosként többször részt vett az országgyűléseken.¹⁸⁹ 1728-tól az erdélyi igazságszolgáltatás reformjának kidolgozására létrehozott bizottság tagja,¹⁹⁰ az 1734-i országgyűlésen pedig a reformátusok közül guberniumi tanácsosságra választották, de végül nem őt nevezték ki.¹⁹¹ A széki református egyházmege (tractus) főkurátora volt,¹⁹² és jelölték a református egyház világi ügyeit intéző igazgatási szerv, az 1709-től újjászerveződő Főkonzisztórium tagjává is.¹⁹³ 1731-ben pert indított Wass Györgyné Erdélyi Kata Belső-Szolnok, Kolozs és Torda vármegyei jószágaiért, de ezeket nem sikerült megszereznie.¹⁹⁴ Lakhelye a Doboka megyei Császáriban volt.¹⁹⁵ Gyermekei két feleségtől, bodoki (hidvégi) Mikó Ilonától (†1690 k.)¹⁹⁶ és vajai Vay Judittól (†1770)¹⁹⁷ szület-

¹⁷⁶ Köpeczi János halotti beszéde Wass Dániel felett. 1741. VII. 2. Kvár é. n. 4°. 13 lev. – a továbbiakban: Köpeczi János: *Wass Dániel*.

¹⁷⁷ *Napló* 103.

¹⁷⁸ Wass cs lt, 1691: LXII/9.

¹⁷⁹ Lázár: *i. m.* Sz XXII(1888). 739.

¹⁸⁰ Wass cs lt, 1699. X. 7: 8507. sz.

¹⁸¹ Wesselényi István: *Sanyarú világ. Napló 1703–1708*. I–II. Közzéteszi Demény Lajos és Magyar András. Buk. 1983–1985. I. 82–83, 85, 187.

¹⁸² Kinevezése: Wass cs lt, 1706: 5375. sz.

¹⁸³ Wass cs lt, 1706: 5374. sz.; *Történelmi Lapok I(1874–1875)*. 412; Wass cs lt, 1710. V. 12.: LXII/11/b.

¹⁸⁴ Kinevezése: Wass cs lt, 1707. VII. 28.: 1757. sz.

¹⁸⁵ *Történelmi Lapok I(1874–1875)*. 255. Tisztségviselésének időhatára ismeretlen.

¹⁸⁶ Lukinich Imre: *A szatmári béke története és okirattára*. Bp. 1925. 343.

¹⁸⁷ Wass cs lt, 1711: LXIX/6. (1759. sz.)

¹⁸⁸ Kinevezése: Wass cs lt, 1721. III. 23: 1758. sz. Lásd még Wass cs lt, 1721: XLII/292. Tisztségéért fizetést kapott: Wass cs lt, 1725: XLII/298.

¹⁸⁹ 1713, Szeben (Wass cs lt, 1713: 7760. sz.), 1718, Kvár (Wass cs lt, 1718: 7761. sz.), 1722, Szeben (Wass cs lt, 1722: 7762. sz.), 1723-ban octavális törvényszékre hívják mint táblai ülnököt (Wass cs lt, 1723: 7763. sz.), 1737-ben is részt vesz az országgyűlésen (Wass cs lt, 1737: 7621. sz.).

¹⁹⁰ Trócsányi Zsolt: *Habsburg-politika és Habsburg-kormányzat Erdélyben 1690–1740*. Bp. 1988. (A Magyar Országos Levéltár kiadványai III. Hatóság- és hivataltörténet 8.) 356.

¹⁹¹ Uo. 400; Lázár: *i. m.* Sz XXII(1888). 739.

¹⁹² Aranka György: *i. m.*; Köpeczi János: *Wass Dániel*.

¹⁹³ Sipos Gábor: *Az erdélyi református főkonzisztórium kialakulása 1667–1713–(1736)*. Kvár 2000. (Erdélyi Tudományos Füzetek 230.) 58, 60.

¹⁹⁴ Somkerék, Magasmart, Virágosberek, Sajóudvarhely, Felsőbréte, Szekérbréte, Tóhát (Belső-Szolnok vm.), Alsósuk, Kályán, Sármás, Asszonyfalva (=azonosítatlan elnéptelenedett település, lásd Csánki Dezső: *Magyarország történelmi földrajza a Hunyadiak korában*. I–III, V. Bp. 1890–1913. – a továbbiakban: Csánki – V. 329) (Kolozs vm.), Gernyeszeg (Torda vm.). Lásd Huszti: *Registrum* 141^f.

¹⁹⁵ Wass cs lt, 1737: XLVII/23.

¹⁹⁶ *Mikó Ilona*: Wass cs lt, 1720: LXVIII/67, 1722: 4884. sz. Bodoki Mikó István (†1690?, Wass cs lt, 1690: 1801. sz.) háromszéki főkirálybíró és borbereki Bálpataki Eva leánya (Wass cs lt, 1720: LXVIII/67). – Az anyja neve olykor tévesen Bálpataki Katalinnak írva. Lásd *Wass János feljegyzései* 354; GenFüz III(1905). 93. (Köblös Zoltán). Esküvő: 1697. VII. 10. (*Napló* 253.) Lakodalom: Torda, a kamaraháznál, 1697. X. 10. (Ferenczi Zoltán: *Cserei Mihály följegyzései*. TTár

tek:¹⁹⁸ az elsőtől *Miklós, János*,¹⁹⁹ *György, Ágnes*,²⁰⁰ *Ferenc*,²⁰¹ *Dániel*,²⁰² a másodiktól *Ádám, Katalin*²⁰³ (nagyercei gr. Tholdalagi Lászlóné), *Judit*,²⁰⁴ *Klára*²⁰⁵ (Iosonci br. Bánffy Ferencné), *Julianna*²⁰⁶ (bethleni gr. Bethlen Elekné), *Krisztina*²⁰⁷ (bethleni gr. ifj. Bethlen Lászlóné, majd magyargyerómonostori br. Kemény Miklósné) és *Anna*²⁰⁸ (kiszédei gr. Rhédey Ferenc,²⁰⁹ majd vajai Vay Ábrahám²¹⁰ felesége). Kolozsvár főterén háza volt, amelyet édesanyjától, Ébe-

1893. 246.) A Rákóczi-mozgalom alatt a görgényi várban volt. Lásd Cserei Mihály: *Erdély históriája*. S. a. r. Bánkúti Imre. Bp. 1983. 347; Lázár: *i. m.* Sz XXII(1888). 739. Mikó Ilona az egyik fiát, Györgyöt ott szülte meg (Wass cs lt, 5329. sz.). †Kvár, 1716. II. 1. (*Wass János feljegyzései* 354, vö. *Napló* 483.)

¹⁹⁷ *Vay Judit*: *1687. †Serke (Gömör vm.), 1770. II. 22. (Wass cs lt, 5330. sz.) Id. Vay Ádám és nagyiváni Fekete Erzsébet leánya (Wass cs lt, 1713: 8458. sz.). Első férje Rhédey Mihály (*Napló* 495). 1718. IV. 7-től Wass Dániel felesége (Halotti beszéd vajai Vay Judit felett. 1770. VII. 8. Kvár 1770. 4°. 12 lev.) – A nagyiváni Feketéknek eredetileg főleg Baranya vármegyében voltak birtokaik, maga Nagyiván is itt fekszik (Csánki II. 492; Györfly György: *Az Árpád-kori Magyarország történeti földrajza*. I²–IV. Bp. 1987–1998. [A továbbiakban: Györfly]. I². 319), de a XVI. században az ország északi részébe költöztek. Iványi Fekete Lászlóé volt az ajnácskői uradalom (Gömör vm.). Minderre lásd Mocsáry István: *A nagyiváni Fekete család*. Turul XIX(1901). 122–134.

¹⁹⁸ *Wass János feljegyzései* 354; *Napló*, passim.

¹⁹⁹ *János*: *1702. IV. 19. (*Wass János feljegyzései* 354.) †gyermekkorában, valószínűleg már 1744 előtt, mert a grófi diploma már nem említi (Huszt: *Genealogia heroica* 73°; *Wass János feljegyzései* 354, 6. sz. jegyz.).

²⁰⁰ *Ágnes*: *Cege, 1706. III. 19., amíg apja, Wass Dániel Máramarosban volt (*Wass János feljegyzései* 354), bizonyára fiatalon meghalt (*Wass János feljegyzései* 354, 8. sz. jegyz.).

²⁰¹ *Ferenc*: *Barcánfalva, Máramaros vm., 1708. X. 16. (*Wass János feljegyzései* 354.) †1721. IX. 14. e. Tem. a császári templomban (*Napló* 513).

²⁰² *Dániel*: *Császári, 1713. I. 17. (*Wass János feljegyzései* 354.) †1739. XI. 23. e. (*Napló* 601.) Tem. Császári, 1739. XI. 24. (*Napló* 601.) 1734 januárjában Itáliába indult, ott Gyulai István regimentjében szolgált (*Napló* 574). 1734-ben Mantuából keltez levelet (Wass cs lt, 1734: 8324–8325. sz.). 1736-ban Havaselvén („*Oláhországban*”) szolgált zászlótartóként, ekkor apja pénzt küld neki (Wass cs lt, 1736: LXII(17)).

²⁰³ *Katalin*: *1722. V. 1. e., megkeresztelve ekkor Császáriban (*Napló* 516). 1778-ban még élt (Basa István halotti beszéde magyargyerómonostori br. Kemény Miklós felett. 1775. VII. 23. Szeben 1778. 4°. 21 lev. KvProtTeolKvt). Eltemetve férje koronkai (Marosszék) családi kriptájában. Lásd Népújság (Marosvásárhely), XLIII. évf. 64. (=12068). sz. 1991. IV. 2. (Szucher Ervin). – *Tholdalagi László*: az erd. Kir. Tábla ülnöke (Basa István: *i. m.*), †1779 (Rettegi György: *Emlékezetre méltó dolgok 1718–1784*. Bevezető tanulmánnyal és magyarázó jegyzetekkel közléstesi Jakó Zsigmond. Buk. 1970. [a továbbiakban: Rettegi] 397.) Élt 51 évet (koronkai sírfelirata szerint). Marosvásárhely főterén, a Ferenc-rendi templom mellett palotát építtetett (Kelemen Lajos: *Művészettörténeti tanulmányok*. II. A bevezető tanulmányt írta és a kötetet s. a. r. B. Nagy Margit. Buk. 1982. 84).

²⁰⁴ *Judit*: † gyermekkorában (Miklós Sámuel halotti beszéde vajai Vay Judit, cegei gr. Wass Dánielné felett. 1770. VII. 8. Kvár 1772. 4°. 19 lev.) Tem. Császári, 1724. VII. 16. (*Napló* 526.)

²⁰⁵ *Klára*: *Császári, 1727. XII. 26. (*Napló* 539–540). 1743-ban hajadon (Huszt: *Genealogia heroica* 73°). †1762 (Rettegi 132). – *Bánffy Ferenc*: Id. B. Ferenc, a Kir. Tábla bírása, Kraszna vm. főisp. (Borosnyai Lukács Simon halotti beszéde cegei gr. Wass Miklós felett. 1769. XII. 10. Kvár 1771. 4°. 20 lev. – a továbbiakban: Lukács Simon: *Wass Miklós*) és Kemény Zsuzsanna fia (Rettegi 221, 310). Második felesége: br. Inczédi Ágnes (Rettegi 310, 493).

²⁰⁶ *Julianna*: *Császári, 1730. III. 27. (*Napló* 551.) – *Bethlen Elek*: kir. tanácsos, †1779, (Sajó)nagyfalva, Belső-Szolnok vm. (Rettegi 398). B. József és br. Kemény Krisztina fia (Lukinich: *Bethlen* 468).

²⁰⁷ *Krisztina*: „szemérmesebb asszonyt, s akinek a világi hiábavalóságok s új módik úgy ne kelljenek, mint annak az aszonynak, ritkán látni; szép és szelíd természetű, tiszta erkölcsű leány” (Rettegi 350, 400). *1726. VI. 13. †1802. VI. 13. Élt 76 évet. Tem. Nagysajón (Doboka vm.), férje mellé. VI. 15. Ref. (Krizbai Dezső Elek halotti beszéde cegei gr. Wass Krisztina magyargyerómonostori br. Kemény Miklósné felett. 1802. IX. 12. Kvár 1805. 8°. 55 old.; ENMLT, Jósika cs hitb lt, fasc. 39., p. 103; Szilágyi Ferenc halotti beszéde cegei gr. Wass Krisztina felett. 1802. IX. 12. Kvár 1805. 8°. 52 old.) Halotti címere az ajtoni református templomban található. – *Bethlen László*: †1750. (Krizbai Dezső Elek: *i. m.*) B. László és Folti Mária fia. Katona Bethlen Farkas gyalogregimentjében (Rettegi 349–350, 400). – *Kemény Miklós*: *1723. IX. 4. †1775. IV. 19. Tem. Nagysajó, 1775. VII. 16. K. Zsigmond erd. kir. táblai ülnök és bethleni gr. Bethlen Ágnes fia. A marosvásárhelyi, majd a kolozsvári ref. kollégiumban tanult, de tanulmányait a pestis miatt megszakította. Szülei elvesztése után Kemény Sámuel gondoskodott róla (Krizbai Dezső Elek: *i. m.*; Lukács Simon halotti beszéde magyargyerómonostori br. Kemény Miklós felett. Nagysajó, 1725. VII. 16. Szeben 1778. 4°. 26 lev. KvProtTeolKvt).

²⁰⁸ *Anna*: 1751-ben már második férjének, Vay Ábrahámnak a felesége. (Wass cs lt, 1751: 4885. sz.)

²⁰⁹ *Rhédey Ferenc* (Wass cs lt, 1742: 1841. sz.), akinek első házasságából született fia Rhédey Zsigmond volt (MTAKt, Kézirattár, Tört. Gen. 4°, 1/76, Wass).

²¹⁰ *Vay Ábrahám*, királyi tanácsos (Lukács Simon: *Wass Miklós*), a tiszáninneri ref. egyházkerület világi főgondnoka. *1697 v. 1702, †1762. Házasságkötése Wass Annával 1746. VI. 21-én történt. Kettejük gyermekei: V. Dániel, József és

ni Évától örökölt;²¹¹ a ház földszintjén ma is látható az ő és második felesége, Vay Judit címerével díszített, reneszánsz stílusú szép ajtókeret. Elsősorban az ő hűségéért kapta három fia a grófi címet, a naplóíró György ágának 1741-ben történt kihalásakor pedig annak vagyonát is ők örökölték. A grófi diploma a kialakuló erdélyi arisztokrácia tagjává emelte a családot, de vagyon tekintetében nem hozott változást, ugyanis birtokadomány nem kapcsolódott hozzá. Változást az életmódban sem hozott, a családtagok ezután is elsősorban a megye keretei között élték le életüket, ugyanazokban a falusi kúriákban. Vagyonuk és tekintélyük ezután sem ért fel a legelőkelőbb erdélyi családokéval (Bethlen, Teleki, Haller, Kornis). A közvélemény mindazonáltal mindig is a patinás és igen előkelő családok közé sorolta a Wassokat, valószínűleg azért is, mert Erdély egyik legrégebb nemescsaládja volt, de házasságaik révén is a legelőkelőbb familiákhoz kapcsolódtak (széki Telekiek, Tholdalagiak, bethleni Bethlenek stb).

Dániel megadományozott fiai közül a legidősebbik, *Miklós (1. kép)*,²¹² 1701. május 31-én született,²¹³ és 1769. október 26-án halt meg.²¹⁴ Cégén temették el december 10-én.²¹⁵ A kolozsvári református kollégiumban tanult,²¹⁶ majd később a birtokain gazdálkodott, és a megyei nemesség meglehetősen egyhangú életét élte, közszereplést nem vállalt. Első felesége széki gr. Teleki Éva volt,²¹⁷ ennek halála után azonban újranősült, és losonci br. Bánffy Krisztinát²¹⁸ vette feleségül. Még 1744 előtt királyi tanácsosi címet kapott, amivel nyilván nagyon meg lehetett elégedve. Rettegi György (1718–1786), a

1. Wass Miklós (1701–1769) arcképe
(Huszti: *Genealogia heroica* 75^f)

Miklós. Mindezekre lásd Szakály Orsolya: *A vajai Vay család a 18. században. = Tanulmányok Szakály Ferenc emlékére.* Szerk. Fodor Pál, Pálffy Géza, Tóth István György. Bp. 2002 (Gazdaság- és társadalomtörténeti kötetek 2. sz.). 355–358.

²¹¹ „Kolozsvár városában, Belső-Monostor utczába, az tekintetes nemes czegei Vas Dániel uram ő házában” (Wass cs lt, 1704: XLII/285). „Wass Dániel uram ő kegyelme Kolozsvárott a Piacz téren levő házához” (Wass cs lt, 1722: XLVI/13). Mihály Melinda: *A kolozsvári Filstich–Kemény-ház. = Emlékkönyv Kiss András születésének nyolcvanadik évfordulójára.* Szerk. Pál-Antal Sándor, Sipos Gábor, W. Kovács András, Wolf Rudolf. Kvár 2003. 362–365.

²¹² Huszti: *Genealogia heroica* 75^f. – A Wass család levéltárából származó felvételekért dr. Ioan Drăgănescu, a kolozsvári Állami Levéltár igazgatójának, digitális feldolgozásukért Karácsony Istvánnak tartozom köszönettel. A többi felvételt Túrós B. Levente és cegei gr. Wass Endre készítette, az archív fotókat Tondolo Olivier bocsátotta rendelkezésemre.

²¹³ *Wass János feljegyzései* 254. – Más forrás szerint (Lukács Simon: *Wass Miklós*) 1699-ben született.

²¹⁴ Huszti: *Genealogia heroica* 76^f (testvér, Wass Ádám bejegyzése).

²¹⁵ Lukács Simon: *Wass Miklós*.

²¹⁶ Szathmári Pap Mihály halotti beszéde Wass Miklós felett. 1769. XII. 10. Kvár 1771. 4°. 24 lev. – a továbbiakban: Szathmári Pap Mihály: *Wass Miklós*.

²¹⁷ A grófi diplomában – valószínűleg a másoló tévedéséből – Teleki Katalin szerepel. Wass Miklós felesége valójában Teleki Éva volt, Pál és Vay Katalin leánya, és 1704. IX. 4-én született. Lásd Kelemen Lajos: *Széki gr. Teleki Pálné Vay Kata családi feljegyzései (1703–1723)*. GenFüz VI(1908). 170–171; Lukács Simon: *Wass Miklós*. – Teleki Éva 1780. IX. 29-én még élt (Wass cs lt, 1780: 2150. sz.).

²¹⁸ *Bánffy Krisztina*: B. Ferenc, Kraszna vármegye ispánja és Kemény Zsuzsanna leánya (Rettegi 221, 310).

Doboka vármegyei naplóíró kisnemes szerint ugyanis címének „nagyon örült”, és „ritkán subscribalt [= írt alá], hogy oda ne tegye: »Felső Asszonyunk C(onsilia)riusa«. Utoljára »Crius«-nak hívták volt”, jegyezte meg némi gúnnyal Rettegi, aki nemigen kedvelte, mert egy korábbi szívességét elmulasztotta viszonzni, amiért a róla írt jellemzése cseppet sem hízelgő: „Pénzes ember volt szegény, de amellet szegény is; hathatósan tudta az embert szóval lactálni [= ámitani], valósággal nem igen. [...] Hetven esztendő ember, de se hajában, se szakállában ősz nem volt. Magas, száraz, sok beszédű s szóval sokat ígérő, keveset teljesítő ember volt szegény.”²¹⁹ Hitelesnek tekinthető egykorú arcképét megőrizte Huszti családtörténeti munkája. Nyolc gyermeke született:²²⁰ első feleségétől *Katalin*²²¹ (váradi Boldvai Sámuelné, majd gerendkeresztúri Horváth Ferencné); második feleségétől pedig *György, Ferenc, Klára, Krisztina, Zsuzsanna* (utóbbi négy gyermekkorában, meghalt),²²² *Eszter* (†Cege, 1794)²²³ és *Farkas*. Közülük csak három érte meg a felnőttkort, az egyetlen fiú, *Farkas* (1769–1795) fiatalon, 26 évesen halt meg, utódok nélkül.²²⁴

²¹⁹ Rettegi 221.

²²⁰ Rettegi 221; Szathmári Pap Mihály: *Wass Miklós*.

²²¹ *Katalin*: *1743 vagy előtte, mert az 1743-ban befejezett Huszti-féle családtörténet már említi (Huszti: *Genealogia heroica* 76). – *Boldvai Sámuel*: †1754. VIII. 6. e., élt 34 évet. B. Gergely és Barcsai Ágnes fia, családjának utolsó férfisarja (Jósintzi Sándor halotti beszéde Boldvai Sámuel felett. 1754. VIII. 6. Kvár 1754, halotti kárta). – *Horvát Ferenc*: Igen könnyelmű életet élt, kis híján felesége birtokait is elherdálta (ENMLt, Teleki cs kendilónai lt, Missilisek, Wass Miklós levele széki gr. Teleki Ádám generálishoz, 1763. V. 18.).

²²² Szathmári Pap Mihály: *Wass Miklós*.

²²³ *Eszter*: †Cege, 1794. V. 17. Élt 27 évet, házasságban 4 évet. Tem. Cege, családi sírbolt, VI. hó. – Szomorújelentései: MOL, széki gr. Teleki cs marosvásárhelyi lt, P 665, 1. tétel, 14. csomó, 89. (keltezetlen nyomtatvány), ill. MTAKt, Kézirattár, Ms. 6292/45 (keltezett nyomtatvány). – *Férje*: gr. Mikó Károly (a szomorújelentések aláírója).

²²⁴ *Farkas*: *1769. X. 6., húsz nappal apja halála (X. 26.) előtt (Huszti: *Genealogia heroica* 76). †1795. IX. 12. Élt 26 évet. Tem. Cege, IX. 14. (Petrik Géza: *Magyarország bibliographiája 1712–1860*. VIII. Bp. 1991. 222. idézi nyomtatott gyászjelentését, melyet azonban nem sikerült fellelni.) 1790-ben „registrator” és új regalista a kolozsvári országgyűlésen (*Tabella indignans quartiria pro comitis inclitorum statuum & ordinum, incltyi M. Transsylvaniae Principatus in L. R. Civit. Claudiopolim pro die 21ma Decembris Anno 1790 indictis et celebrandis consignata*. Claudiopoli 1790; a továbbiakban: *Tabella*). Bécsben, Grazban is járt, takarékosan élt, Besztercén halt meg (Wass cs lt, 1797: LXXII/23. 563). A diótváraljai Vass család Farkas nevű tagjára vonatkoznak azok az életrajzi adatok, melyeket Hellebronth Kálmán közölt, és amelyek szerint nemesi testőr lett volna (*A magyar testőrség névkönyve 1760–1918*. Bp. 1940. 386).

2. Wass György (1704–1777) és sajoszentpéteri Szentpéteri Erzsébet 1771-es építési emléktáblája a cegei ref. templomban

3. Wass Ádám (1720–1776) arcképe és a család grófi címere (Huszti: *Genealogia heroica* 79°–80°)

A megadományozottak közül a következő fiú *György* volt; ő 1704. március 15-én született Görgey várában (Torda vm.), és 1777. május 17-én halt meg Cegén. A kolozsvári református kollégiumban tanult. Akárcsak sok más nemestársa, a kuruc háborúk leverése után katonai pályára lépett, és 1727-től gr. Gyulai Ferenc (1674–1728) generális regimentjében Német- és Olaszországban szolgált. Hazatérte után²²⁵ feleségül vette sajoszentpéteri Szentpéteri Erzsébetet,²²⁶ akitől öt gyermeke született: *Éva* (magyargyerőmonostori br. id. Kemény Zsigmond-né),²²⁷ *Erzsébet* (hidvégi gr. Nemes Gáborné),²²⁸ *Zsuzsanna* (megh. gyermekkorában), *Katalin* (†1783)²²⁹ (magyargyerőmonostori br. Kemény Simon²³⁰ felesége) és *Sámuel*,²³¹ az egyetlen fiú (aki utód nélkül halt meg 1812-ben). Rettegi szerint Wass György „igen jó forma, nagy ma-

²²⁵ Wass cs lt, 5329. sz.

²²⁶ Sz. András és Szemere Katalin leánya (Wass cs lt, 5329. sz.). – Sz. Erzsébet és Wass György lakodalma: Sajószentpéter (Borsod vm.), 1733. VII. 1. (*Napló* 571.)

²²⁷ Wass cs lt, 5329. sz.; Rettegi 137, 377, 200.

²²⁸ Wass cs lt, 5329. sz.

²²⁹ Malom János halotti beszéde cegei gr. Wass Kata Kemény Simonné felett. 1783. III. 16. Kvár. 1783. – Lakodalma férjével 1768. VI. 20-án volt. Lásd Sándor Imre: *Lakodalmos versek*. GenFüz V(1907). 80.

²³⁰ *Kemény Simon*: K. Ádám és kistrédei Rhédey Druzianna fia. Kamarás, a kolozsvári ref. kollégium főkurátora, Kraszna, majd Alsó-Fehér vm. főispánja, aranykulcsos kamarás. Első felesége hadadi br. Wesselényi Polixénia volt. Rettegi 85, 332, 347, 377, 386; Szathmári Pap Mihály halotti beszéde br. Kemény István felett. 1772. XI. 15. Kvár. 1776. 4°. 18 lev. (ProtTeolKvt); Szegedi József halotti beszéde br. Kemény Erzsébet (K. Simon és cegei Wass Kata leánya) felett. 1775. X. 29. Kvár 1777. 4°. 15 lev. (ProtTeolKvt); Wass cs lt, 5329. sz.; Bikfalvi Szabó Zsigmond halotti beszéde cegei gr. Wass György felett. Kvár 1777. – Javítottatta a marosvécsi templomot akkori feleségével, Wass Katával együtt, és ott 1770-

gas szál ember vala, de jámbor, szelid erkölcsű, elméje s judiciuma [= ítélőképessége] is szép volt, de promotiója [= előlépése] sohasem vala, pedig bizony megérdemelte volna”.²³² Javíttatta a cegei református templomot, és erről emléktábla tanúskodik (2. kép). Tumbáját, amely ma is látható Cegén, a grófi címer díszíti.

A legkisebb fiú, *Ádám* (3. kép)²³³ Császáriban született 1720. április 12-én,²³⁴ és ugyanott halt meg 1776. június 24-én. A cegei családi kriptában temették el június 27-én.²³⁵ A kolozsvári református kollégiumban tanult, de 1738-ban a pestis miatt megszakította tanulmányait. 1739-ben losonci br. ifj. Bánffy Zsigmond erdélyi guberniumi tanácsos jóvoltából kancellista lett Szebenben.²³⁶ 1774-ben Kraszna,²³⁷ 1774–1779 között pedig Belső-Szolnok vármegye ispánja volt,²³⁸ s ezáltal állami jövedelemhez jutott.²³⁹ Kinevezését talán annak köszönhetette, hogy 1773-ban Kolozsvárott a gr. Bánffy Dénes (1723–1780) által rendezett fogadáson találkozott az erdélyi körúton levő József trónörökösrel, akivel állítólag kedélyesen elbeszélgetett.²⁴⁰

Halála hírére Rettegi azt jegyezte fel róla, hogy „szegény gr. Wass Ádám úr, aki is jól tanult, igen szép író, értelmes, jóféle úriember vala”, és hogy „nem volt amaz nagy pénzű ember”, hivatalt amiatt nem kapott hosszú ideig, mert „nem érkezett mindenüvé az aranya”.²⁴¹ Támogatta a kolozsvári református kollégiumot, annak jogi és történelmi témájú könyvek vásárlására pénzt adományozott a vízszilvási malom jövedelméből.²⁴² Megvédte a családi birtokot, egy határper miatt tettelegességig fajuló viszályba

4. A Wass család bővített címere az 1744-es grófi diplomán (ENMLt, Wass Otilia hagyatéka, 234. sz.)

ben címeres építési emléktáblát állítottak erről (Kelemen Lajos: *Művészettörténeti tanulmányok*. I. A bevezető tanulmányt írta Szabó T. Attila, s. a. r. B. Nagy Margit. Buk. 1977. 106. – W. Kovács: *A Wass család grófi diplomája* 795).

²³¹ György életrajza szerint a gyermekek ebben a sorrendben születtek (Wass cs lt, 5329. sz.; Rettegi 137, 200, 377). Az első három gyermeket említi a grófi diploma is, ők tehát 1744 előtt születtek.

²³² Rettegi 377.

²³³ Huszti: *Genealogia heroica* 79^v–80^f.

²³⁴ *Napló* 505; Wass cs lt, 5330. sz.

²³⁵ Rettegi 397.

²³⁶ Wass cs lt, 5330. sz.; Huszti: *Genealogia heroica* 82^f.

²³⁷ Wass cs lt, 1744: 7219. sz.; Rettegi 332.

²³⁸ Wass cs lt, 1774: 7199. sz., 1779: 2149. sz. – Kinevezése a Belső-Szolnok vármegyei ispánságra: 1774. VII. 5., kihirdetés: 1774. VII. 22., bevezetés: Dés, 1774. XII. 29. (Huszti: *Genealogia heroica* 84^v–85^f, Wass Ádám saját kezű feljegyzése.)

²³⁹ Hivatali levelezésének csak a töredéke maradt fenn a családi levéltárban.

²⁴⁰ Rettegi szerint József „gróf Wass Ádámtól kérdezte, miért nem kártyázik. Mondotta, hogy nem szokhatta meg soha s nem is tud. Melyre a császár azt mondotta, hogy őfelsége is sokszor próbálta, de mihelyt hozzáfogott, mindjárt álom jött reá s azért nem szeret játszodni” (Rettegi 303).

²⁴¹ Rettegi 397.

²⁴² Wass cs lt, 1761: 2643. sz., 1765: 2644. sz., 1773–1777: 2645. sz.

keveredett egy Szentegyedre beházasodott birtokossal, Éltető Ferencsel.²⁴³ Felesége nagyercsei gr. Tholdalagi Katalin volt,²⁴⁴ egy „szörnyű makacs asszony”, akivel vizályban élt,²⁴⁵ de akitől – önéletírása szerint – tíz gyermeke született a következő sorrendben: *Ágnes*²⁴⁶ (†1818, nagyváradai br. Inczédi György felesége²⁴⁷), *Dániel*, *János*, *Ádám*, *Imre*, *Ferenc*, *Miklós*, *Mária*, *László* és *Mihály*.²⁴⁸ Közülük a felnőttkort is megért két fiú, id. *Dániel* († 1811, az első ág alapítója) és *Miklós* (†1829, a második ág alapítója) vitte tovább a családot, a többiek gyermekkorban meghaltak. Utóbbiak a jelek szerint anyjuktól birtokot örököltek a Doboka vármegyei Nagyiklódon.²⁴⁹ Wass Ádám művelt főúr volt, jól tudott latinul, a jogtudós Huszti Andrással (1700?–1755) ő íratta meg a család történetét 1743-ban, és ő rendeztette ugyancsak Husztiival a családi levéltárat. Talán ő járta ki a maga és testvérei, illetve a leszármazottak részére a grófi diplomát és az ősi címer bővítését (4. kép).²⁵⁰ Halála után családja hamar eltemette, és a Császáriban lezajlott temetési szertartás után csak kövekkel teli koporsót kísértek „szörnyű sok hintóval, kocsival, lovasokkal Cege felé”. Az esetre úgy derült fény, hogy vihar támadt, a lovak megzavarodtak,²⁵¹ és a koporsó lefordulhatott a kocsiról.

A családot Ádám leszármazottai „folytatták”. Testvérének, Miklósnak az ága ennek fiával, Farkassal, Ádám másik testvérének, Györgynek az ága pedig annak Sámuel nevű fiával kihalt.

Wass Sámuel (†Kvár, 1812)²⁵² életéről keveset tudunk. A grófi címet megszerző három testvér egyikének, Wass Györgynek volt egyetlen fia. Gyermekkorában állítólag igen elkényeztetették, Rettegi szerint „midőn már felserdült korában sem szűnt meg édesatyja s anyja a kényeztetéstől, maga az ifjú intette szüleit, hogy már, minthogy kikölt a gyermekségből, szűnjenek meg attól a szerfelett való kényeztetéstől, mert szégyenli”.²⁵³ 1790-ben régi regalista a kolozsvári országgyűlésen,²⁵⁴ és Bécestől elnyerte a kamarási címet,²⁵⁵ de ezenkívül távol maradt a közélettől. Támogatta a kolozsvári református kollégium építését.²⁵⁶ Felesége bethleni gr. Bethlen Rozália volt (†1826),²⁵⁷ akinek nagyalmási (Kolozs vm.) birtokán gazdálkodott, lova-

²⁴³ Wass cs lt, 1744: XCIX/2.

²⁴⁴ *Tholdalagi Katalin*: Mihály és tancsi Földvári Erzsébet leánya (Wass cs lt, 5330. sz. Huszti: *Genealogia heroica* 76°). Eljegyzés: 1743. II. 28., lakodalom: 1743. V. 21. (Wass cs lt, 5330. sz.) 1783. III. 27-én még élt (Wass cs lt, 2152. sz.).

²⁴⁵ Rettegi 397.

²⁴⁶ A grófi diploma 1744-ben már említi. †Magyarorbó (Kolozs vm.), 1818. V. 13. Élt 74 évet (nyomatott szomorújelentése: OSzK, Kézirattár, Fol. Hung. 703. sz. 23–24).

²⁴⁷ Lakodalom: Császári, 1768. II. 9. (Wass cs lt, 5330. sz.; uo. 1768: 1806. sz.) – Inczédi György: „a tanulást elhagyta, nem igyekezett egyebet is tanulni, hanem a házasságon járt az esze, aminthogy gr. Wass Ádám úr leányát, ki négy esztendővel idősebb nála, elvette” (Rettegi 230). I. Sámuel és Lészai Anna fia. Lásd Rettegi 169, 229–230, 286; Kis Bálint: *Az Inczédi és a belőle kiágazott báró Jósinczi család*. Turul XI(1893). 155. – Gyermekeik: I. Terézia (Barcsai Péterné), Ágnes (Kun Zsigmondné) (Rettegi 230).

²⁴⁸ Wass Ádám önéletírása szerint (Wass cs lt, 5330. sz. Huszti: *Genealogia heroica* 81°–84°). Közülük az elsőt, Ágnes említi a grófi diploma, ő tehát 1744 előtt született.

²⁴⁹ Kádár–Tagányi IV. 83–85. – Id. Dániel gyermekei 1841-ben osztottak meg Nagyiklódon (ENMLt, Wass Ottilia hagy., 235. sz., 1841. IX. 20.).

²⁵⁰ Címereslevél: Wass Ottilia hagyatéka, 234. sz. (1744. XI. 13.); szövege közölve: W. Kovács: *A Wass család grófi diplomája*. 801–806.

²⁵¹ Rettegi 397.

²⁵² *Wass Sámuel*: †Kvár, 1812. V. 30. Élt 58 évet, 15 évet házasságban. Aranykulcsos. Tem.: Nagyalmás, (Kolozs vm.) VI. 1. Nyomatott szomorújelentései: Jósika cs hitb lt, fasc. 39. p. 203., ill. MOL, széki gr. Teleki cs marosvásárhelyi lt, P 665, 1. tétel. 14. csomó, 92. – 1778. V. 20-i (f. IV. p. dom. *Cantate*) kormegállapító levél szerint akkor 23. életévét betöltötte és 24. életévében járt (Jósika cs hitb lt, fasc. 877).

²⁵³ Rettegi 377.

²⁵⁴ Tabella.

²⁵⁵ Wass cs lt, 1804: 1868. sz.

²⁵⁶ Török István: *A kolozsvári ev. ref. collegium története*. Kvár 1905. III. 375.

²⁵⁷ *Bethlen Rozália*: †Kvár 1826. II. 4. Tem. Nagyalmás (Kolozs vm.), II. 8. Élt 72 évet. Kat. (ENMLt, szomorújelentés-gyűjtemény.) B. Miklós kamarás, guberniumi és udvari kamarai tanácsos, tartományi főbiztos és gr. Csáky Katalin író

kat tenyésztett, javította az ottani és a cegei kisebbik kúriát.²⁵⁸ Az építkezéseket – mint-hogy nem voltak gyermekeik – az asszony nem nézte jó szemmel, és egyik levelében meg is róttá urát azért.²⁵⁹ Wass Sámuel halálakor barátja, Kazinczy Ferenc (1759–1831) is írt sírverset. Nagymáson temették el,²⁶⁰ ahol hosszabb ideig élt az ottani udvarházukban.²⁶¹ Arcképét megfestették Huszti kézirtos családtörténeti munkájának egyik üresen maradt lapjára (5. kép).²⁶² Halála után birtokait (Cege, Göc, Mohaly, Pulyon, Szentegyed, Szilvás, Balázsháza, Felsőgyékényes) unokatestvére, Wass Miklós (Ádám fia) és másik unokatestvére, Wass Dániel három fia (Dániel, Tamás és György) örökölte.²⁶³ Wass Miklós és fia, Farkas birtokait utóbbi halála után 1797-ben írták össze. Ezeket (Felsőgyékényes, Szilvás, Szentegyed, Szentgothárd, Pulyon, Cege, Göc, Mohaly) ekkor Miklós még életben levő özvegye, losonci br. Bánffy Krisztina kezelte,²⁶⁴ az ág kihalásával azonban a többi családtag örökölte.

5. Wass Sámuel (1754–1812) arcképe
(Huszti: *Genealogia heroica* 89^f)

Dániel ága

Wass Ádám gróf két fia alapította meg azokat az ágakat, amelyek a 20. századot is megérték.

I. A legidősebb fiú, *Dániel* (†1811)²⁶⁵ talán édesanyja, Vay Judit felvidéki kapcsolatainak köszönhetően Abauj vármegyébe nősült, felesége szigeti Szerencsy Klára, Ferenc és bárcai Bárczay Borbála (†1820) leánya volt.²⁶⁶ Az eljegyzést és a lakodalmat is a Kassától nem messze fekvő Szinyén tartották 1771-ben (ma Petőszinye Szlovákiában, egykor Szerencsy-birtok).²⁶⁷ A házaspárnak ott kastélya volt,²⁶⁸ és ott is élt, legalábbis egy ideig, mert Dániel

leánya (Lukinich: *Bethlen* 514–516; Rettegi 357). – Bethlen Rozália első férje: körösszegi és adorjáni gr. Csáky János (Szabó János halotti beszéde bethleni gr. Bethlen Rozália felett. 1826. II. 9. Kvár 1826. 8°. 13 lev.), kettejüknek gyermekei: Cs. József és Rozália (br. Jósika Jánosné), lásd Jósika cs hitb lt, fasc. 39, p. 370.

²⁵⁸ Jósika cs hitb lt, fasc. 876, 18; B. Nagy Margit: *Stílusok művek, mesterek. Művészettörténeti tanulmányok*. Buk. 1977. 45–46; Kádár–Tagányi II. 484.

²⁵⁹ „Félek hogy Wass Dániel sok szem fiainak építész” (Jósika cs hitb lt, fasc. 878, 7–8).

²⁶⁰ Jósika cs hitb lt, fasc. 39, p. 410. – Hegedüs Sámuel is mondott felette halotti beszédet (Kvár 1813. 8°).

²⁶¹ Jósika cs hitb lt, fasc. 876.

²⁶² Huszti: *Genealogia heroica* 89^f.

²⁶³ Wass cs lt, LXXII/28. (1821. sz.)

²⁶⁴ Wass cs lt, LXXII/23. (1816. sz.)

²⁶⁵ *Dániel*: †Szentgothárd, 1811. VII. 25. Tem. Cege, családi sírbolt, VII. 27. Élt 67 évet. Aranykulcsos (gyászjelentése: Jósika cs hitb lt, fasc. 39, 282). – Tévesen: †1810 (Kemény József: *Repertorium nobilitatis*. Tomus XII. 99^f. Kézirat az ENMLT-ban, jelenleg a kolozsvári Akadémiai Könyvtár kezelésében).

²⁶⁶ Wass cs lt, 5330. sz.; Wass Ottilia hagy. 238. sz. (1821. II. 4.), 265. sz. (1821. I. 15.)

²⁶⁷ Eljegyzés: Szinye (Abauj vm.), 1771. VIII. 23., lakodalom: uo., 1771. X. 3. (Wass cs lt, 5330. sz.)

²⁶⁸ *Magyarország vármegyéi és városai. Abauj-Torna vármegye és Kassa*. Szerk. Sziklay János és Borovszky Samu. Bp. 1896. 275.

6. A cegei ún. kisebbik kastély a 19. század végén (Wass-Tarjányi gyűjtemény, Bécs)

eközben az erdélyi birtokokat is kezelte.²⁶⁹ Róluk meglehetősen keveset lehet tudni. Dánielnek 1774-ben még megvolt a nagyanyjától, Vay Judittól örökölt serkei jószág (vagy legalábbis egy része),²⁷⁰ annak későbbi sorsa azonban ismeretlen. Házitanítóként alkalmazta Gheorghe Șincai (1754–1816), aki a Wassok színeit birtokán halt meg,²⁷¹ de szentgothárdi működéséről is maradtak nyugták a Wass-levéltárban.²⁷² 1775-ben Dániel kamarási címet nyert,²⁷³ 1790-ben régi regalista a kolozsvári országgyűlésen.²⁷⁴ Négy gyermeke volt: (A) *Dániel*, a cegei református ág megalapítója; (B) *Tamás*, a szentgothárdi ág megalapítója; (C) *György*, akinek leányai Kolozsvárott éltek, és (D) *Klára*.

I. A. *Dániel* (1777–1844).²⁷⁵ Állítólag Kassán született, de anyai bizonyos, hogy egy darabig ott élt, mert később néhány levelét is innen keltezte.²⁷⁶ Magyarországon lakott,²⁷⁷ de szentgothárdi udvarházában is többször megfordult,²⁷⁸ gyermekei pedig már végig Erdélyben éltek, mert úgy látszik, a felvidéki birtokok a 19. század első harmadában kikerültek a Wassok kezéből. Az 1834-es és az 1837-es országgyűléseken királyi hivatalos volt.²⁷⁹ Felesége, Lányi Karolina (†1860)²⁸⁰ Szepes vármegyei nemescsalád sarja.²⁸¹ Róluk bővebb adatok a Bárczay–Szemere–Szerencsy-rokonság után talán fennmaradt, a Wassokra vonatkozó levéltári anyagból remélhetők. Ismeretes azonban, hogy a Wass család felvidéki ágára vonatkozó levéltárész,

²⁶⁹ 1764-ben Császáriból keltez (ENMLt, Aranka György gyűjteménye, 49. sz.).

²⁷⁰ Wass cs lt, 1774: 6911. sz.

²⁷¹ Kádár–Tagányi II. 487; Moldován Gergely: *Sinkai Sinkay György élete és munkái*. EM VII(1890). 524–525; *Elegia nobilis Transilvani, Georgii Sinkai de eadem*. = Ilarianu, A. Papiu: *Vietii'a, operele si ideele lui Georgiu Sincai din Sinca*. Bucuresti 1869. 124–125; Șincai, Gheorghe: *Hronica românilor*. Tom. I–III. Ediție îngrijită și studiu asupra limbii de Florea Fugariu. Prefață și note de Manole Neagoe. Buc. 1967. I. XXXV–XXXVI.

²⁷² Wass cs lt, 1798: 2611. sz.; 1799: 2609; uo., 1800: 2617. sz. 1801: 2606. sz.

²⁷³ Wass cs lt, 1775. III. 10.: 8518. sz.; Huszti: *Genealogia heroica* 85^v (édesapjának, Wass Ádámnak bejegyzése).

²⁷⁴ Tabella.

²⁷⁵ *Wass Dániel*: *Kassa (Abaúj vm.), 1777. XI. 15. (MNZsebk *Főrangú családok* 266.) †Kvár, 1844. IV. 21. Élt 67 évet. Tem. Cege, a családi sírboltban, 1844. IV. 24. (ENMLt, Szomorújelentések gyűjteménye.)

²⁷⁶ Wass cs lt, 1817: 8460. sz.; Wass Ottilia hagy., 265. sz. (1820. II. 15.)

²⁷⁷ Wass Ottilia hagy., 265. sz. (1816. X. 1.)

²⁷⁸ Wass cs lt 1796: 2660. sz.; Wass Ottilia hagy., 265. sz. csomó.

²⁷⁹ MNZsebk *Főrangú családok* 266.

²⁸⁰ *Lányi Karolina*: †Kvár, 1860. I. 24. Élt 74 évet. Tem. Cege, a családi sírboltban, jan 25. Kat. (Kolozsvári Egyetemi Könyvtár, Kézirattár, Szomorújelentések gyűjteménye, Wass Dánielné Lányi Karolina.)

²⁸¹ Nagy Iván VII. 23–25; *Magyar Nemzeti Zsebkönyv. Második rész. Nemes családok*. Bp. 1905. 385–386. – Wass Dániel 1817-es levele szerint is felesége akkor még nem járt Erdélyben (Wass cs lt, 1817: 8460. sz.).

amely 1943-ban még Cegén volt, a második világháborút követő zavaros időkben eltűnt (valószínűleg elpusztult).²⁸² A Bárczay-levéltár pedig, amelyet Szlovákiának történt átadásáig a Magyar Országos Levéltárban őriztek, a Wassokkal kapcsolatban csak néhány missilist őriz.²⁸³

Dániel és Lányi Karolina gyermekei *Ádám*, *Amália* (szavai Almádi Sámuelné),²⁸⁴ *Ida* (†1870),²⁸⁵ *Natália* (†1894, kézdiszentléleki Kozma Gáborné)²⁸⁶ és *Klára* (†1869, Puteáni Sándorné)²⁸⁷ voltak.

I. A. I. *Ádám* (1821–1893)²⁸⁸ a ma is álló kisebbik cegei kastély tulajdonosa volt (6. és 7. kép)²⁸⁹ és egyben a cegei református ág megalapítója. A kolozsvári református kollégiumban tanult.²⁹⁰ Birtokának központja Cege volt, 1857-ben újjáépítette az ottani ref. templomot, és erről emléktáblát is állíttatott (8. kép).²⁹¹ Doboka megye bizottmányának tagja 1861-ben,²⁹² és akkoriban az úrbérrendezést végző megyei bizottság elnöke Dobokában,²⁹³ 1861–1862-ben pedig a vármegye alsó kerületének pénztárnoka.²⁹⁴ A kiegyezés politikai támogatására létrejött Deák-párt Doboka megyei elnöke 1871–1872-ben,²⁹⁵ 1876–1886 között Szolnok-Doboka vármegye közigazgatási bizottságának, az állandó választmányának és

7. A cegei ún. kisebbik kastély a 20. század elején
(Wass-Tarjányi gyűjtemény, Bécs)

²⁸² Entz: *Wass-Tarjányi*. EM XLVIII(1943). 109.

²⁸³ Szlovák Központi Állami Levéltár (Pozsony), Bárczay cs lt, Rokon családok iratai, 28. cím, 10. csomó, cegei Wass cs. – Filmmásolata: MOL, Filmtár, 12705.

²⁸⁴ *Wass Amália* említései: Wass cs lt, 1848: 3849. sz.; uo., 1871: 8318. – *Férje*: szavai Almádi Sámuel (Wass cs lt, 1857: 8313. sz.), A. Zsigmond dobokai szolgabíró, majd alispán és magyargyerőmonostori Kabos Julianna fia. Doboka vm. nótáriusa. Lásd Sándor Imre: *A szavai Almádi család*. GenFüz VIII(1910). 73–80. – *Gyermeik*: A. Viktor (Wass cs lt, 1871: 8318. sz.).

²⁸⁵ *Wass Ida*: †1870. II. 5. Élt 50 évet. Tem. (ideiglenesen) Kiskend (Küküllő vm.), 1870. II. 8. (OSzK, Plakát- és Kisnyomtatványtár, Szomorújelentések gyűjteménye.)

²⁸⁶ *Wass Natália*: †Szentdemeter (Udvarhely vm.) 1894. I. 11., özvegységének 20. évében. Tem. Kiskend, férje családi sírboltjába. Élt 77 évet. Kat. (ENMLt, Szomorújelentések gyűjteménye.) – *Férje*: kézdiszentléleki Kozma Gábor †1874. III. 22. Élt 66 évet, házasságban 34-et. Tem. Kiskend, 1874. III. 25. Kat. (ENMLt, Szomorújelentések gyűjteménye.) – *Gyermeik*: K. Ida (gr. Rhédey Lajosné), Irma (zsombori Sombory Lajosné) és Katinka (ENMLt, Szomorújelentések gyűjteménye, Kozma Gábor).

²⁸⁷ *Klára*: †Pest, 1869. XII. 23. Tem. 1869. XII. 25. Élt 59 évet. Kat. – *Férje*: br. Puteáni Sándor. – *Gyermeik*: P. Kálmán, Vilma, Béla, Natália (ENMLt, Szomorújelentések gyűjteménye).

²⁸⁸ *Ádám*: *Kassa (Abaúj vm.), 1821. II. 21., keresztlve uo., II. 23-án (Wass-Tarjányi gyűjt., kivonat a kassai ref. egyház keresztlési anyakönyvéből, 1821. 3). †Guraszáda (Hunyad vm.), 1893. I. II. (KvÁlt, Anyakönyvek gyűjteménye, cegei ref. egyház. anyakönyvei, 238/2. II. 56.) Élt 71 évet (javítva ceruzával 73-ról), házasságban 42 évet. Tem. Cege, a családi sírboltban, 1893. I. 13. Ref. (ENMLt, Szomorújelentések gyűjteménye.)

²⁸⁹ Wass cs lt, 8308–8312. sz.

²⁹⁰ Török: *i. m.* III. 113.

²⁹¹ Építési emléktábla a cegei ref. templomban.

²⁹² Wass cs lt, 1861: 5470. sz.

²⁹³ Wass cs lt, 1861: 5487. sz.

²⁹⁴ Wass cs lt, 1861: 5469. sz.; uo., 1862: 5500. sz.; volt pénztárnok: uo., 1863. I. 3.: 5501. sz.; Kádár-Tagányi VII. 323.

²⁹⁵ Wass cs lt, 1872: 5513. sz.

8. Wass Ádám (1822–1893) és felesége, kénosi Sándor Berta (1830–1912) 1857-es építési emléktáblája a cegei ref. templomban

szurduk, Sztrettye stb.),³⁰² férjével sok időt töltött Guraszádán.³⁰³ Cegei kastélyukat más 19. századi családtagok arcképei között a sajátjaik is díszítették, amelyeket 1861-ben, illetve 1862-ben Vastagh György (1834–1922) festett meg biedermeier stílusban. Ezeknek a második világháború után nyomuk veszett, és meglehet, hogy a kastély berendezésével együtt elpusztultak.³⁰⁴

I. A. 1. a. *Ármin* (1851–1914)³⁰⁵ a bécsi Keleti Akadémián (Orientalische Akademie) tanult, záróvizsgát 1875-ben tett.³⁰⁶ Diplomata lett, tehát sokat tartózkodott külföldön, állomáshelyei a következők voltak: Belgrád (1876–1879), Szaloniki ([Oszmán Birodalom, ma Thesszaloniki, Görögország], 1879), Cetinje ([Montenegró], 1880–1883), Bukarest és Ploiești (1883–1884), Tripolisz ([Oszmán Birodalom, ma Tripoli, Libanon] 1885), Turnu Severin (1886), Alexandria ([Egyiptom], 1887–1893), Szaloniki (1893–1895), Varsó (1896–1898), Szmirma ([Oszmán Birodalom, ma Izmir, Törökország], 1898–1900). Később otthagya a diplomáciai pályát, és cegei bir-

²⁹⁶ Kádár–Tagányi VII. 259, 261, 264–265, 267.

²⁹⁷ Wass cs lt, 8225–8231. sz.

²⁹⁸ MTAKt, Kézirattár, Ms. 282/373–375.

²⁹⁹ *Petrichevich-Horváth Jozefa*: †Kvár, 1849. V. 10. P.-H. Mihály és nagyváradai br. Inczédi Mária leánya. Lásd Sándor Imre: *A széplaki Petrichevich-Horváth család*. GenFüz VI(1908). 134.

³⁰⁰ Dés, 1850. X. 14. (Wass-Tarjányi gyűjt., kivonat a dési ref. egyház házassági anyakönyvéből, I. 303.)

³⁰¹ *Sándor Berta*: *Kvár, 1830. III. 23. S. János és alsóbalázsfalvi Cserényi Julianna leánya (Wass-Tarjányi gyűjt., kivonat a kolozsvári ref. egyház keresztelési anyakönyvéből, 100. köt. 107). †Cege, 1912. X. 8. Tem. uo., X. 10., élt 82 évet. Ref. (ENMLt, Szomorújelentések gyűjteménye.) Munkája: *Úti képek. September-november 1859*. Kvár 1860, 1864². – 1911-ben már nagyon beteg volt, amiről így írt Wass Ottiliának: „Berti lányom most az én hű ápolóm, utóbbi években sokat betegeskedem. [...] Már több 12 évnél, hogy nem voltunk Kolozsvárt. [...] Évek teltek és még a régi kedves otthonomban a sok jó Hunyad megyei rokonaimat meg jó ismerőseimet sem láttam” (Wass Berta Wass Ottiliának, Cege, 1911. I. 16. Wass Ottilia hagy., 159. sz.).

³⁰² Wass-Tarjányi gyűjt., W. Ármin hagyatéki tárgyalásának jegyzőkönyve.

³⁰³ Wass cs lt, 1885: 8348. sz.

³⁰⁴ Az Ádámról és második feleségéről készült arcképek fényképe megtalálható a Wass-Tarjányi gyűjteményben, Bécsben.

³⁰⁵ *Ármin*: *1851. IX. 13. (*Jahrbuch des K. u. K. auswärtigen Dienstes 1908*. Zwölfter Jahrgang. Wien 1908. 357. A diplomáciai karrierjére vonatkozó adatokat ugyaninnen vettem; a kötetre Tondolo Olivier hívta fel a figyelmemet.) †Bp., 1914. I. 24. Tem. Cege, 1914. I. 27. Élt 62 évet. A Ferenc József-rend lovagja és a Vaskorona-rend tulajdonosa, cs. és kir. kamarás. Ref. (ENMLt, Szomorújelentések gyűjteménye, W. Á.)

³⁰⁶ Wass cs lt, é. n.: 8281. sz. uo., 1874: 8321. sz.

tokára vonult vissza. Édesanyja – Wass Ádámné Sándor Berta – így írt erről Wass Ottiliának: „Ármin fiam szép pályáját elhagyván, egyszerű kis falusi gazdának állott be. [...] Már ő is elérte azt a kort, ahol az ember tetszése szerint élhet, ha nincs ambíciója; pedig mily szép pálya állott előtte. Úgy a családi élet sem volt óhajtása. Két derék fiam mind aggregény, pedig nem annak neveltem őket.”³⁰⁷ A kisebbik kastélyban még a két világháború között is megvoltak azok a görög és egyiptomi műkincsek, amelyeket Ármin gyűjtött Keleten. 1883-ban kamarási címet szerzett,³⁰⁸ és kinttették a montenegrói Danillo-renddel.³⁰⁹ Nem nősült meg; vagyonát, amely az említett Hunyad és Szolnok-Doboka vármegyei birtokokból (Göc, Cege, Császári, Mohaly), továbbá kötvényekből állott, halála után 53 000 koronára becsülték, és testvérei örökölték.³¹⁰

I. A. I. b. *Olivér* (1855–1932),³¹¹ Bécsben kadétiskolába járt,³¹² elvégzése után, 1875-ben katonai pályára lépett, de 1895-ben katonai szolgálatra alkalmatlannak minősítették, és m. kir. testőrszázadosként vonult nyugállományba.³¹³ Mélyen vallásos volt, 1898-ban katolizált.³¹⁴ Kamarási címet szerzett.³¹⁵ Főleg Bécsben lakott és két házassága – feleségei Rosa Lorenz von Riesenstett, született Dressler (1844–1897),³¹⁶ illetve Kernyeccsai Jagodics Vilma, született Klinke (1879–1967)³¹⁷ – is a bécsi polgársághoz kötötte. Első feleségét – Wass Ottiliának írt levelében, melyben a házasságot is bejelentette – ekképpen jellemezte: „Feleségem igen kedves, nyájas és jó asszony, özvegy, gyermektelen, igen művelt, neve Rosa von Lorenz Riesenstett, régi jó család és ami szintén földolog, nagyon vagyonos.”³¹⁸ Olivér tőle valóban tekintélyes vagyont örökölt; Langenschönbichlben (Alsó-Ausztria) birtokot vásárolt Johann Lichtenstein hercegtől.³¹⁹ Az impériumváltás után sem jött már haza, de hamvait 1934-ben hazahozták Cegére, és a helyi református temetőben helyezték el. Ő volt a cegei református ág utolsó férfi tagja.

³⁰⁷ Ármin öccse, Olivér később megnősült; lásd alább. Az idézett levél: Wass Ottilia hagy., 159. sz.

³⁰⁸ 1883. IX. 18-án kamarás (Wass-Tarjányi gyűjt., kamarási bizonyítvány).

³⁰⁹ *Magyarország tiszti cím- és névtára* Bp. 1887. 56.

³¹⁰ Wass-Tarjányi gyűjt., Ármin hagyatéki tárgyalásának jegyzőkönyve.

³¹¹ *Olivér*: *Cege, 1855. VII. 26., megkeresztelve uo., VIII. 9. †Bécs, 1932. III. 1., elhamvasztották uo., 1932. III. 5-én. Tem. Cege, 1934. IX. 18., ref. temető (Wass-Tarjányi gyűjt., kivonat a cegei ref. egyházk. születési anyakönyvéből, I. 37.; Budapest város illetőségi bizonyítványa, 1931/294060. sz., halotti bizonyítvány; a bécsi krematórium igazolása; Csűrös Ferenc cegei ref. pap igazolása 1934-ből).

³¹² Wass cs lt, 1874: 8322. sz.

³¹³ Hadapród (kadét) a 12. huszáregimentben (1875–1876), káplár, örvezető (1876), hadnagy (1876-tól), főhadnagy (1881-től), magyar kir. testőr (1885-től), lovaskapitány (*ad honores*: 1889-től, 1892-től: 2. osztály). Lásd Hellebronth: *i. m.* 534; Österreichisches Kriegsarchiv (Bécs), Personalverordnungsblatt für das k. u. k. Heer, 7/1876, 55/1876, 5/1880, 18/1881, 60/1881, 3/1885, 16/1889, 17/1892, 26/1895 (Wass-Tarjányi gyűjtemény, a Kriegsarchiv 1953. VIII. 23-i igazolása).

³¹⁴ Wass-Tarjányi gyűjt., a bécsi Szt. István-plébánia bizonyítványa (1898. XII. 2.).

³¹⁵ Wass-Tarjányi gyűjt., bizonyítvány (1883. IX. 18.).

³¹⁶ *Rosa Lorenz von Riesenstett* szül. Dressler. Franz Dressler és Kiesling Johanna fia, *1844. VI. 19., keresztelve: VI. 24. (Wass-Tarjányi gyűjt., kivonat az oborai róm. kat. plébánia [Csehország, Novy Budžov-i körzet, jičínský járás] 1841-ben elkezdett születési anyakönyvéből, fol. 22.) †Bécs, 1897. XI. 17. (Wass-Tarjányi gyűjt., szomorújelentés.)

³¹⁷ *Wilhelmine Maria Klinke*, később Kernyeccsai Jagodics Alexander özvegye. *Breitensee (Alsó-Ausztria), 1879. VII. 1. (Wass-Tarjányi gyűjt., kivonat Bécs/Penzing-i róm. kat. plébánia születési anyakönyvéből, XXIII. fol. 85. †Langenschönbichl bei Tulln [Alsó-Ausztria], 1967. IX. 27. Tem. Langenrohr [Alsó-Ausztria], 1967. IX. 29. Wass-Tarjányi gyűjt., szomorújelentés). K. Johann Georg és Maria Schandl leánya (Wass-Tarjányi gyűjt., halotti bizonyítvány). Házasságkötése Wass Olivérrel: Bécs, St. Elisabeth-templom, 1922. I. 5. (Wass-Tarjányi gyűjt., kivonat Bécs város 1922-es esketési anyakönyvéből, W. O. halotti bizonyítványa.)

³¹⁸ Házasságkötés: Bécs, Szent István-kápolna, 1895. XI. 12. (Wass Ottilia hagy., 170., Wass Olivér levele Wass Ottiliához, 1895. XI. 20.)

³¹⁹ Tondolo Olivier szóbeli közlése.

I. A. 1. c. *Hortenzia* (v. *Horthense*, †1939).³²⁰ Későn házasodott, férje a nála sokkal fiatalabb Bogya János volt, akivel 1916-ban Zürichben voltak.³²¹ Bogya János diplomáciai szolgálatba lépett, konzuli kinevezését a családi hagyomány szerint Wass Ármin eszközölte ki.

I. A. 1. d. *Berta* (1857–1933).³²² Wass Ilona leírása szerint „jólelkű volt, szerény, rokonszenves”, fiatalkorában „egészen csinos”.³²³

I. A. 1. e. *Irma* (1865–1947),³²⁴ Tarjányi Ákosné. 1944 októberében elmenekült Cegéről, és Ausztriába, majd Németországba ment, ahol nyomorúságos körülmények között halt meg.

Mivel sem Olivérnek, sem Árminnak nem volt gyermeke, testvérük, *Berta*, aki Cegén lakott,³²⁵ 1930-ban örökre fogadta³²⁶ *Irmának* id. Tarjányi Ákostól (1855–1903)³²⁷ született kisebbik gyermekét, ifj. *Tarjányi Ákost* (1900–1983).³²⁸ Ez felvette a Wass-Tarjányi nevet az akkor hatályos román törvények szerint a grófi cím és címer használatának jogosultsága nélkül, bár az örökbe fogadási szerződés magyar nyelvű fogalmazványa – Wass Irma szándékai szerint – még tartalmazta a grófi cím és a címer használatának átruházását is. Az örökbe fogadott fiú édesanyja ekkor ugyan még élt, de az öröklés körüli esetleges bonyodalmakat akarták ekképpen elkerülni. Wass Irma férje, id. Tarjányi Ákos a Monarchiában katonatiszt volt, és két fiának – Ernőnek (sz. 1899)³²⁹ és az említett ifj. Ákosnak – katonai karriert szánt, ám a Monarchia bukásával ez lehetetlenné vált. Az ág tulajdonában az 1923-as romániai földbirtokreform

³²⁰ *Wass Hortenzia*: †Cége 1939. III. 16. Tem. uo., 1939. III. 18. Ref. (OSzK, Plakát- és Kisnyomtatványtár, Szomorújelentések gyűjteménye.)

³²¹ Siemers: *Wass* 68.

³²² Gudenus IV. 232.

³²³ Siemers: *Wass* 68; *Wass Otília* hagy., 164. sz. (1916. I. 8.); 159. sz. (1913. III. 27.)

³²⁴ *Irma*: *Cége, 1865. III. 5. †Metten (Alsó-Bajoro.), menekülttábor, 1947. VII. 17. (Wass-Tarjányi gyűjt., kivonat a cegei ref. egyházk. keresztelei anyakönyvéből, III. 43. lap; *Wass Irma* halotti bizonyítványa.) Konfirmált 1880. III. 21-én Cegén (KvÁLT, a cegei ref. egyházk. anyakönyve, 238/2). Házasságkötése: Guraszáda, 1896. IX. 23. (Wass-Tarjányi gyűjt., házassági anyakönyvi kivonat.)

³²⁵ *Wass-Tarjányi* gyűjt., kivonat Sándor Berta hagyatéki tárgyalásának jegyzőkönyvéből, 160/1913. sz., szamosújvári kir. járásbíróság.

³²⁶ *Wass-Tarjányi* gyűjt., 1930. IV. 28-i örökbefogadási szerződés, melyet Corneliu Rusu szamosújvári jegyző előtt kötöttek meg.

³²⁷ *Id. Tarjányi Ákos*: *Órad, 1855. II. 3., kereszteleve uo., II. 6. (Wass-Tarjányi gyűjt., kivonat az aradi róm. kat. egyház keresztelei anyakönyvéből.) T. Vilmos államügyész és monostori Vörös Ilona fia (Siemers: *Wass* 69; *Wass-Tarjányi* gyűjt.; vö. Kempelen XI. 142). †Bp., 1903. V. 24. Tem. Arad, Felső-temető, V. 26. Élt 48 évet, 7 évet házasságban. Kat., majd ref. (ENMLT, Szomorújelentések gyűjteménye.) A bécsi műszaki katonai akadémián tanult. 1875. IX. 1-jétől hadnagyként a 14. cs. és kir. huszárezredbe osztották be, 1888-tól m. kir. százados, 1896-tól m. kir. őrnagy. 1898-tól rokkantként nyugalmazták. Állomáshelyei: Debrecen, Órad, Szarajevó, Kassa, Szamosújvár, Jászberény, Marosvásárhely. 1882-ben részt vett Bosznia megszállásában, 1892-ben a Bécs–Berlin távlovaglási versenyen, amelyen díjat nyert. Tudott németül, angolul, franciául. Első felesége (1889) pécsújfalusi Péchy Mária volt. Kitüntetései: hadi érem és a máltai lovagrend Mária-keresztje (Wass-Tarjányi gyűjt., Tarjányi Ákos személyi nyilvántartó lapja a M. Kir. Honvédelmi Minisztériumból). Alsóbalázsfalván (Doboka/Beszterce-Naszód vm.) volt birtoka (Wass-Tarjányi gyűjt.).

³²⁸ *Ifj. Tarjányi Ákos*: *Bp., 1900. V. 30. Kereszteleve: Cége, 1902. X. 12. (Wass-Tarjányi gyűjt., kivonat Budapest székesfőváros születési anyakönyvéből, 3420. sz.; kivonat a cegei ref. egyházk. keresztelei anyakönyvéből, IV. 1.) Középiskoláit a budapesti gyakorló főgimnáziumban végezte el, majd a budapesti Műegyetemen folytatta tanulmányait. 1918-ban a Dél-Tirolban állomásozó 11. huszárezredben szolgált, és ugyanabban az évben a stockeraui lovastartalékos tiszt iskolába járt. 1919-től kezdve cegei birtokán gazdálkodott (*Keresztény Magyar Közéleti Almanach*. III. *Erdély*. Bp. [é. n.] 327). M. kir. huszároragy. †1983. VI. 17. Élt 83 évet. Tem. 1983. VI. 23., Langenrohr bei Tulln, Ausztria. Kat. (Wass-Tarjányi gyűjt., szomorújelentés.)

³²⁹ *Tarjányi Ernő*: *Bp., 1899. IV. 21. (Wass-Tarjányi gyűjt., kivonat Budapest székesfőváros születési anyakönyvéből, 2965. sz.) A mödlingi (Ausztria) lovassági hadapródiskolába iratták (Wass Irma 1916. I. 8-i levele Wass Otíliahoz, *Wass Otília* hagy., 164. sz.). Ref. (Wass-Tarjányi gyűjt.) 1926-ban kivándorolt Kanadába, és ott is halt meg az 1990-es években (Tondolo Olivier szíves szóbeli közlése).

után csak Cegén és a vele egyesített Göcön maradtak részek, a Hunyad vármegyei birtokokat pedig valamikor a két világháború között eladták.³³⁰

Ifj. Wass-Tarjányi Ákos az impériumváltás után Cegén élt, a második világháború végén Ausztriába menekült, majd továbbment Angliába és Kanadába, végül visszajött Ausztriába, és ott is halt meg. Felesége sellyei és szentlászlói Tholnay Eugénia Zsuzsanna (*1916)³³¹ volt, aki azonban nem követte őt az emigrációba, Cegéről Kolozsvárra költözött, majd rövidesen elváltak. Kettejük gyermeke Wass-Tarjányi Zsuzsanna (*1941).³³² E család volt a cegei kisebbik kastély tulajdonosa a második világháború végéig. Akkor Wass Irma fiával, ifj. Wass-Tarjányi Ákossal és annak leányával, Zsuzsannával együtt Ausztriába menekült, ott ugyanis még megvolt az ág kezében a Wass Olivér által vásárolt birtok és a bécsi ház. A cegei kastélyuk bizonyos részei (homlokzati elemek, az épület körüli barokk pavilonok) elpusztultak ugyan, de maga a főépület szerencsésen megmaradt, és 2003-ban a romániai restitúciós törvény alkalmazásával visszakerült a család tulajdonába.

I. B. *Klára*³³³ valamelyik Bárczay,³³⁴ majd boronkai Boronkay Ferenc felesége volt,³³⁵ élete egy részét a Felvidéken élhette le, 1849-ben Debrecenben lakott.

I. C. *Tamás* (†1831,³³⁶ Dániel fia) a *szentgothárdi ág alapítója*. Életéről csak töredékes adataink vannak. Az 1809. évi nemesi fölkelésnél lovaskapitányként szolgált,³³⁷ 1831-ben Kő-

9. Wass Albert (1819–1911). August Bresgen festménye. (Magángyűjtemény, Hamburg)

³³⁰ Tondolo Olivier szóbeli közlése.

³³¹ *Tholnay Eugénia Zsuzsanna* később Juhász István (1915–1984) történésznek, a kolozsvári Református Teológia professzorának felesége. Ma Kolozsváron él (Gudenus IV. 232).

³³² *Wass-Tarjányi Zsuzsanna*: *Kvár, 1941. VIII. 18. (Wass-Tarjányi gyűjt., kivonat a szamosújvári róm. kat. plébánia keresztelési anyakönyvéből, III. 166.) – Lásd még: *Álló- és mozgóképek. Vázlat az erdélyi főnemességről*. Szerk. Kovács Kiss Gyöngy. Kvár [2004]. 50, 52. – *Férje*: Bécs, 1969. XI. 19. dr. jur. Gino Maria Michael Tondolo (Wass-Tarjányi gyűjt., házassági anyakönyvi kivonat, Wien-Währing, 1001/1969). – *Gyermekeik*: T. Vilma Patrizia, Olivier Guido Maria Reginald, Gina-Maria, Eva-Christina (Wass-Tarjányi gyűjt., születési bizonyítványok).

³³³ 1811. VIII. 16-án említik (Jósika cs hitb lt, fasc. 39, p. 282); Gudenus IV. 231 és *MNZsebk Főrangú családok* 266. tévesen állítja, hogy férje nagyváradi br. Inczédi György lett volna. Inczédi György valójában Wass Ádám (1720–1776) leányának, Ágnesnek volt a férje (vö. Rettegi 230).

³³⁴ *Gyulay Lajos naplói*. II. 1848–1849. S. a. r. V. András János–Csetri Elek–Miskolczy Ambrus. Bp. 2003. 255.

³³⁵ Wass Otília hagy., 265. (1825. III. 7.), uo., 275. (1855. X. 27.) – A Boronkay család a Somogy vármegyei Boronkáról vette nevét, de tagjai később főleg a Felvidéken éltek (Nagy Iván II. 187–190).

³³⁶ *Tamás*: *1781. Lásd GenFüz. I(1903). 26. (Gyulai Richárd). †Kvár, 1831 (*MNZsebk Főrangú családok* 265). A cegei kriptába temették el 1831. XII. 8-án. Ref. (Szabó Sándor halotti beszéde Wass Tamás felett. 1831. XII. 8. Kvár é. n. 8°.)

³³⁷ *Új Országgyűlési Almanach 1887–1892*. Rövid életrajzi adatok a Főrendiház és Képviselőház tagjairól. Szerk. Sturm Albert. Bp. [1888]. 131. – a továbbiakban Sturm: *Országgyűlési Almanach 1887–1892*.

10. Wass Albertné Kilyén Mária (1827–1912).
August Bresgen festménye. (Magángyűjtemény, Hamburg)

vár-vidéken megyei ülnök (*assessor sedriae generalis*) volt.³³⁸ Felvidéki kapcsolatai még lehettek, mert 1821-ben Kassáról írt levelet.³³⁹ Kamarási címet kapott,³⁴⁰ főkurátora volt a széki református egyházmegyének.³⁴¹ Nagyiklódon (Doboka vm.) is volt birtoka.³⁴² Feleségétől, zabolai gr. Mikes Rozáliától (†1850)³⁴³ két gyermeke született, *Antónia* és *Albert*.

I. C. 1. *Antónia* (†1858)³⁴⁴ széplaki br. Petrichevich-Horváth Ferenchez ment feleségül.³⁴⁵

I. C. 2. *Albert* (1819–1911; 9. kép)³⁴⁶ a kolozsvári református kollégiumban tanult, 1840-ben jogtudományból vizsgázott a marosvásárhelyi kir. ítélőtáblánál. Hivatali pályán indult el, mint kora sok más nemesifja: ugyanebben az évben az erdélyi kir. fő kormányzékhez ment, 1841-ben pedig a bécsi erdélyi udvari kancellária szolgálatába lépett, Bécsbe költözött, majd onnan visszajött, és az erdélyi királyi fő kormányzékhez nevezték ki titkárnak (1846).³⁴⁷ Önkéntesként részt vett az 1848-as szabadságharcban,

annak bukása után azonban már nem vállalt közhivatalt. Királyi hivatalosként részt vett az 1865. évi, Kolozsvárra összehívott erdélyi országgyűlésen,³⁴⁸ amely állást foglalt Erdély és Magyarország uniója mellett. A Főrendház megszervezése (1885) után annak élethossziglan megválasztott tagja lett,³⁴⁹ mert megfelelt a törvény követelményeinek – grófi címe volt, és

³³⁸ *Calendarium novum et vetus ad annum vulgarem [...] Claudiopoli* (nyomtatott sematizmusok; a továbbiakban: *Calendarium*). 1831. 78.

³³⁹ Wass Ottilia hagy. 238. sz. (1821).

³⁴⁰ *Calendarium* 1832.

³⁴¹ Szabó Sándor: *i. m.*

³⁴² Wass cs lt, 1814: 2258. sz.; Wass Ottilia hagy., 235. és 265. sz. (1816).

³⁴³ *Mikes Rozália*: †Kvár 1850. II. 15. Tem. Kvár, köztemető, II. 17. Kat. (ENMLt, Szomorújelentések gyűjteménye, Mikes Rozália.) M. János háromszéki főkirálybíró és zabolai gr. Mikes Róza leánya (Jósika cs hitb lt, fasc. 39, p. 171, 242).

³⁴⁴ *Antónia*: †Kvár, 1858. I. 5. Élt 43 évet. Tem. a köztemetőben. Kat. (ENMLt, Szomorújelentések gyűjteménye, Wass Antónia.)

³⁴⁵ *Petrichevich-Horváth Ferenc*: széplaki P.-H. Károly és barcsai Barcsay Rozália fia. Lásd Kis Bálint: *Erdélyi család történelmi adatok*. Turul XV(1897). 32. és Gudenus III. 80. – *Gyermekeik*: P.-H. Ida (Bethlen Miklósné), Károly, Gábor, Kálmán (ENMLt, Szomorújelentések gyűjteménye, Wass Antónia).

³⁴⁶ *Albert*: *Nagyiklód, 1819. II. 10. (*MNZsebk Főrangú családok* 265; Sturm: *Országgyűlési Almanach 1887–1892*. 131.) †1911. X. 15. Élt 93 évet, 62 évet házasságban. Ref. (ENMLt, Szomorújelentések gyűjteménye, Wass Albert.) Sír- emléke a kolozsvári Házsongárdi temetőben található.

³⁴⁷ *Calendarium* 1842. 26; 1843. 25; 1844. 25; 1845. 23; 1846. 6; 1847. 6. – 1843 nyarán Bécsben keltez levelet (ENMLt, Wesselényi cs zsbói lt, 155. sz.).

³⁴⁸ *Az Erdélyi Nagyfejedelemség szabad királyi Kolozsvár várossába 1865-ik év November 19-dik napjára országgyűlésre összehívott tek. nemes rendjeinek névsora és szállásainak kimutatása*. Kolozsvártt 1865. 21.

³⁴⁹ Sturm: *Országgyűlési Almanach 1887–1892*. 131; *Országgyűlési Almanach 1892–1897*. Rövid életrajzi adatok a Főrendház és Képviselőház tagjairól. Szerk. Sturm Albert. Bp. 1892. 138; *Országgyűlési Almanach 1897–1901*. Rö-

birtokainak egyenes állami földadója meghaladta a 3000 Ft-ot. A széki református egyházmegye főgondnoka.³⁵⁰ Záhon, Szentgothárdon, Pulyonon, Szentegyeden voltak birtokai,³⁵¹ és az első kivételével azokat mind átadta fiának annak házasságkötése alkalmával. Akkor ő maga feleségével Záhra vonult vissza,³⁵² de a telet általában Kolozsváron töltötték.³⁵³ Unokája, Wass Iona visszaemlékezései szerint öregkorában is különösen jó egészségnek örvendett. Szenvedélyes vadász volt, még nyolcvanévesen is lőtt rókát. Matuszálemi kort ért meg, 93 évesen hunyt el. Felesége a nála tíz évvel fiatalabb sepsiszentistváni Kilyén Mária (†1912) volt (10. kép), egyszerű kisnemesi család sarja,³⁵⁴ aki utóbb gazdag asszonyként is takarékosan, puritánul élt. Nyolcvanhárom éves korában halt meg, férjét csak néhány hónappal élte túl. Négy gyermekük született (*Ida, Béla, Rozália, Antónia*).

11. Wass Béla (1853–1936). August Bresgen festménye. (Magángyűjtemény, Hamburg)

I. C. 2. a. *Ida*, a legidősebb, kétszer ment férjhez, először mezőkövesdi Újfalvi Gyulához († 1898),³⁵⁵ akivel Grazban élt, majd miután megözvegyült, egy osztrák nemes, br. Seenuss Theobald felesége lett. Utóbbinak a Dráva menti Marburgban (ma Maribor, Szlovénia) volt kastélya, a házaspár ott lakott.³⁵⁶

I. C. 2. c. *Rozália* (†1868)³⁵⁷ gyermekkorában, 13 évesen halt meg.

vid életrajzi adatok a Főrendiház és Képviselőház tagjairól. Szerk. Sturm Albert. Bp. 1897. 141; *Országgyűlési Almanach 1901–1906*. Rövid életrajzi adatok a Főrendiház és Képviselőház tagjairól. Szerk. Sturm Albert. Bp. 1901 (a továbbiakban: *Sturm: Országgyűlési Almanach 1901–1906*). 143–144; *Sturm-féle Országgyűlési Almanach 1905–1910*. Rövid életrajzok az Országgyűlés tagjairól. Szerk. Fabro Henrik és Újlaki József. Bp. 1905. 142. – Vö. 1885. évi. VII. tc., 2. §; 1886. évi VIII. tc. 1. § (*Corpus Iuris Hungarici. Magyar törvénytár. 1884–1886. évi törvényzettek*. Bp. 1897. 187, 326).

³⁵⁰ ENMLt, Szomorújelentések gyűjteménye, Wass Albert.

³⁵¹ Siemers: *Wass* 42.

³⁵² Siemers: *Wass* 31; Wass cs lt 1865: 8308. sz.

³⁵³ Deák Ferenc u. 5. sz. alatt. (Hantz Pál: *Legújabb kolozsvári név- és lakásjegyzék*. Kvár 1910. 230; Siemers: *Wass* 49, 112.)

³⁵⁴ *Kilyén Mária*: †Kvár, 1912. I. 19. Tem. I. 21. Élt 84 évet. Unitárius. K. Mihály és kászoni Huszár Mária leánya. Lásd OSzK, Plakát- és Kinyomtatványtár, Szomorújelentések gyűjteménye, Wass Albertné szentistváni Kilyén Mária; Siemers: *Wass* 42; Keresztény Magvető XLVII(1912). 64 (gyászjelentés). Síremléke a kolozsvári Házsongárdi temetőben található.

³⁵⁵ *Újfalvi Gyula*: †Kvár, 1898. IX. 27. Tem. Mezőzáh, 1898. IX. 30. Élt 53 évet, 12 évet házasságban. Ref. Lásd ENMLt, Szomorújelentések gyűjteménye, Újfalvy Gyula; Persián Kálmán: *A mezőkövesdi Újfalvi család*. GenFüz IV(1906). 76.

³⁵⁶ Keresztény Magvető XLVII(1912). 64; Siemers: *Wass* 43.

³⁵⁷ *Rozália*: †Kvár, 1868. II. 20. Tem. uo., 1868. II. 22. Élt 13 évet. (ENMLt, Szomorújelentések gyűjteménye, Wass Rozália.) Síremléke a kolozsvári Házsongárdi temetőben található.

I. C. 2. d. *Antónia* (†1936)³⁵⁸ cseszelicki Szilvássy Béla³⁵⁹ felesége lett, akinek Hadréven (Torda vm.) volt birtoka.³⁶⁰ Kettejük gyermeke Szilvássy Karola³⁶¹ (kászoni br. Bornemissza Elemér [†1938]³⁶² felesége).

I. C. 2. b. *Béla* (1853–1936; *11. kép*)³⁶³ 1860–1868 között a kolozsvári református kolégiumban tanult,³⁶⁴ 1869–1870 között a Zürichi Egyetem bölcsészkarán, 1869–1873 között a Zürichi Műegyetem (Eidgenössische Technische Hochschule Zürich) építőmérnöki karán³⁶⁵ Münchenben,³⁶⁶ 1874–1876 között a hohenheimi mezőgazdasági főiskolán (Landwirtschaftliche Hochschule Hohenheim),³⁶⁷ majd a Plaisir Grignon-i gazdasági akadémián tanult (Párizs mellett). 1876-ban tért haza³⁶⁸ Szentgothárdra. Családjával az ottani kastélyban lakott (*12. kép*), amelyet házasságkötése alkalmával felújítottak, a régi alapfalakra még egy emeletet húztak, és kiugró középhomlokzattal is kibővítették. A teleket mégis általában a Kolozsváron bérelt házukban töltötték.³⁶⁹ Ugyancsak Kolozsváron Wass Béla tagja volt a kaszinónak.³⁷⁰ A századforduló előtt birtokot vásárolt Feketelakon (Kolozs vm.);³⁷¹ leánya visszaemlékezései szerint azért éltek takarékosan, mert az apja minden pénzét földvásárlásba fektette. 1885-ben és 1905-ben választott tagja volt Szolnok-Doboka vármegye közigazgatási bizottságának,³⁷² 1897–1906 között a nagyiklódi kerület (Szolnok-Doboka vm.) országgyűlési képviselője³⁷³ (ekkor Budapesten lakott), majd 1907–1910 között Szolnok-Doboka

³⁵⁸ *Antónia*: †Kvár, 1936. okt. 16. Tem. uo., Házsongárd, X. 18. Élt 81 évet. Ref. (ENMLT, Szomorújelentések gyűjteménye.)

³⁵⁹ *Szilvássy Béla*: †Kvár, [1920]. Élt 79 évet, 45 évet házasságban (ENMLT, Szomorújelentések gyűjteménye, Szilvássy Béla). Sz. Miklós és homoródszentmártoni Gedő Anna fia. Lásd GenFüz I(1903). 26. (Gyulai Richárd); KvÁLT, Szomorújelentések gyűjteménye, Wass Antónia.

³⁶⁰ Siemers: *Wass* 45.

³⁶¹ *Szilvássy Karola*: *1878, Hadrév. (Sz. Karola irathagyatéka az Erdélyi Református Egyházkerület Központi Gyűjtőlevéltárában, Kvár (a továbbiakban: ErdRefLT, Szilvássy Karola hagyatéka). Vö. *Az Erdélyi Református Egyházkerület Központi Gyűjtőlevéltárának ismertető leltára*. Összeállította Dáné Veronka és Sipos Gábor. Kvár 2002. (Erdélyi Református Levéltári Kiadványok I.) 84–85.

³⁶² *Bornemissza Elemér*: A cs. és kir. 2. huszárezred tart. kapitánya, Tolna vm. törvényhatóságának tagja. †Bogárpuszta, 1938. IX. 7., tem. uo., IX. 11. Élt 70 évet. Kat. (ErdRefLT, Szilvássy Karola hagyatéka, szomorújelentés.)

³⁶³ *Béla*: †Mezőzáh (Torda vm.), 1936. IX. 1. Tem. Kvár, köztemető, 1936. IX. 3. Élt 84 évet. (ENMLT, Szomorújelentések gyűjteménye.)

³⁶⁴ *Szolnok-Dobokamegyei emlék Magyarország ezredéves ünnepére*. Kiadta br. Bornemissza Károly. Egybeállította Bíró Antal. Deesen 1896. 124.

³⁶⁵ Szögi László: *Magyarországi diákok svájci és hollandiai egyetemeken 1789–1919*. Bp. 2000. (Magyarországi diákok egyetemjárása az újkorban 3. – a továbbiakban: Szögi: *Svájc*) 794. és 1209. sz.

³⁶⁶ Szinnyei József: *Magyar írók élete és munkái*. I–XIV. Bp. 1891–1914. (A továbbiakban: Szinnyei) XIV. 1438. – Megjegyzendő, hogy Szögi Lászlónak a Németországban tanult magyar diákokról készített összeállítása nem tud Wass Béla hamburgi tanulmányairól, tehát ez az adat – legalábbis megerősítéséig – óvatossággal kezelendő. Lásd Szögi László: *Magyarországi diákok németországi egyetemeken és főiskolákon 1789–1919*. *Ungarländische Studenten an den Universitäten und Hochschulen 1789–1919*. Bp. 2001. (Magyarországi diákok egyetemjárása az újkorban 5. – a továbbiakban: Szögi: *Német*), passim.

³⁶⁷ Szögi: *Német*. 13054. sz.

³⁶⁸ Szinnyei XIV. 1438.

³⁶⁹ Siemers: *Wass* 31; Hantz Pál: *Legújabb kolozsvári név- és lakásjegyzék*. Kvár 1910. 230.

³⁷⁰ Rajta kívül még a következő családtagokat vette fel soraiba a kaszinó: Wass Jenő (1888), Wass György (1901), Wass Endre (1912), Wass Béla (1924). *A kolozsvári Kaszinó javaslatkönyve* (magántulajdonban). A forrás fénymásolatát Vekov Károly bocsátotta rendelkezésemre; szíveségét ezúton köszönöm meg. – 1934-től Wass Albert író is tagja volt a kaszinónak (*A Kolozsvári Casinó Évkönyve 1943*. Kvár é. n. 26.).

³⁷¹ Kádár–Tagányi III. 440.

³⁷² Kádár–Tagányi VII. 260, 265–266.

³⁷³ Szinnyei XIV. 1438; *Országgyűlési Almanach 1897–1901*. Rövid életrajzi adatok a Földrendház és Képviselőház tagjairól. Szerk. Sturm Albert. Bp. 1897. 377; Sturm: *Országgyűlési Almanach 1901–1906*. 393.

12. A szentgothárdi kastély a 20. század elején. (Magángyűjtemény, Hamburg)

vármegye főispánja volt³⁷⁴ (akkoriban a teleket családjával együtt a dési szolgálati lakásban töltötte); az impériumváltás előtt tagja, majd alelnöke, végül pedig elnöke volt a Szamosvölgyi vasút Igazgatóságának (Dés).³⁷⁵ 1920 után is folytatta szerepvállalását a kisebbségbe került magyarság közéletében. Az új Románia keretei között a magyar érdekvédelmet 1922-től az Országos Magyar Párt látta el, és Wass Béla a húszas években annak intézőbizottsági és elnöki tanácsi tagja is volt.³⁷⁶ 1925. február 21-től az Erdélyi Múzeum-Egyesület elnöki tisztét töltötte be, a Wassok gazdag családi levéltárát ő helyezte letétbe az Erdélyi Nemzeti Múzeum levéltárába még az impériumváltás előtt. E tisztségei mellett alelnöke volt az Erdélyi Banknak és főkurátora a széki református egyházmegyének.³⁷⁷ Elsősorban a természettudományok iránt érdeklődött, lepkéket gyűjtött, és ritka mezősegi fajtaakat adományozott a pesti Nemzeti Múzeumnak. Akárcsak Wass Ádám, ő is kapcsolatban állt Hermann Ottóval, aki többször vendégeskedett nála Szentgothárdon.³⁷⁸ Családja több tagjához hasonlóan Wass Béla is szenvedélyes vadász volt. Tagja volt annak a megyei bizottságnak, amely Szolnok-Doboka vármegye monográfiájának elkészítését meg-

³⁷⁴ *Magyarország tiszti cím- és névtára* XXVI. Bp. 1907. 119; XXIX. Bp. 1910. 130; Siemers: *Wass* 44.

³⁷⁵ Igazgatósági tag: *Magyarország tiszti cím- és névtára* XV. Bp. 1896. 369; XXIV. Bp. 1905. 263; alelnök: XXV. Bp. 1906. 277; XXXI. Bp. 1912. 320; elnök: XXXII. Bp. 1913. 334; XXXVII. Bp. 1918. 311.

³⁷⁶ *Iratok a romániai Országos Magyar Párt Történetéhez*. 1. A vezető testületek jegyzőkönyvei. Válogatta, szerkesztette és a jegyzeteket írta György Béla. Csikszereda-Kvár 2002, passim.

³⁷⁷ ENMLt. Szomorújelentések gyűjteménye, Wass Béla.

³⁷⁸ Kettejük levelezése: MTAkt, Kézirattár, Ms. 282/377–399. – Lásd még Siemers: *Wass* 43–44.

13. Wass Béláné Bánffy Ráchel (1849–1936).
August Bresgen festménye. (Magángyűjtemény, Hamburg)

Róla csak annyit tudunk, hogy Nagyiklódon is volt birtoka.³⁸⁴ Felesége marosnémeti gr. Gyulai Franciska (v. Fanny, †1865)³⁸⁵ volt, akinek házában irodalmi szalon működött,³⁸⁶ és sűrű levelezésben állott Kazinczy Ferencsel, kezdeményezésére pedig Kolozsvárott női olvasókör alakult.³⁸⁷ Franciska öccse az irodalompártoló gr. Gyulai Lajos (1800–1869) volt, akitől megörökölte annak Kolozsvár főterén álló házát, amit később Wass György leányai, *Zsuzsanna* és *Ottília* örökölték a nagypacali (Közép-Szolnok/Szilágy vm.) birtokkal együtt.³⁸⁸

szervezte,³⁷⁹ és a 19. század végén ő bocsátotta a Magyar Tudományos Akadémia rendelkezésére Wass György és László naplójának kéziratait a kiadás előkészítéséhez. Az 1921-es román földreform során teljes szentgyeydi birtokát elvesztette,³⁸⁰ és más birtokait is jelentős mértékben megnyirbálták. Unokája, az író Wass Albert visszaemlékezései szerint a család tulajdonában kb. 8000 ár megművelhető és 32 000 ár mocsaras és erdős terület maradt meg. Wass Béla Mezőzáhon halt meg 1936-ban, és Kolozsvárott temették el a Házsongárdi temetőben. Felesége – losonci br. Bánffy Ráchel (†1936)³⁸¹ – arisztokrata családból származott, és fiatalkorában feltűnő szépségként tartották számon (13. kép). Házasságukból öt gyermek született (*Ráchel*, *Mária*, *Albert*, *Ilona*, *Endre*); a család ekkori helyzetét, a 19. század végi és 20. század eleji állapotokat *Ilonának* – Johann Siemersnének – már említett emlékiratából ismerjük.

D. György (†1836).³⁸² 1807-ben a kolozsvári Királyi Líceumban jogot tanult.³⁸³

³⁷⁹ Kádár–Tagányi I. p. VI.

³⁸⁰ Siemers: *Wass* 24. – Az általános viszonyokra lásd Venczel József: *Az erdélyi román földbirtokreform*. Az Erdélyi Tudományos Intézet Évkönyve 1940–1941. Kvár 1942. 309–465.

³⁸¹ *Bánffy Ráchel*: †Szentgothárd, 1936. VI. 15. Tem. uo. VI. 17. Élt 88 évet, házasságban 59-et. Ref. (ENMLt, Szomorújelentések gyűjteménye.) B. János és Wesselényi Jozefa leánya.

³⁸² *György*: †Szentgothárd, 1836. XI. 17. Élt 44 évet. Lásd Kántor Lajos: *Czegei Gróf Wass Ottília, az Erdélyi Múzeum-Egyesület nagy jötevője*. EM XLIII(1938). 85–106. (a továbbiakban: Kántor: *Wass Ottília*) 88.

³⁸³ Varga Júlia: *A kolozsvári Líceum hallgatósága 1784–1848*. Bp. 2000. (Felsőoktatástörténeti kiadványok. Új sorozat 1. – a továbbiakban: Varga: *A kolozsvári Líceum*) 1227. sz.

³⁸⁴ *Wass Ottília* hagy., 1816: 265. sz.; 1832-ben Szentgothárdon keltez (*Wass Ottília* hagy., 239. sz.).

³⁸⁵ *Gyulai Franciska*: †Nagypacal (Közép-Szolnok/Szilágy vm.) 1865. I. 14 (*Wass* cs lt, 1865: 5246. sz.). Élt 67 évet. Tem. uo., I. 21. Ref. (OSzK, Plakát- és Kisnyomtatványtár, Szomorújelentések gyűjteménye, Wass Györgyné gr. Gyulai Franciska). Gy. Ferenc kamarás és – a Zemplén vármegyei származású – kohányi Kacsándy Zsuzsanna leánya (Jósika cs hitb lt, fasc. 39, p. 377).

³⁸⁶ Kántor: *Wass Ottília* 89.

³⁸⁷ S. Gyulai Richárd: *A marosnémeti és nádaskai Gyulai család*. GenFüz IX(1911). 115.

³⁸⁸ Kántor: *Wass Ottília* 88; *Wass Ottília* hagy. 22. sz. (1869. III. 27.).

D. I. *Zsuzsanna* (v. *Minka*, 1827–1911).³⁸⁹ 1858-tól³⁹⁰ branyicskai br. Jósika Kálmán (1832 v. 1833–1910)³⁹¹ hírlapíró felesége. Négy év házasság után már külön éltek, de nem váltak el.³⁹² Wass Ilona visszaemlékezései szerint „Minka néni” házastros, nehezen elviselhető asszony volt.

D. II. *Ottília* (1829–1917)³⁹³ művelt asszony volt, és nagy nyelvtudással rendelkezett: tudott németül, franciául, angolul és olaszul; költeményeket írt és fordított is.³⁹⁴ Sokat utazott, Európának csaknem minden nyugati országában, Görög- és Törökországban is járt. Utazásairól hagyatéka nagyszámú képeslapot őrzött meg. Az első világháború alatt karitatív tevékenységet folytatott. Végrendeletében a főtéri házát, amelyen ma is látható a Wass család ősi címere, a berendezéssel együtt az Erdélyi Múzeum-Egyesületre, pacali birtokát a református egyházra, könyvtárát a szászvárosi Kun-kollégiumra hagyományozta. Irathagyatékában – amelyet ugyancsak az Erdélyi Múzeum-Egyesületre hagyott – maradt fenn a Wass család 1744-es grófi diplomája.

Szentgothárd

Szentgothárd volt Wass Béla ágának a birtokközpontja. A gazdasághoz nagy ménes és kiterjedt állatállomány tartozott; az első világháború előtt pl. kilencszáz szarvasmarha, mert az agyagos, dimbes-dombos földet lóval nem lehetett megművelni. Magát a falut a 19. században már elsősorban románok lakták, és akkorra református temploma is elpusztult. Az istentiszteleteket az ott levő kastélyban tartották, amely teljesen elütött környezetétől. A fényképek és töredékes adatok tanúsága szerint egyemeletes, neoklasszicista épület volt, 55 holdas kerttel. A társasági és családi élet legfontosabb színhelye a kastély nagy társalgója volt, a 19. század végi polgári kényelem tartozékaival: kandallóval, könyvtárral, zongorával. Emellett dolgozó- és lakószobák, fürdőszoba és tágas ebédlő elégitette ki a korszerűsödő élet igényeit. A könyvtárban magyar, francia és német nyelvű szépirodalmi és természettudományi munkák voltak, de ezek és a berendezési tárgyak a kastéllyal együtt szinte kivétel nélkül mind elpusztultak. A család mellett a kastélyban lakott a magyar házitanító, a gyermekek nevelője (a kor kívánalmainak megfelelően időnként francia és német nevelők is), a földszint pedig a cselédek szálláshelyeül szolgált. Akkoriban népes személyzet volt a kastélyban: szakács, konyhalány, mosónő, szolgáló, cselédnányok, favágó, kertész, uradalmi kocsis. A birtokot gazdatiszt irányította, és Wass Béla uradalmi vadászt is alkalmazott a szentgothárdi birtokon. A mindennapok életét, amelyekben igen fontos szerepük volt a szertartásos ebédeknek és uzsonnáknak, vendéglátások, táncmulatságok és vadászatok tarkították. A téli hónapokban a család beköltözött Kolozsvárra, és élénk társasági életet élt: bállokba jártak, születésnapokat ünnepeltek meg, rokonokat látogattak. Wass Béla alább említendő gyermekei ebben a környe-

³⁸⁹ *Zsuzsanna*: *1827. †1911. IV. 10. Élt 85 évet (Kántor: *Wass Ottília* 87–88).

³⁹⁰ Kántor: *Wass Ottília* 87–88.

³⁹¹ *Jósika Kálmán*: *1832 v. 1833 (KvÁLt, Kelemen Lajos genealógiai gyűjteménye, Jósika család, Jósika Kálmán gr. Kun Gézához írt leveleinek másolatai). J. Imre fia (Kolozsvári Hírlap 1910. VIII. 11. Hírek. 5). Jogot tanult Kolozsváron és Bécsben, de nem jogászokodott, hanem az írás felé fordult. Hírlapíró lett, tárcákat, elbeszéléseket (Fővárosi Lapok, Pesti Hírlap, Magyar Hírlap) és regényeket is írt (*Magyar írók élete és munkái*. Új sorozat. Írta és összeállította Gulyás Pál. S. a. r. Viczián János. X. Bp. 1993. 828., ahol azonban a születési év téves).

³⁹² Kántor: *Wass Ottília* 88.

³⁹³ *Ottília*: *Kvár, 1829 letelején. †1917. III. 5. (Kántor: *Wass Ottília* 87–88.) – Életére lásd még Kelemen Lajos: *Művészettörténeti tanulmányok*. II. A bevezető tanulmányt írta és a kötetet s. a. r. B. Nagy Margit. Buk. 1982. 152, 326.

³⁹⁴ Költeményei a következő kötetekben jelentek meg (Szinyei XIV. 1439. szerint): Sárosy Gyula. *Az én albumom*. Pesten 1857; Hölgyfutár (1858–1859); *Hölgyek lantja*. Magyar költőnők műveiből összegyűjté Zilahy Károly. Pest 1865 – Fordítás: Liszt Ferenc: *Chopin*. Fordította gróf Vass Ottília. Bp. 1873.

zetben nőttek fel, amely a gondtalan gyermekkor, később pedig egy letűnt világ iránt érzett nosztalgia megtestesítője lett. A gyermekek taníttatása kisebb korokban házitanítókra volt bízva, és csak később kerültek ki a szülői házból, amikor már tanintézetekbe küldték őket.

Ráchel 1944-ben halt meg, amikor a kolozsvári Óváry-házban állítólag orosz katonák az ott levő asztaltársaság minden tagját lelőtték.³⁹⁵ Férje gr. Petrichevich-Horváth-Tholdy Rudolf volt,³⁹⁶ az esküvőt Szentgothárdon tartották.³⁹⁷ Rudolfnak a Kolozs megyei Patán volt birtoka, később azt eladták, és megvásárolták a Dévához közel fekvő Marosnémetin álló egykori oszolai Kun-, majd Kemény-kastélyt.³⁹⁸

Mária (†1916)³⁹⁹ Svájcba került,⁴⁰⁰ és ott halt meg. Férje borosjenői br. Atzél Elemér volt.⁴⁰¹

Az idősebbik fiú, *Albert* (1881–1902) a budapesti II. kerületi Kir. Katolikus Főgimnázium Ferenc József nevelőintézetében tanult,⁴⁰² egyetemi tanulmányait Grazban, Münchenben és Párizsban folytatta.⁴⁰³ Párizsban holland kollégái hatására tanulmányait megszakítva – szülei tudta és beleegyezése nélkül – Hollandián át Dél-Afrikába utazott a brit hódítók ellen harcoló búrok szabadságharcának támogatására (az 1899–1902 között folyó ún. második búr háború idején). 1902. május 14-én esett el Transvaalban, amikor határátlépés közben egy angol járőr lelőtte. Szülei 20 évesen meghalt gyermeküknek a kolozsvári Farkas utcai református templomban emléktáblát állítottak,⁴⁰⁴ afrikai sírjára gránitkövet tettek.

Ilona (1884–1950) Budapesten nevelőintézetben, majd a lipcsei Steyber'sches Institutban tanult, 1910-ben ment férjhez Johann Siemers hamburgi iparmágnáshoz, és Németországba költözött.⁴⁰⁵ Gyermekeik, közöttük a ma is élő Hans-Edmund Siemers, gyakran ellátogattak Szentgothárdra.

Endre (1886–1975) ugyancsak a Budapest II. kerületi Kir. Katolikus Főgimnázium Ferenc József nevelőintézetében, majd érettségi után a mosonmagyaróvári és a budapesti mezőgazdasági főiskolán tanult.⁴⁰⁶ Az első világháború idején a 9. honvéd-huszárszázadban szolgált,⁴⁰⁷ majd ő is Szentgothárdon élt, de meglehetősen keveset lehet tudni róla. 1906-ban feleségül vette losonci br. Bánffy Ilonát („Alili”-t), akitől még 1911-ben elvált. Kettejük fia az író *Albert*. Endre 1917-ben újranősült, második felesége br. Mannsberg Izabella lett.⁴⁰⁸ 1945-ben mindketten elhagyták Erdélyt, de a feleség még ugyanabban az évben visszatért ide. Wass Endre Magyarországon bujkált, álnéven mezőgazdasági munkát vállalt Kölesden. 1957-ben pedig – Hans-Edmund Siemers segítségével – legálisan kijuthatott Hamburgba. 1959-ben kivándorolt

³⁹⁵ *Ráchel*: †Kvár, 1944. X. 16. (Sír felirat, Házsongárdi temető; Siemers: *Wass* 177, 61. jegyz.)

³⁹⁶ *Széplaki, nagyszalontai és feketebátori gr. Petrichevich-Horváth-Tholdy Rudolf*: *1870. P.-H. Gábor és cseszelicki Szilvássy Ida fia. 1888-ban Horváth-Tholdy Lajos a saját grófi címét, nevét és címerét ráruházta Petrichevich-Horváth Rudolfrá. Lásd Sándor Imre: *A széplaki Petrichevich-Horváth család*. GenFüz VI(1908). 143–144. és Gudenus I. 558, III. 80–81. – 1858-ban Gr. Tholdy Sámuel (†1862) a családjra grófi rangját, címerét és előnevét (1858. III. 31.) örökbefogadás útján br. Petrichevich-Horváth János lovassági tábornokra ruházta, ki azután gr. Horváth-Tholdy néven vitte tovább a családot. Lásd Petrichevich Horváth Emil: *A nagyszalontai és feketebátori Tholdy-család eredete*. Turul LI(1937). 75.

³⁹⁷ Siemers: *Wass* 139.

³⁹⁸ Siemers: *Wass* 142.

³⁹⁹ Gudenus IV. 233.

⁴⁰⁰ 1911–1912-ben a lausanne-i egyetem bölcsészkarán tanult (Szögi: *Svájc* 701. sz.).

⁴⁰¹ Siemers: *Wass* 132, 176.

⁴⁰² Siemers: *Wass* 99, 174. 73. sz. jegyzet.

⁴⁰³ Graz és Párizs: Siemers: *Wass* 134–135; München (ahol 1900-ban jogot hallgatott): Szögi: *Német* 9051. sz.

⁴⁰⁴ Entz Géza–Kovács András: *A kolozsvári Farkas utcai templom címerei*. Bp.–Kvár 1995. 84. – Wass Albert haláláról lásd édesapjának, Bélának Herman Ottóhoz címzett két levelét (MTAKt, Kézirattár, Ms. 282/379 és Ms. 282/389).

⁴⁰⁵ Siemers: *Wass* 119–120, 136, 164. Kettejük egyik leányát, Siemers Évát később Wass Albert író vette feleségül.

⁴⁰⁶ Siemers: *Wass* 9, 119, 148, 150.

⁴⁰⁷ Wass-Tarjányi gyűjtemény (jelzet nélküli fénymásolatok a budapesti Hadtörténeti Levéltárból).

⁴⁰⁸ Naplójából nyomtatásban is megjelentek részletek: *Gróf Wass Endréné naplójából*. Szászrégen és Vidéke, IV(2002. márc.–dec.). 3–12. sz. (1–10. rész), ill. V(2003. jan.–szept.). 1–9. sz. (11–19. rész).

az Amerikai Egyesült Államokba fiához, Alberthez, de rövid időre rá visszatért Hamburgba, ahol fiának, Wass Albertnek felesége is lakott. Endre németországi emigrációban halt meg 1975-ben.⁴⁰⁹

Wass Albert (1908–1998, Endre fia) író – életműve olvasottsága folytán –, kétségkívül a család legismertebb tagja. A kolozsvári református kollégiumban, majd a debreceni Gazdasági Akadémián (1928–1931)⁴¹⁰ és Németországban tanult, 1932-ben tért haza Romániába, és rövid katonai szolgálat után átvette a birtok vezetését. Mivel a két cegei ágból való György már 1925-ben, Olivér pedig 1932-ben meghalt, ő maradt családjá egyetlen férfi tagja, és fiai révén ő az, aki „folytatta” a családot. Korán elkezdett írni (Debreceni Újság, Budapesti Hírlap, Ellenzék), majd verseskötetei jelentek meg, de igazán ismertté nagy sikerű regényei tették (*Farkasverem, A funtineli boszorkány* stb.), amelyek ma is igen népszerűek.⁴¹¹ Tagja volt a Kisfaludy Társaság irodalmi egyesületnek,⁴¹² és 1934–1941 között gondnoka a széki református egyházmegyének.⁴¹³ 1944-ben a nyugatra vonuló magyar csapatokkal Németországba menekült,⁴¹⁴ majd 1951-ben öt fia közül négyel (*Vid, Huba, Miklós, Géza*) kivándorolt az Amerikai Egyesült Államokba. Kivándorlási szándékáról így írt 1950 februárjában barátjának, az író és publicista Menczer Bélának (1902–1983): „Egyébként két-három hónap múlva elhagyom Európát és kivándorlok fadöntőnek Montanába. [...] Mindenesetre itt [ti. Németországban] nincs reám szükség. A németek nem értenek meg és én nincs mit keressek közöttük. Azt hiszem, a montanai indiánokkal könnyebb dolgom lesz.”⁴¹⁵ Albert akkori felesége, Siemers Éva (akitől 1952-ben elvált) és a legkisebbik fiú, *Endre* (*1950) Németországban maradt. 1946 márciusában a kolozsvári népbíróság Albertet édesapjával együtt (távollétükben) koncepciós per során halálra ítélte, vagyonukat elkobozta. Ugyanabban a hónapban a Szentgothárdra kiment végrehajtók viszont azzal szembesültek, hogy a kastélyt kifosztották, úgy, hogy még az ajtó- és ablakkereteket is elvitték. A vádlók egyébként Wass Endrét és fiát, Albertet tették felelőssé azért, hogy 1940 szeptemberében a bevonuló magyar hadsereg Pakucs nevű hadnagya letartóztatott négy szentgothárdi lakost, majd miután azok menekülni próbáltak, a tiszt lelőtte őket.⁴¹⁶ Wass Albertet mint állítólagos felbujtót még az omboztelki, 11 emberéletet követelő mérszálarsért is felelőssé tették. Az Amerikai Egyesült Államok azonban – minthogy az író bűnösségét nem látták bizonyítottnak – végig megtagadta Wass Albert kiadatását. Ma Romániában a hatóságok

⁴⁰⁹ A Wass Endre életére vonatkozó adatok unokájától, a ma élő Wass Endrétől származnak.

⁴¹⁰ Bakó Endre: *Wass Albert debreceni éve (1928–1931)*. = *Könyv és könyvtár*. A Debreceni Egyetem Egyetemi és Nemzeti Könyvtárának Évkönyve XXIV. Debrecen 2002. 133–154.

⁴¹¹ Írói munkásságának és pályájának tudományos igényű megírt értékelése a dunaújvárosi Meritum Text kiadónál jelent meg: Szücsné Harkó Enikő: *Wass Albert írói életpályája*. Bp. 2004. – Lásd még: *Wass Albert életmű-bibliográfia 1923–2003*. Összeállította Balázs Ildikó. Lektorálta és az előszót írta Bajnok Lászlóné. Pomáz 2004 (Kráter Könyvkiadó). – Wass Albert fiainak megbízásából az író életművét a marosvásárhelyi Mentor kiadó jelenteti meg.

⁴¹² *Magyarország tiszti cím- és névtára* IL. 1942. 645; LI. 1944. 706.

⁴¹³ Az Erdélyi Református Egyházkerület Clujon 1935. november hó 23. és 24. napján tartott rendes közgyűlésének jegyzőkönyve. Cluj 1936. 7; Az Erdélyi Református Egyházkerület Kolozsvárott 1941. március hó 29. napján tartott rendes közgyűlésének jegyzőkönyve. Kvár 1941. 9. – *Magyarország tiszti cím- és névtára*ban (IL. évf. Bp. 1942. 556; L. évf. Bp. 1943. 595) ezek szerint tévesen jelenik meg az, hogy ezt a tisztséget még 1942-ben és 1943-ban is betöltötte volna.

⁴¹⁴ A család németországi tartózkodásáról lásd Siemers Éva leveleit Szilvássy Karolához (ErdRefLt, Szilvássy Karola hagyatéka).

⁴¹⁵ MTAkt, Kézirattár, Ms. 5892/389 (Wass Albert 1950. II. 3-i levele Menczer Bélához).

⁴¹⁶ Wass Albert életére és perére vonatkozóan lásd: *A vádlott neve Wass Albert (dokumentumok a Wass Albert-dossziéból)*. *Pro memoria*. Az előszót írta és az anyagot összeállította Szakács István Péter. Székelyudvarhely 2002; Nagy Mihály Zoltán: *Wass Albert háborús bűnpere*. PoLisz. A Kráter Műhely Egyesület irodalmi és kulturális lapja. 78. sz. (2004. aug.–szept.) Melléklet. 1–7. – A peranyag: KvÁLt, Népbíróság (Tribunalul popularului), a kolozsvári népbíróság iratai, 10/1946 (Nagy Mihály Zoltán szíves szóbeli közlése).

Rozáliától (†1825)⁴²⁹ két fia született, *Miklós* és *Sámuel*, akikkel 1838-ban osztozott meg adósságoktól terhelt birtokain – saját magának Császárít, Szentgothárdot, Szentegyedet és Mohalyt tartva meg.⁴³⁰ Balázsházán kúriája volt.⁴³¹

II. A. 1. Miklós (1812–1887)⁴³² a bécsi Hadmérnöki Akadémián tanult (1828), 1831-től hadnagy lett az 1. császári huszárezredben.⁴³³ Királyi hivatalosként részt vett az 1865-ös országgyűlésen.⁴³⁴ 1868-ban Belső-Szolnok vármegye tiszteletbeli főjegyzője.⁴³⁵ 1838-ban megkapta apjától Mezőmehes kétharmad részét, Cikudot, Pulyont és Szentivánt.⁴³⁶ Felesége hallerkői gr. Haller Karolina (1817–1849)⁴³⁷ majd ungarschitzai br. és gr. Berchtold Eugénia⁴³⁸ volt. Utóbbi 1869-ben megvásárolta a Doboka vármegyei Alsóilosvát,⁴³⁹ Wass Miklós ott halt meg, és ott is temették el.

II. A. 2. *Samu* (1814–1879; 15. kép) családja egyik legszínesebb alakja. Személyi irathagyatéka elveszett vagy lappang. Barátja, a jogász Deák Farkas (1832–1888) azonban még látta, és annak felhasználásával írta meg 1880-ban Samu életrajzát. Ma ez Wass Samu igen kalandos életpályájának szinte egyetlen forrása, mert a Wass család levéltárában róla semmilyen említést érdemlő iratanyag nem maradt fenn.⁴⁴⁰ 1814. január 14-én született Kolozsvárott,⁴⁴¹ gyermekkorra egy részét nagyapjánál töltötte Császáriban. Nyolc évig tanult a kolozsvári katolikus Királyi Liceumban, 1830–1832 között bölcsészetet és jogot.⁴⁴² A reformkor ifja, a kor kívánalmainak

15. Wass Samu (1814–1879) arcképe. Pollák Zs. metszete. (Magyarország és a Nagyvilág XVII(1880). 69.)

⁴²⁹ *Jósika Rozália*: †Kvár, 1825. III. 5. J. Miklós kamarás és szárhegyi gr. Lázár Eleonóra leánya (Jósika cs hitb It, fasc. 39, p. 423, 438).

⁴³⁰ KvÁLt, Doboka vm. It, 7/1838.

⁴³¹ Jósika cs hitb It, fasc. 39, p. 209.

⁴³² *Miklós*: *1812. XI. 5. (Szabó Miklós–Szögi László: *Erdélyi peregrinusok. Erdélyi diákok európai egyetemeken 1701–1849*. Marosvásárhely 1998. 498), †Alsóilosva (Szolnok-Doboka vm.), 1887. V. 20. Tem. uo., 1887. V. 22. Élt 75 évet, házasságban 33-at. Kat. (ENMLt, Szomorújelentések gyűjteménye.)

⁴³³ Szabó–Szögi: *i. m.* 498; Szögi László: *Magyarországi diákok a Habsburg Birodalom egyetemén*. I. 1790–1850. Bp.–Szeged 1994. (Magyarországi diákok egyetemjárása az újkorban I.). 7199. sz.

⁴³⁴ *Az Erdélyi Nagyfejedelem szabad királyi Kolozsvár várossába 1865-ik év November 19-dik napjára országgyűlésre összehívott tek. nemes rendeknek névsora és szállásainak kimutatása*. Kolozsvárt 1865. 22.

⁴³⁵ Kádár–Tagányi VII. 257.

⁴³⁶ KvÁLt, Doboka vm. It, 7/1838.

⁴³⁷ H. János és Kleisch Zsuzsanna leánya. Lásd Szádeczky Lajos: *A Haller grófok nemzetség-könyve*. Turul IV(1886). 71.

⁴³⁸ Családjára lásd: Nagy Iván II. 6; *MNZsebk Főrangú családok* 42; Kempelen II. 113–114.

⁴³⁹ Kádár–Tagányi IV. 119.

⁴⁴⁰ Deák Farkas: *Gróf Wass Samu emlékezete*. Bp. 1881. (Értekezések a természettudományok köréből X/7). Életrajzát ennek alapján foglalom össze; ha más munkára nem hivatkozom, az adatok innen valók. – Wass Samura vonatkozóan lásd még a szegedi Somogyi Könyvtár Vasváry Ödön-gyűjteményében található életrajzi adatgyűjtést, melynek jelzetei: R1/d: 24–25, U4:49, W1/c: 28–40. Az anyagról Korász Mária nyújtott számomra tájékoztatást; szívességét itt köszönöm meg.

⁴⁴¹ Wass-Tarjányi gyűjt., kivonat a kolozsvári róm. kat. plébánia keresztelési anyakönyvéből, IV. 77. (A Deák Farkas által közölt adat hibás!)

⁴⁴² Varga: *A kolozsvári Liceum* 3040. sz.

16. Wass Samu és Molitor Gusztáv arany 50 dollárosa 1855-ből. Az érme felirata: Wass Molitor & Co. San Francisco California. 50 Dollars (Forrás: Internet)

megfelelően jó úszó, vívó és céllövő. 1832-ben az Al-Duna vidékére, onnan pedig Olaszországba utazott. Hazatérte után joggyakornok (kancellista) lett az erdélyi főkormányshéken és a marosvásárhelyi királyi táblánál (1833–1835), majd Doboka vármegye derékszékí bírása (1839) és főbírája (1841–1848),⁴⁴³ 1848-tól a visszalépett dobokai főispánt is helyettesítette. Az első pesti népképviseleti országgyűlésre Doboka vármegye képviselőjévé választotta.⁴⁴⁴ Emellett birtokai intézésével is foglalkozott – 1838-ban édesapjától megkapta Mezőmehes harmadát, továbbá Sályit, Velkért, Cegét és Göcöt.⁴⁴⁵ Az 1848-as unió után rövid ideig Doboka vármegye országgyűlési képviselője (1848–1849. február). Kossuth Lajos – aki „ügyes fiatal-ember”-ként jellemezte – 1849 márciusában Bukarestbe, Konstantinápolyba, Párizsba és Brüsszelbe küldte tárgyalni.⁴⁴⁶ Wass Samu beutazta Európát, eljutott Londonba is, majd onnan – ugyancsak Kossuth megbízásából – a forradalom támogatására 1849. június végén Amerikába ment, annak leverése után pedig ott maradt. Egy ideig New Yorkban tevékenykedett az odaérkező menekültek érdekében, majd 1850-ben Kaliforniába ment, és aranyat ásott. 1852-ben egy másik magyar emigránssal, mokcsai gr. Haraszthy Ágostonnal (1812–1869) San Franciscóban megalapította az Eureka Arany- és Ezüsfeldolgozó Üzemet (Eureka Gold and Silver Refining Company), és alkalmaztak több magyar 48-ast, mások mellett Fomet Kornel őrnagyot (1818–1894) és Molitor [Müller] Ágoston (Gusztáv) hadnagyot (†1883). Az amerikai kormány, mivel az 1854-ben megnyílt, ugyancsak San Franciscó-i Állami Pénzverde képtelen volt feldolgozni a nagy arany mennyiséget, ezt a céget is megbízta aranydollárok verésével (16.

⁴⁴³ *Calendarium* 1843. 58; 1844. 58; 1845. 52; 1846. 52; 1847. 52; *Revoluția de la 1848–1849 din Transilvania/Documente privind revoluția de la 1848 în Țările Române. C. Transilvania*. I–IV. Buc. 1977–1988. II. 95; Doboka vármegye főbírája: uo. II. 203; kormánybiztos: uo. III. 555.

⁴⁴⁴ *Az 1848–1849. évi első népképviseleti országgyűlés történeti almanachja*. Bp. 2002. Szerk. Pálmány Béla (a továbbiakban Pálmány: *Az 1848–1849. évi országgyűlés*) 955–956 (a Wass Samura vonatkozó kéziratok országgyűlési források lelőhelyeinek felsorolásával).

⁴⁴⁵ KvÁLt, Doboka vm. lt. 7/1838.

⁴⁴⁶ *Kossuth Lajos 1848/49-ben*. IV. *Kossuth Lajos az Országos Honvédelmi Bizottmány élén*. Második rész. 1849. I. 1.–IV. 14. S. a. r. Barta István (*Kossuth Lajos összes munkái XIV*). 659. – Wass Samu konstantinápolyi és párizsi tárgyalásairól írt jelentése: V. Waldapfel Eszter: *A forradalom és szabadságharc levelestára*. IV. Bp. 1965. 539–541.

kép).⁴⁴⁷ Wass Samu még az emigrációban gondot fordított arra, hogy a Magyar Nemzeti Múzeum számára is küldjön példányokat;⁴⁴⁸ érdemi ma múzeumok és magángyűjtemények igen ritka, keresett darabjai. Mint írta, „nem a meggazdagodási remény, hanem a száműzötteknek bármilyen helység iránti közömbössége és a tapasztalhatósági égető vágy” vezette őt az „új eldorádó” felé.⁴⁴⁹ Kilenc év távollét után, 1858-ban költözött haza, rossz nyelvek szerint pénzzel vásárolta meg visszajövetele engedélyezését.⁴⁵⁰ Külföldi tapasztalataira építve, nyugati típusú vállalkozóként, angol–amerikai tőkével Lunkán (Zaránd vm.) vasgyárat akart alapítani, terve azonban meghiúsult.⁴⁵¹ 1861-ben, majd 1865 decemberében mágnásként foglalt helyet a felsőházban.⁴⁵² 1866–1875 között⁴⁵³ Deák-pártiként a képviselőház tagja (Doboka vm. alsó kerületének volt a képviselője). Művelt főúr volt, több nyelvet beszélt – tudott németül, latinul, olaszul, románul, franciául, angolul, érdeklődött a természettudományok iránt. Ez igen korán megmutatkozott, ugyanis a magyar orvosok és „természetvizsgálók” Kolozsvárott tartott 1844. évi nagygyűlésén a Mezőség gazdaságáról és földrajzáról tartott előadást.⁴⁵⁴ Emigrációból való hazatérte után kiterjedt földrajzi ismereteit hasznosította tudományos munkáiban,⁴⁵⁵ és emlékeit utazásairól könyvben foglalta össze.⁴⁵⁶ Részt vett a földhitelintézet, az újpesti hajógyár és az Első Magyar Gőzhajózási Társulat megalapításában. 1860 után kapcsolatot keresett az erdélyi románság egyik szellemi vezetőjével, George Bariţcal (1812–1893), akivel egyezkedni próbált, és e két nemzet összefogását sürgette.⁴⁵⁷ Tudományos munkásságának elismeréseként 1861-ben a Magyar Tudományos Akadémia levelező tagjai közé választotta. 1834-ben⁴⁵⁸ feleségül vette a

⁴⁴⁷ Várdy Béla: *Magyarok az Újvilágban. Az észak-amerikai magyarság rendhagyó története*. Bp. 2000. passim és különösen 162–163; *Xántus János levelei Éjszakamerikából*. Prépost István előszavával. Pest 1858. 171–174; Vasváry Ödön: *Magyar Amerika*. Szeged 1988. passim; Dojcsák Győző: *Amerikai magyar történetek*. Bp. 1985. 72–74; uő: *Arany Kaliforniában*. Bp. 1992. 101–107; Hittel, Theodore H.: *History of California*. III. San Francisco 1897. 405, 445, 548. (A Wass Samura vonatkozó részt Vasváry Ödön kéziratosa jegyzeteiből ismerem.)

⁴⁴⁸ Vasárnapi Újság 1844. X. 28. (43. sz.)

⁴⁴⁹ *A nyugot-indiai szigetek*. Gr. Wass Samutól. = *A magyarhoni Földtani Társulat munkálatai*. II. Szerk. Szabó József. Pest 1863. 129.

⁴⁵⁰ „Wass Samunak megengedték, hogy Kaliforniából hazamenjen dolgait rendezni. Pénze volt, s kapós volt, akkor is mint ma is. Kenhette a kereket. Hazajöhetése engedélyét kaliforniai arannyal szegélyezte, s bejutott Bach uram birodalmába” (*Teleki Sándor Emlékezései*. Válogatta, s. a. r., az előszót és a jegyzeteket írta Görög Lívia. Bp. 1958. 321).

⁴⁵¹ Csetri Elek–Miskolczy Ambrus: *Gyulay Lajos és világa*. Bevezetés a naplókhoz. = *Gyulay Lajos napló*. I. 1848–1849. Bp. 2003. 37.

⁴⁵² Pálmány: *Az 1848–1849. évi országgyűlés* 956.

⁴⁵³ Ruszoly József: *Országgyűlési képviselőválasztások Magyarországon 1861–1868*. Szeged 1999. (Acta Universitatis Szegediensis de Attila József nominatae. Acta Juridica et Politica. Tomus LVI. Fasciculus 2.) 428, 430–432; Pálmány: *Az 1848–1849. évi országgyűlés* 956.

⁴⁵⁴ *A' Mezőség, gazdasági 's ásvány-földtani szempontból vázolva*. Gr. Wass Samu által. = *Magyar orvosok és természetvizsgálók Kolozsvárott tartott ötödik nagy-gyűlésének munkálatai*. A gyűlés megbízásából kiadták Szöcs József és Brassai Samu. Kolozsvárt 1845. 85–88.

⁴⁵⁵ *A lég-áramlásokról*. Gróf Wass Sámuel székfoglaló értekezése (Olvastattott Mart. 24-én 1862). Magyar Akadémiai Értesítő. A Matematikai és Természettudományi Osztályok Közlönye. III. Szerk. Győry Sándor. Pest 1862. 158–175; *A nyugot-indiai szigetek*. Gr. Wass Samutól. = *A magyarhoni Földtani Társulat munkálatai*. II. Szerk. Szabó József. Pest. 1863. 129–159.

⁴⁵⁶ Wass Samu: *Kilencz év egy száműzött életéből*. I–II. Pest 1861–62.

⁴⁵⁷ *Erdély története*. I–III. Főszerkesztő Köpeczi Béla. III. 1830-tól napjainkig. Szerk. Szász Zoltán. Bp. 1986. 1475. (a vonatkozó rész Szász Zoltán munkája). – Wass Samu és Bariţ levélváltása: *Az erdélyi oláh nemzetről szóló országos törvényczikkek az Unióval szemben és ezekről értekezlet egy magyar és egy oláh közt*. Brassó 1861, illetve *George Bariţ magyar levelezése*. S. a. r. Ioan Chindriş és Kovács Ferenc. Buk. 1974. – A témáról lásd még az egyébként igen gyenge színvonalú következő cikket is: Decei, Aurel: *Încercarea de înţelegere maghiaro-română, prin groful Samuil Wass şi George Bariţ, în noiembrie 1860*. Ziridava. Muzeul Judeţean Arad. IX(1978). 117–140.

⁴⁵⁸ Wass-Tarjánai gyűjt., kivonat a kolozsvári Szt. Mihály-plébánia esketési anyakönyvéből, V. 133. (1834. XI. 24.), amely szerint a menyasszony akkor 19 éves [?!].

Magyaregregyen (Doboka vm.) birtokos gyulafehérvári Eperjessy Rozáliát (1812–1884).⁴⁵⁹ Tizenöt évvel később, 1849-ben Gyulay Lajos erről az „egykor nagy szépségű fehér személy”-ről azt írta *Naplójában*, hogy „most elhízva, alig emlékezteti az embert egykori szépségére”.⁴⁶⁰ Wass Samunak és feleségének négy gyermeke született: *Mária* (1837–1889),⁴⁶¹ jungferndorfi és bechauri Montbach Sándorné,⁴⁶² *Emma* (orci br. Orczy Félix/Bódog felesége),⁴⁶³ *Jozefa* (†1881),⁴⁶⁴ alapi Salamon Aladárné⁴⁶⁵ és *Jenő*. Samu Cegét (és valószínűleg többi birtokát is) 1869-ben fia nevére íratta,⁴⁶⁶ és utána csak a közügyeknek élt. Budapesten halt meg 1879. március 20-án,⁴⁶⁷ haláláról több pesti lap megemlékezett.⁴⁶⁸

II. A. 2. *Jenő* (1844–1911)⁴⁶⁹ a megye egyik tekintélyes birtokosa volt, és több tisztséget viselt: a közigazgatási bizottság választott tagja (1891-ben), az állandó választmány tagja.⁴⁷⁰ Legfontosabb birtoka Cege volt, és a 19–20. század fordulóján ott is lakott,⁴⁷¹ az ún. nagyobbik kastélyban (*17. kép*; mára elpusztult). Ez emeletes klasszicizáló épület volt, amely azonban 17. századi faragványokat is tartalmazott. Végrendeletében Wass Jenő tekintélyes vagyont hagyott gyermekeire, a cegei kastélyon és birtokon kívül két budapesti ingatlant és kötvényeket is.⁴⁷²

⁴⁵⁹ *Eperjessy Rozália*: *1812. X. 4. Fodorháza (Belső-Szolnok vm.), keresztelve 1812. XII. 13. E. Károly és Szentmiklósi Terézia leánya (Wass-Tarjányi gyűjt., kivonat a dési róm. kat. egyház születési anyakönyvéből, I. 146). †Magyaregregy (Doboka/Szilágy vm.), 1884. VI. 24. Tem. uo., 1884. VI. 27. Élt 70 évet. Kat. (OSZK, Plakát- és Kisnyomtatványtár, Szomorújelentések gyűjteménye, Wass Sámuelné károlyfahérvári Eperjessy Rozália). – Az Eperjessy családra lásd még: Nagy Iván IV. 56; Kempelen III. 446.

⁴⁶⁰ *Gyulay Lajos naplója*. II. 1848–1849. S. a. r. V. András János–Csetri Elek–Miskolczy Ambrus. Bp. 2003. 272.

⁴⁶¹ *Mária*: *Magyaregregy, 1837. I. 4. (Wass-Tarjányi gyűjt., kivonat a kidei ref. egyházk. keresztelési anyakönyvéből, I. 52.) †Válaszút (Kolozs vm.), 1889. XI. II. Tem. uo., köztetető, 1889. XI. 13. Élt 52 évet. Kat. (ENMLT, Szomorújelentések gyűjteménye, Wass Mária).

⁴⁶² Esküvő: Pest, 1856. XI. 6. – *Jungferndorfi és bechauri Montbach Sándor*: *Dunapentele (Fejér vm.), 1835. VII. 1. †Magyaregregy, 1885. XII. 2. Tem. uo., 1885. XII. 5. Élt 50 évet. Kat. M. Károly dunapentelei birtokos, kamarás és trakostyáni gr. Draskovich Sarolta fia. Kat. (Wass-Tarjányi gyűjt., keresztelési anyakönyvi kivonat, Dunapentele; kivonat a pesti Mária Mennybemenetele-egyház esketési anyakönyvéből; ENMLT, Szomorújelentések gyűjteménye, id. és ifj. Montbach Sándor †1885, †1912, Montbach Mária). – *Gyermekeik*: M. Sándor (felesége: hadadi br. Wesselényi Mária), Iván, Mária (Todesco Lajos Ödönné, majd körösszegi és adorjáni gr. Csáky Ödönné), Aladár, Sarolta (losonci br. Bánffy Albertné), Emma (gr. Attems Károlyné), Rózsa, Jenő (felesége: csiktusnádi Sántha Irén), Imre (felesége: váncsodi és berekböszörményi Bölöny-Balogh Jolán). (ENMLT, Szomorújelentések gyűjteménye, id. Montbach Sándor †1885, Montbach Sándor †1912, Montbach Mária.)

⁴⁶³ *Orczy Félix*: O. György cs. kir. kamarás és gr. Berényi Erzsébet fia. Lásd Petrovay György: *A báró és nemes Orczy család eredete, leszármazása és története*. Turul V(1887). 23. – *Gyermekek*: Orczy Emma (Tarnaörs, 1865. IX. 27.–London, 1947. XI. 12.), aki gyermekkorában már Angliába került, majd regényeket írt, legismertebb közülük *A vörös Pimpernel* (*The Scarlet Pimpernel*. 1905). Lásd *Magyar Életrajzi Lexikon*. Főszerkesztő Kenyeres Ágnes. II. Bp. 1982. 321.

⁴⁶⁴ *Jozefa*: †Bp., 1881. IX. 21. Tem. uo., Kerepesi úti temető, 1881. IX. 23. Élt 38 évet, 19 évet házasságban. Kat. (ENMLT, Szomorújelentések gyűjteménye, Wass Jozefa). Férjével annak Szepes vármegyei birtokaira költözött (Wass Ottilia hagy., 167. sz., Wass Jozefa levele Wass Ottiliához, Pest, 1863. V. 28.).

⁴⁶⁵ *Alapi Salamon Aladár*: †Bp., 1910. IV. 5. Tem. uo., Kerepesi úti temető, 1910. IV. 7. Élt 70 évet. Kat. (ENMLT, Szomorújelentések gyűjteménye, Salamon Aladár). S. Elek és Palocsai Kornélia fia (Wass Ottilia hagy., 167. sz., Wass Jozefa levele Wass Ottiliához, Pest, 1863. V. 28.). – *Gyermekeik*: S. Hedvig, Olga, Klára (ENMLT, Szomorújelentések gyűjteménye, Wass Jozefa). Vö. Kempelen IX. 206.

⁴⁶⁶ Wass cs lt, 1869: 8366. sz.

⁴⁶⁷ *Wass Samu*: †Bp., 1879. III. 20. Tem. uo., Kerepesi úti temető, III. 23. Élt 64 évet, házasságban 44-et. Kat. (Szomorújelentése: MOL, széki gr. Teleki cs marosvásárhelyi lt, P 665, I. tétel, 15. csomó, 169.)

⁴⁶⁸ Fővárosi Lapok 1879. 68. sz.; Nemzeti Hírlap 1879. 79. sz.; Magyarország és a Nagyvilág XVII(1880). 5. sz.; Vasárnapi Újság 1879. 12. sz.

⁴⁶⁹ *Jenő*: †Cege, 1911. X. 28. Tem. Cege, a családi sírboltban, 1911. X. 30. Élt 67 évet. Kat. (ENMLT, Szomorújelentések gyűjteménye, Wass Jenő.)

⁴⁷⁰ Kádár–Tagányi VII. 260–261, 267.

⁴⁷¹ Wass cs lt, 1869: 8366. sz.; uo., 8338–8358. sz.

⁴⁷² Jósika cs hitb lt, fasc. 875, p. 222. (Wass Jenő végrendelete).

17. A cegei ún. nagyobbik, mára elpusztult kastély (Wass-Tarjányi gyűjtemény, Bécs)

Érdeklődött a családtörténet iránt, nevét rendszeresen megtaláljuk a Turul című, genealógiával és heraldikával foglalkozó folyóirat előfizetői sorában. Felesége, a Cegével szomszédos Búzán birtokos hetei Bakó Irma (†1939),⁴⁷³ meglehetősen excentrikus asszony volt, előbb egy rókát, majd cegei kastélyuk körül szelídített farkasokat tartott, amelyeket hosszú láncon sétáltatott. Jenőnek és Irmának négy gyermeke született: *Rózsa*, *György*, *Erzsébet* (v. *Elza*) és *Emma*. A családról meglehetősen keveset tudunk. Wass Ilona *Naplójában* sem igen esik szó róluk, mert a két ág akkoriban – birtokviták miatt – nem ápolt túlságosan szoros kapcsolatot egymással.

Wass Jenő egyetlen fia, *György* (1879–1929)⁴⁷⁴ Budapesten, a piaristák főgimnáziumában tanult, 1899-ben Pozsonyban jogtudományi államvizsgát tett, 1900-ban Kolozsvárott doktori címet szerzett, majd Szolnok-Doboka vármegye közigazgatási gyakornoka (1901), al- és másodfőjegyzője lett (1902–1918).⁴⁷⁵ 1903-ban másodmagával megalapította a Dési Hírlapot.⁴⁷⁶ Ennél a lapnál dolgozott és Désen lakott, de birtokai jövedelméből tartotta el magát.⁴⁷⁷ Bohém

⁴⁷³ *Hetei Bakó Irma*: †Cege, 1939. febr. 27. Tem. Cege, családi sírbolt, 1939. III. 1. Lovag hetei B. Károly és Hönel Karolina leánya. Kat. (KvÁlt, Szomorújelentések gyűjteménye, Bakó Irma, Bakó Károly.) – A Bakó család eredetileg Bereg vármegyében volt birtokos (Hete), de Bakó Károlynak a Doboka vármegyei Búzán volt birtoka, melyet 1863-ban br. Jósika Jánostól vásárolt (Kádár–Tagányi II. 310).

⁴⁷⁴ *György*: †1929. III. 15. (Ellenzék, Kvár).

⁴⁷⁵ Gyakornok: *Magyarország tisztí- és névtára* XX. Bp. 1901. 201; aljegyző: uo. XXI. Bp. 1902. 203; XXXI. Bp. 1912. 135; másodfőjegyző: uo. XXXII. Bp. 1913. 139; XXXVII. Bp. 1918. 110.

⁴⁷⁶ Kádár–Tagányi VII. 222.

⁴⁷⁷ Wass Ottília hagy., 160. sz. (1904. IV. 3.); Jósika cs hitb lt, fasc. 875. 222. (1912. III. 16.)

és meglehetősen pazarló életet élt,⁴⁷⁸ felhalmozott adósságai miatt cegei birtokát hitelezői több ízben le akarták foglalni,⁴⁷⁹ párbajozásért pedig egyszer fogházban is ült.⁴⁸⁰ Több közkedvelt műdalt szerzett, és verseket írt,⁴⁸¹ tagja volt az Erdélyi Irodalmi Társaságnak.⁴⁸² Élete végén Cegén lakott norvég feleségével, az ápolónő Larsen Signével (†1968),⁴⁸³ egy parasztházban. Nem születtek gyermekeik, és így ez az ág 1929-ben kihalt.

Róza (†1949).⁴⁸⁴ 1912-ben Kolozsvárott lakott.

Erzsébet (vagy *Elza*, †1947).⁴⁸⁵ 1906-ban férjhez ment a német eredetű családból származó br. Blomberg Frigyes tartalékos honvéd-huszárhadnagyhoz,⁴⁸⁶ és annak gardánfalvi birtokán (Szilágy vm., ma Máramaros megye) laktak, de Bakó Irma halála után megörökölték a nagyobb cegei kastélyt, és oda költöztek, utolsó tulajdonosai is ők voltak. Wass Erzsébet 1947-ben halt meg, férje túlélte őt, a második világháború után Szamosújváron lakott.⁴⁸⁷

Emma kétszer ment férjhez: első férje hyeburgi Hye Ödön, a 2. huszárezred vezérőrnagyja⁴⁸⁸ (akivel 1912-ben Brassóban élt),⁴⁸⁹ második férje ugyancsak katona, Mertens Oskar. A második világháború után Németországban, a Braunschweig melletti Wolfenbüttelben laktak.⁴⁹⁰

Születés és halál a 17–18. században

A 17. század végén, de főleg a 18. század elején azoknál a házaspároknál, amelyekről naplófeljegyzések tudósítanak, és így folyamatos adatsorok állnak a rendelkezésünkre, igen sok gyermekről tudunk. Wass Jánosnak (1636–1680), a fejedelmi tábla ülnökének tíz gyermeke volt, fiának, Dánielnek (1674–1741) tizenhárom, a naplóró Györgynek (1658–1705) pedig tizenkettő. Általában az esküvő után nagyon hamar megszületett az első gyermek, akit rövid időközönként követtek a többiek.⁴⁹¹ Wass László (1696–1738) 1723 februárjában feleségül vette bethleni gr. Bethlen Júliát, aki 1731 májusában meghalt. Házasságuk tíz éve alatt öt gyermekük született. Az első, Erzsébet, 1723 decemberében, nem sokkal a lakodalom után született, és őt követte egy-három évente a többi négy. Az utolsó, Juliska, anyja halála előtt egy hónappal született, 1731 áprilisában. Felesége halála után fél évvel Wass László újránősült, és magyar-

⁴⁷⁸ Jósika cs hitb lt, fasc. 875, p. 222. (Wass Jenő hagyatékának jegyzéke.)

⁴⁷⁹ Jósika cs hitb lt, fasc. 875, p. 254.

⁴⁸⁰ Wass Ottilia hagy., 160. sz., Wass György levele Wass Ottiliához, 1907. VII. 7.

⁴⁸¹ Munkái (Szinyei XIV. 1439 felsorolása szerint): *Őszi mesék*. Dés 1903; *Asszonyok*. Rajzok. Dés 1904; *Hópelyhek*. Költemények. Désen 1911.

⁴⁸² *Magyarország tiszti cím- és névtára* XXIX. Bp. 1910. 692; XXXVI. 1917. 680.

⁴⁸³ *Larsen Signe*: †Stavanger (Norvégia), Szt. Ferenc kórház, 1968. X. 3. Tem. Stavanger, X. 7. (Wass-Tarjányi gyűjt., a stavangeri róm. kat. plébános 1969. II. 6-i levele a Bécsben élő Wass-Tarjányi Ákoshoz.)

⁴⁸⁴ *Róza*: †Kvár, 1949. IX. 11. (A Házsongárdi temető nyilvántartása szerint. Tondolo Olivier szíves közlése.)

⁴⁸⁵ *Erzsébet*: †1947. II. 21. Tem. Cege, 1947. II. 22. Kat. (Wass Elza szomorújelentése, Blomberg Frigyes irathagyatékára Lengyel Mária tulajdonában, Szamosújváron.)

⁴⁸⁶ Esküvő: Cege, 1906. IV. 26. (Esküvői meghívó Lengyel Mária tulajdonában, Szamosújváron.) – *Blomberg Frigyes*: B. Lajos és altörzsi br. Apor Borbála fia (*Királyi Könyvek. Az I. Ferenc József és IV. Károly király által 1867-től 1918-ig adományozott nemességek, főnemességek, előnevek és címerek jegyzéke*. Szerk. és kiadja Gerő József. Bp. 1940. 25.)

⁴⁸⁷ Irathagyatékának töredéke Lengyel Mária szamosújvári lakosnál található (2003). – Blomberg Frigyesnek és Wass Elzának három gyermeke született: *Karola* v. *Carla*, írói nevén: Czegei Carla (*Romániai Magyar Irodalmi Lexikon*. I. Buk. 1981. 244), *Erzsébet* és *Lajos* (Siemers: *Wass* 65; Kempelen II. 247; Gudenus V. 39.)

⁴⁸⁸ *Hye Ödön*: H. Arthur, ill. cserneki és tarkói Dessewffy Zulejka fia (Wass-Tarjányi gyűjt., esküvői meghívó, Cege, 1906. II. 7.). – Wass Elza és Hye Ödön fia: H. György (Wass Ottilia hagy., 165. sz., 1905. III. 30.)

⁴⁸⁹ Jósika cs hitb lt, fasc. 875, p. 222 (Wass Jenő végrendelete).

⁴⁹⁰ Siemers: *Wass* 65.

⁴⁹¹ Péter Katalin: *A gyermekek első tíz esztendeje. = Gyermekek a korai Magyarországon*. Szerk. Péter Katalin. Bp. 1996. (Társadalom- és művelődéstörténeti tanulmányok 19. sz.) 17.

gyerőmonostori br. Kemény Katalint vette el 1732 januárjában. Tőle hét gyermeke született: az első ugyanazon év decemberében, a legutolsó 1739-ben. A sok gyermek általános még végig a 18. században is. A grófi címet megszerző három testvér esetében a gyermekek száma a következőképpen alakult: Wass Miklósnak (1701–1769) nyolc, Györgynek (1704–1777) öt, Ádámnak (1720–1779) pedig tíz gyermeke volt (lásd a 2. családfát). Magyarországi példák alapján is az mutatható ki, hogy a nemesfamiliákban a rendszeres és – a fogantatások ritmusából ítélve – általában védekezés nélküli házaseset volt az általános. A terhesség olykor vetéléssel végződött, a szülés pedig igen kockázatos volt, esetenként a csecsemő vagy az anya halálával járt. A szülés várható időpontját napra pontosan számon tartották, így azt is tudták, ha az túl korán következett be. Koraszülöttként jött a világra a naplóíró Wass Lászlónak egyik fia („esett szegény feleségemen nagy szerencsétlenség, mivel [...] egy időtlen kis fiacskája lőtt; az isten oltalmazza többször affélétől”).⁴⁹²

A bőséges gyermekáldás mellett azonban riasztóan magas volt a gyermekhalandóság. Az említett három testvér (Miklós, György és Ádám) mindegyike készített saját magáról tömör életrajzi feljegyzést, és azokban már-már fásult egyhangúsággal sorolják fel csecsemőkorban elhalt gyermekeiket. Azok születési idejét általában fel sem jegyzik, csak a neveket említik meg. A világra jöttek legnagyobb része már az első napokban vagy az első két évben, sokan pedig ötéves kor előtt haltak meg. A naplóíró György feleségének első gyermeke halva született, Erzsébet nevű leánya megszületése után pedig „igen rosszúl volt [...] mindegyre vért okádozt”.⁴⁹³ Igen fiatalon halt meg Miklós öt és Ádám hét gyermeke (a nyolcból, illetőleg a tízből). Sokkal kedvezőbb a helyzet György családjában, mert öt gyermeke közül négy megérte a felnőttkort. A másik végletet a naplóíró Wass László tíz gyermeke jelenti, akik kivétel nélkül korán, gyermekkorukban meghaltak. A naplóíró Rettegi György Wass Miklósné Bánffy Krisztináról például azt jegyezte fel, hogy „minden esztendőben lett egy-egy gyermeke, de mind megholtak; hanem a két utolsó gyermeke, úgymint Eszter nevű leánya és Farkas nevű fia maradt”.⁴⁹⁴ Himlőben halt meg Wass János (†1680) Belső-Szolnok vármegyei főispán Erzsébet nevű leánykája alig másfél éves korában, a naplóíró Györgynek három gyermeke pedig egymástól kapta el a himlőt.

A magas gyermekhalandóság persze nem írható a szülők hanyagságának rovására, mert azok bizonyára féltő gonddal ügyeltek a csemetékre. A naplóíró Wass György aggódva figyelte kis gyermekeinek sorsát születésük után. Egyik leánykájának, Juditnak születésekor ezt írta naplójába: „Uram! az kis csemetécskére is viselj gondot óh uram, mivel csak az te gondviselésed alá ajánlom; őrizzed, oltalmazd, neveljed, tápláljad, oktassad, tanítsad az mint te szereted óh Uram.”⁴⁹⁵ Megrendítő sorokat írt haláluk alkalmával, érzelmi közönyről tehát szó sem volt.⁴⁹⁶ Wass György 1705 szeptemberében két másik gyermekét, Józsefet és Zsuzsannát, mivel „már jó darab időtől fogva” a hurut (= köhögés) gyötörte őket, feleségével Cegéről Kolozsvárra küldte be, hogy a „doctoroc valamiben segíthetnének és könnyebíthetnék őket”. A kezelés eredménytelen volt, „nem használván semmit a gyermekeknek a kolozsvári doctorok”, apjuk pedig József súlyosra forduló betegsége miatt halasztotta el korábban tervbe vett utazását.⁴⁹⁷ Erdély „hagyományos világában” – amiként Dankanits Ádám (1932–1977) jellemezte –

⁴⁹² *Napló* 525.

⁴⁹³ *Napló* 83.

⁴⁹⁴ Rettegi 221.

⁴⁹⁵ *Napló* 54.

⁴⁹⁶ Nem tekinthető tehát általánosnak az a – látszólagos – közöny, amit egyes esetekben észlelni vél az utókor (lásd erre a véleményre Dankanits Ádám: *A hagyományos világ alkonya Erdélyben*. Bp. 1983. 15).

⁴⁹⁷ *Napló* 464–465.

a gyermekkor számított tehát a legkritikusabb időszaknak.⁴⁹⁸ A szegényebb sorú családok esetében a gyermekhalandóság még nagyobb méreteket öltött, hiszen ismert, hogy a nemesszaládokban az életviszonyok nyilván sokkal jobbak voltak, mint a szerény körülmények között élő jobbágyok esetében.

A családfára tekintve megállapítható, hogy a 18. század végétől a következő generáció színre lépésével már nem számolhatunk sok gyermekkel. Közülük csak négy fiú élte meg a felnőttkort, és mindössze kettőnek voltak gyermekei. Farkas (1769–1795) – akiről feljegyezték, hogy törekeny egészségű volt – nem nősült meg, és fiatalon, 26 éves korában meghalt. Unokatestvére, Sámuel (†1812) ugyan megnősült (felesége bethleni gr. Bethlen Rozália volt), de nem született gyermekük. A családot Wass Ádám két fia vitte tovább: Dánielnek (1744–1811) négy gyermeke volt, öccsének, Miklósnak (1755–1829) azonban már csak egy. Igaz, róluk rendkívül keveset lehet tudni, mert naplót feltehetően nem vezettek, és életrajzukat sem írták meg (tőlük legalábbis egyetlen ilyen forrás sem maradt fenn). Az is elképzelhető, hogy csak a források szegénysége miatt nem tudjuk, voltak-e csecsemőkorban elhalt gyermekeik. Úgy tűnik, ez eset ben is igazolható az az általános megfigyelés, miszerint a 18. század végétől az életbiztonságosabbá vált, és a megszületett gyermekek többnyire megérték a felnőttkort.

Az elérhető életkor mai szemmel nézve általában különösen alacsony. Az életkor alakulását azonban nehéz követni, mert sokszor maguk a kor szereplői sem voltak tisztában születési évükkel.⁴⁹⁹ Wass János (1591?–1638) kb. 47 éves korában halhatott meg, bátyja, Ferenc még fiatalban, valamikor még 1608 előtt. János unokája, ugyancsak János, 45 éves korában hunyt el 1680-ban. László (†1662) huszonéves korában halhatott meg, mert 1646-ban még gyermek volt. György (1668–1703) 35 évet, unokatestvére, a naplóíró György (1658 v. 1659–1705) 36 vagy 37 évet élt. Wass Dániel már 67 évet (1674–1741) ért meg, fiai 68 (Miklós, 1701–1769), 73 (György, 1704–1777), illetve 56 évet (Ádám, 1720–1779) – utóbbival talán a köszvény végzett. A naplóíró György 1674-ben szinte egy évig betegeskedett: tavasszal himlős lett, amiből pünkösdig kigyógyult, majd a szeme lett hályogos, aratás után majdnem a váltóláz (hideglelés) végzett vele, végül pedig a tífusz (régiesen: hagymáz) gyötörte; mint írja, „oly igen rosszul voltam, hogy csak halálot várták”.⁵⁰⁰ György fia, László, 1729 utolsó napján azt jegyezte fel naplójába,

hogy „egésztelen esztendő volt, mert mind embereken, mind pediglen gyermekeken sokféle nyavalyák grassáltak, kivált az himlő majd egész esztendő alatt sine pausa [= megszakitás nélkül], hol egy, hol más helyen grassált; engemet is hol egy, hol más fenjáró nyavalya ottan ot tan érdekelvén [= érintvén], majd az egész esztendőt alteratiókkal [= rosszulléttel] s egésztelenkedésekkel töltöttem el”.⁵⁰¹ Kevésbé súlyos bajok ellátását borbély végezte; amikor például a naplóíró Wass László eltörte lábszárát, Kolozsvárról és Szamosújvárról jöttek Cegere borbélyok, és a kolozsvári kezdte el őt gyógyítani. Kevésbé lehetett megelégedve ez utóbbi munkájával, mert „disznó lelkű rossz borbély”-ként említi, a kezelés fázisairól szóló bejegyzéseket pedig a naplóban válogatott káromkodások kísérik.⁵⁰² Ugyancsak borbély végezte a korban általános gyógymódként alkalmazott érvágást. A járványok veszélyesek voltak – az említett Ádám például az 1738-as erdélyi pestis miatt szakította meg a kolozsvári református kollégiumban végzett tanulmányait,⁵⁰³ és rokona, a naplóíró László ugyanakkor a járvány áldozata lett. A pestis nem csak városokon pusztított, hanem vidéken is: 1719. június 3-án Kolozsvár egyik hóstátjában tört ki a

⁴⁹⁸ Dankanits: *i. m.* 12.

⁴⁹⁹ *Napló* 235–341.

⁵⁰⁰ *Napló* 4.

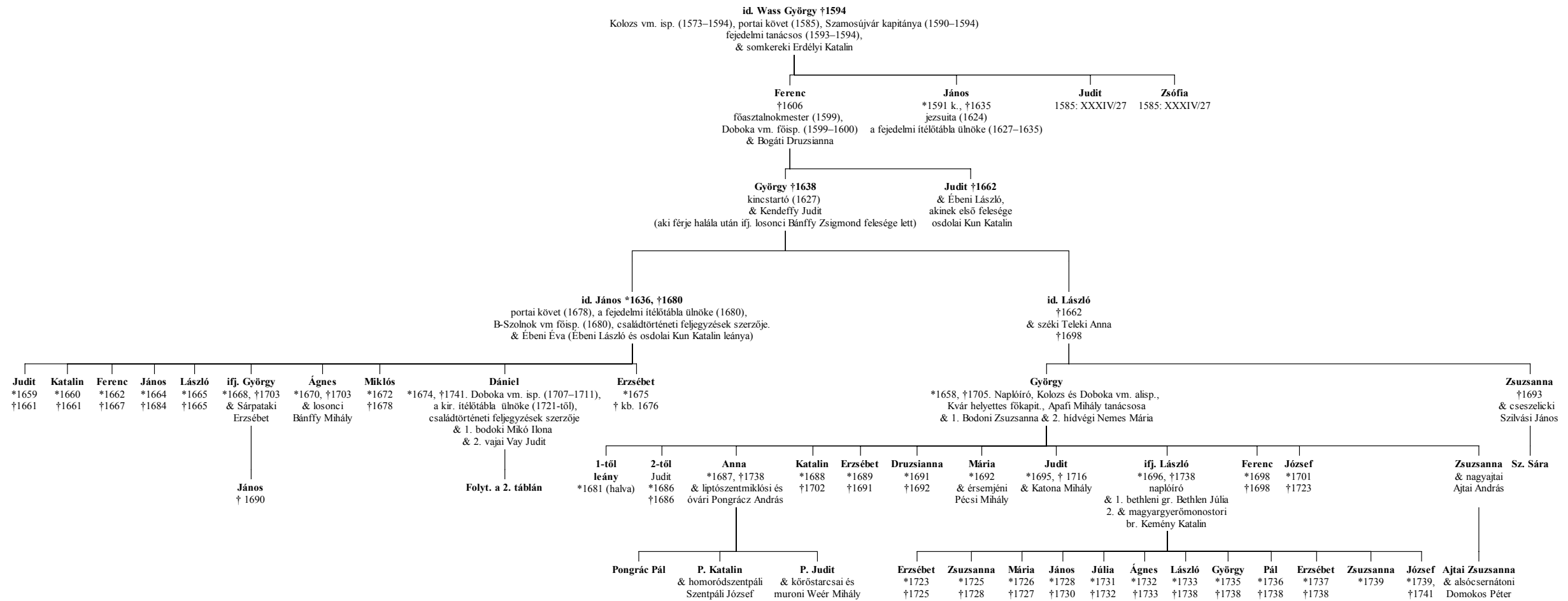
⁵⁰¹ *Napló* 550.

⁵⁰² *Napló* 490–494.

⁵⁰³ Wass cs lt, 5330. sz.; Huszti: *Genealogia heroica* 82^r.

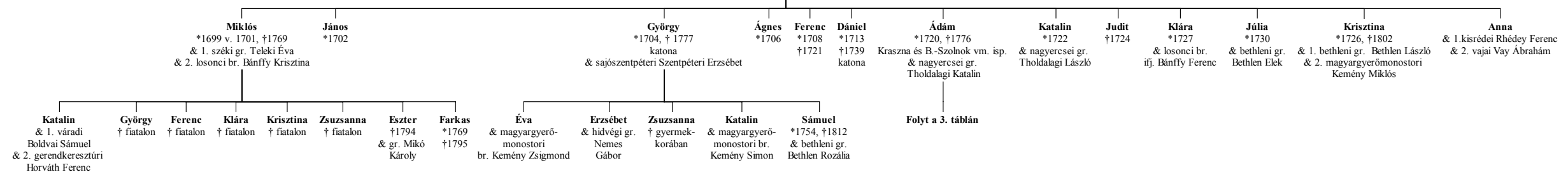
A cegei Wass család a 16–20. században (1)

id. Wass György †1594

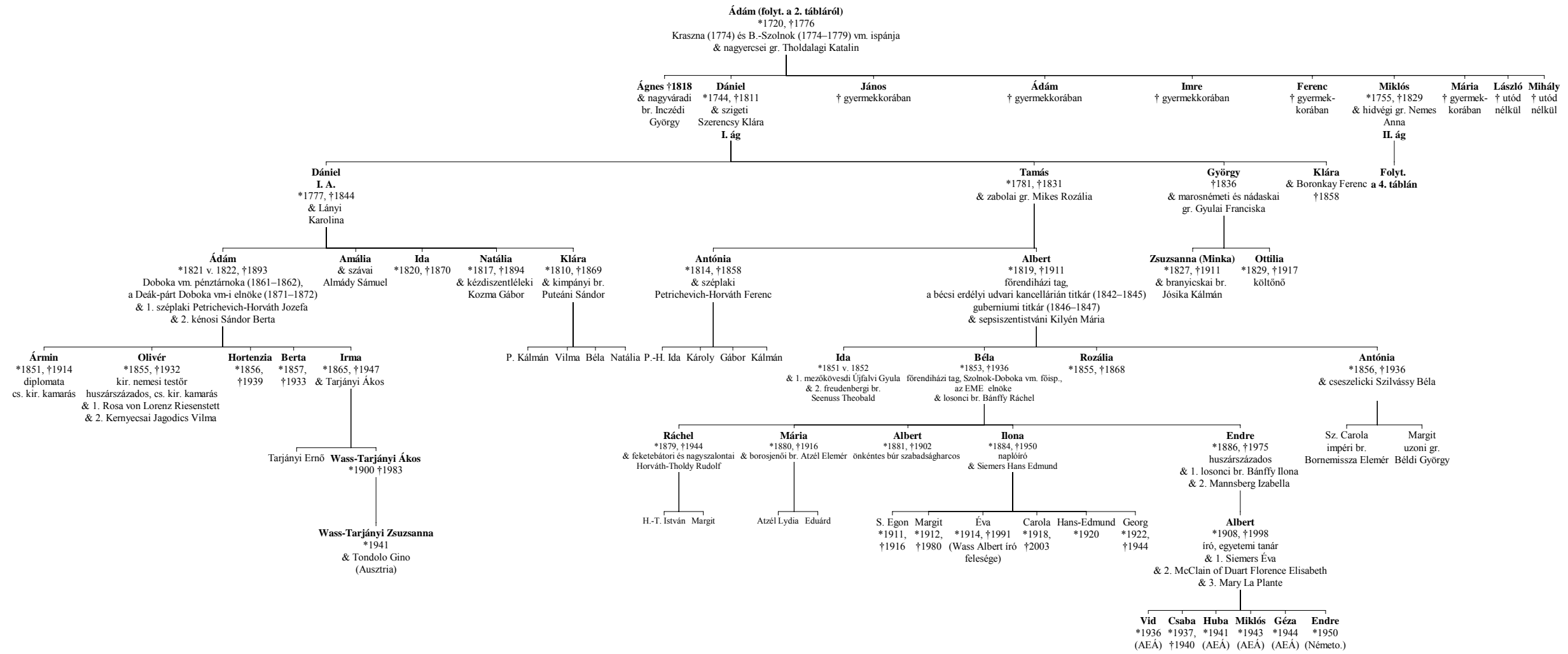

A cegei Wass család a 16–20. században (2)

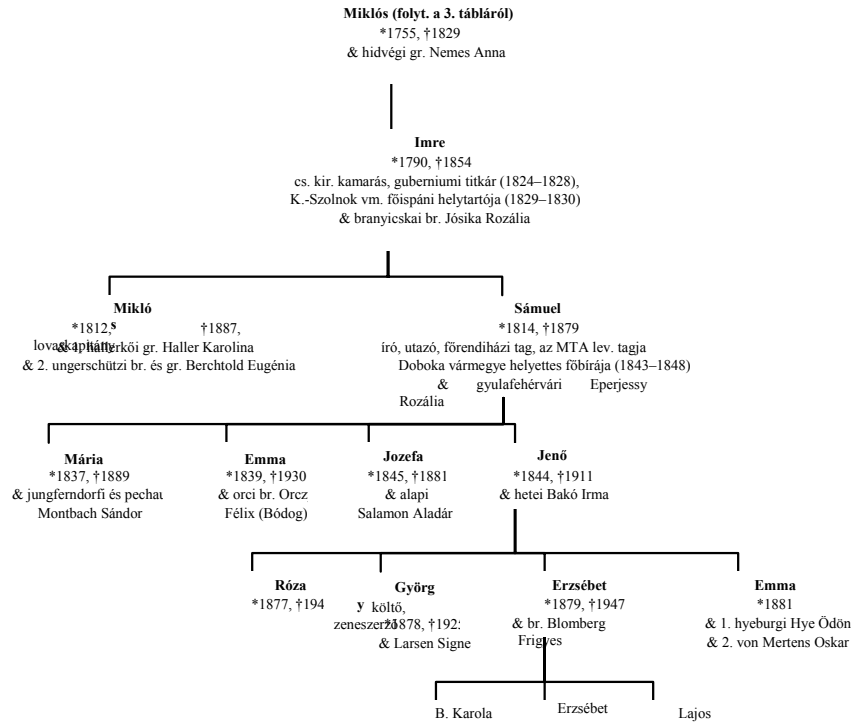
Dániel (folyt az 1. tábláról)
*1674, †1741. Doboka vm. főisp. (1707–1711), a kir. ítélőtábla ülnöke (1721-től), családtörténeti feljegyzések szerzője & 1. bodoki Mikó Ilona & 2. vajai Vay Judit

A cegei Wass család a 16–20. században (3)

A cegői Wass család a 16–20. században (4)

járvány, másnap már Szentgothárdon is többen megbetegedtek, ugyanazon év őszén pedig Méhesen. A halált hozó betegségekről azonban a jobban adatolt 17–18. századból sincs sok adatunk, azt viszont tudjuk, hogy például az ugyancsak orvosként működő ifj. Pápai Páriz Ferenc (1686–1737) – orvosként és szomszédként is – gyakran megfordult Wass Dániel (†1741) császári udvarházában,⁵⁰⁴ a naplóíró Wass László családját pedig id. Pataki Sámuel (1692–1766), Belső-Szolnok vármegye első orvosa kereste fel több alkalommal.⁵⁰⁵ Erőszakos halálról nincs adatunk, ha csak György szamosújvári kapitány tisztázatlan körülmények között bekövetkezett halála nem volt az. Az életkort olykor lehetetlen megállapítani, mert a 19. század előtt nemigen tartották számon, vagy ha igen, akkor is többnyire pontatlanul. Ismeretes, hogy maga a naplóíró Wass György sem volt egészen tisztában születési évével, noha adatokat ifjúkoráról is feljegyzett. Bár gyakori volt a halál, mégsem tértek könnyen napirendre felette. Amikor Wass György első felesége a szülés okozta sérülésekbe belehalt, férje azt jegyezte fel naplójába: „retentő nyomorúságos betegsége [...] engem úgy gyötört, szívből írom, hogy ha én rajtam lőtt volna, talán nem gyötört volna úgyannyira”; „ez esztendőnek minden részei [1682] énnekem voltak felettébb keservesek és nyomorúságosak”,⁵⁰⁶ második feleségétől való fia, Ferkó halálakor pedig azt írta, hogy az „nem kicsiny szomorúságomra esett, sőt igen meghatott”.⁵⁰⁷ Wass László – első felesége halálakor – a következőket írta naplójába: „az én kedvem kereső, szelíd engedelmességű, engem tisztán s igazán szerető és hozzám szokott, senkinek véteni nem kívánó édes galambomot, az én édes szívem kedves feleségemet Bethlen Júliát, reggeli hét s nyolcz óra között az én szemem elől az szomorú halál által [Isten] elvéve, nekem nagy szívbéli fájdalomra és tőlem soha el nem felejthető keserűségemre, midőn nyolcz esztendőket példás tiszta szeretetben és egymást megértésben éltünk volna és három holnapokat.” Néhány napra rá – mint írta – „nagy kincsemet zárám koporsóban szívem nagy gyötrelmével”.⁵⁰⁸

Birtoktörténet

A 14. század utolsó harmadától Wass György Kolozs megyei ispán birtokszerzéséig a család új birtokokra lényegében nem tett szert (kisebb részeket házasság útján szereztek), és az egyes ágak csak a régieket osztogatták maguk között. A család törzsbirtokát mindvégig a Doboka megyei falvak alkották; ezeket a kortársak leginkább az itt levő halastavak gazdagsága miatt emlegették. Benkő József a *Transsilvania specialisban* így ír erről: „Cege falu dicsőségét méltán szolgálják a vásárok, amelyekkel büszkélkedik, nemkülönben egy hosszú és mély, halakban és vízimadarakban igen gazdag tó, amely hét falunak a területére nyúlik ki, és amely az első helyen áll Erdély halastavai között. Ez a cegei, másnéven Hódostónak nevezett tó, azaz latinul *Castoreus lacus* (mivel ez a hódoknak nevezett állatfaj a partjain él), mely vizét Császári, Ördöngösfüzes és Szamosújvár fele vezet le, Cege falu mellett ér véget, ahol erős töltés tartja vissza, nehogy kiáradjon, megduzzadva az esőzésektől vagy az olvadó hótól. Mégis előfordult, hogy áttörve a töltést haragos hullámaival megtöltötte Ördöngösfüzes házait, s a házakba a legnagyobb mennyiségbe sodorta be a csukát s a vele rokon halfajtákat. A háló, amellyel ebből az igen mély és széles tóból

⁵⁰⁴ Wass cs lt, 1737: 5721. sz.

⁵⁰⁵ *Napló* 541; Kádár–Tagányi I. 498.

⁵⁰⁶ *Napló* 27.

⁵⁰⁷ *Napló* 286.

⁵⁰⁸ *Napló* 555–556.

A cegei Wass család birtokai a 16–17. században. (Készítette Karácsony István.)

kényelmesen halászni lehet, nem olcsóbb 100 rénes forintnál.”⁵⁰⁹ Halászat a cegei tóban télen is folyt, léken keresztül, ami nem volt teljesen veszélytelen: 1683 decemberében Wass György alatt beszakadt a jég, ő ugyan megmenekült, de a víz elnyelte a szánt húzó két lovat, és a kocsis is csak a jég alatt továbbúszva tudott végül a felszínre jutni.⁵¹⁰ Halásztak a tóban pontyot (régí nevén potyka vagy pozsár), csukát és kárászt,⁵¹¹ olykor

⁵⁰⁹ Benkő József: *Transsylvania specialis. Erdély földje és népe*. I–III. Fordította, bevezető tanulmánnyal és jegyzetekkel közléteszi Szabó György. Buk. [1999]. I. 404–405.

⁵¹⁰ *Napló* 34.

⁵¹¹ *Napló* 62, 263–264, 500. 1766-ban Wass Ádám Teleki Ádámnak Lónára (Doboka vm.) egy csukát küldött ajándékba; amint írta, „több halam nem lévén, egy csukátskával kívántam udvarolni” (ENMLt, Teleki cs kendilónai lt, Missilisek, W. Á. 1766. VIII. 18-i levele).

18. A Wass család díszes családfája 1822-ből
(Wass cs lt, 41. doboz, 5343. sz.)

gyalomnak nevezett hálóval, amellyel egyszerre több ezer halat ki lehetett fogni.⁵¹² Cegén kívül volt még tó Császáriban⁵¹³ és Méhesen.

A középkor óta a legjelentősebb gyarapodást természetesen Wass György szerzeményei jelentették. Zálog útján néhány újabb birtokot szereztek, így például 1598-ban Erdélyi Kata (Wass György szamosújvári kapitány özvegye) Palásti György göci részbirtokát,⁵¹⁴ és azt később a Wassok megörökölték.⁵¹⁵ Akárcsak a korábbi századokban, a fiútestvérek egyenlő mértékben részesedtek az apai birtokból, a kihaló ág birtokait pedig az életben levő rokonok kapták meg (18. kép).

Az adományokon kívül még a fejedelmi kincstár tulajdonát képező, elidegeníthetetlen birtokokat (ún. fiskális birtokokat) lehetett zálogba venni. A fejedelmek elsősorban természetesen híveiknek adták azokat. A Wassok kezében négy ilyen birtok volt huzamosabb ideig: Kupsafalva, Láposdebrek, Ungurfalva Belső-Szolnok vármegyében és Ünőmező Dobokában. Ezeket ugyancsak Erdélyi Katalin szerezte meg 1600-ban, és a 17. század közepéig a Wassok kezén voltak.⁵¹⁶

Ugyancsak fiskális birtok volt például a már említett Kötke, Mikola, Szentmárton, és feltehetően azok is, amelyek csak ideiglenesen

voltak a Wassok kezében, és elidegenítésük körülményei nem ismertek. Más birtokaikat házasság útján szereztek, elsősorban a Bogáti, Ébeni és Vay családoktól.

A Bogáti birtokok

Bogáti Druzsianna kiterjedt birtokok tulajdonosa volt. 1608-ban Báthori Gábor (1608–1613) Alvinc, Borberek, Tartaria, Borsómező, Karna, Rakató (Fehér vm.) birtokokat Teke mezővárossal (Kolozs vm.) együtt, továbbá az ősi Bogáti-birtokokat (Bogát, Ludas, Keménytelke, Bodon Torda vm.-ben, Oroszi, Szentjakab, Jácintos Fehér vm.-ben, Balázstelke, Kornéltelke Küküllő vm.-ben) Bogáti Druzsiannának adományozta,⁵¹⁷ de a jelek szerint ezek első férjétől, Barcsai Andrásztól született fia, Barcsai Zsigmond magtalan halálával 1654-ben a fiskusra szállottak.⁵¹⁸ Felsőszőcsöt (Belső-Szolnok vm.) Bethlen Gábor kötötte le 1617-ben Bogáti Dru-

⁵¹² *Napló* 263.

⁵¹³ *Napló* 263.

⁵¹⁴ Wass cs lt, 1598: XV/12; 1714: 1/8 (a zálogbavétel késői említése). Iktatás: Wass cs lt, 1598: XV/13.

⁵¹⁵ 1670-ben Wass János és testvéreinek, Lászlónak az özvegye, Teleki Anna birtokosok itt (Wass cs lt, 1670: XV/15).

⁵¹⁶ A birtoklástörténeti adatokat részletesen ismerteti Kádár–Tagányi: Kupsafalva (IV. 535), Láposdebrek (IV. 560), Ungurfalva (II. 288), Ünőmező (VII. 48).

⁵¹⁷ Wass cs lt, 1608: XLVII/3. – A Bogáti-birtokok: Wass cs lt, 1608: XLIV/8; 1620: XLIV/10. – Kornéltelke: elnéptelenedett település a Kis-Küküllő mentén, valószínűleg Dicsőszentmárton környékén (Csánki V. 885).

⁵¹⁸ Wass cs lt, 1654: XLVII/9.

zsiannának,⁵¹⁹ Tekét pedig fiától, Barcsai Zsigmondtól kapta használatra.⁵²⁰ Utóbbit a fiskus csak későn vehette vissza, mert egy ideig még Bogáti Druzianna dédunokája, Wass Dániel is bírta.⁵²¹ A maroszséki Moson ugyancsak Bogáti Druziannáé volt,⁵²² és leánya, Wass Judit házassága révén⁵²³ Ébeni Lászlónak jutott.⁵²⁴

Az Ébeni-örökség

A Wass család két szálon is kötődött az Ébeniekhez. Wass Judit Ébeni László második felesége volt, Wass János pedig Ébeni Évát vette el feleségül. (Ébeni Éva ennek az Ébeni Lászlónak osdolai Kun Ilonától, az első feleségétől született leánya volt.) Ebből a házassági kötelékből több birtok szállott a Wassokra: Császári (Doboka vm.), Szengyel (Torda vm.), Ajton (Kolozs vm.), Háporton, Tordos, Bagó meg Ispánlaka (Fehér vm.). A birtokok sorsa viszonylag jól követhető. Az első hármat – ezek fiskális birtokok voltak – Báthori Zsigmond kötötte le familiárisának, simai Borbély Györgynek 1597-ben.⁵²⁵ A többi négyről nem tudjuk, miképpen szerezte meg Borbély György, de ugyanabban az évben kelt végrendeletében már ezekről is rendelkezett.⁵²⁶ Emellett Keménytelke és Mezőszakál (Torda vm.) is az övé volt, de egyik leánya, Borbély Anna Mezőszengyellel együtt elzalogosította Macskási Ferencnek.⁵²⁷ A többiből azonban részesedett osdolai Kun Gothárdné Borbély Anna, majd leányuk, gyerőmonostori Ébeni Lászlóné Kun Kata, akitől pedig leányuk, Ébeni Éva, Wass János felesége örökölt.⁵²⁸ Az Ébeni-birtokokból Császári maradt legtartósabban a Wassok kezén – itt a 20. század elején is volt részük.⁵²⁹ Kun Kata testvértől, Kun Borbálától csere útján szerzett részt Kalocsa, Récekeresztúr, Császári (Doboka vm.), Fűzkút (Kolozs vm.) birtokokban.⁵³⁰ Ugyancsak a Borbély–osdolai Kun–Ébeni atyafiság útján jutott a Wassok kezébe néhány más Fehér megyei részbirtok (Algyógy, Tordos, Ispánlaka, Fugad, Háporton), illetve Szásznádas és Hétúr Küküllő vármegyében.⁵³¹ Ezek egy része valószínűleg leányágon öröklődött tovább, némelyiket bizonyára a megszerzés után nem sokkal elidegenítettek. Egy másik birtokot, Sajgót (Belső-Szolnok vm.), amely fiskális birtok volt, 1659-ben Ébeni István kapta zálogba,⁵³² tőle pedig unokájához, Ébeni Évához és annak férjéhez, Wass Jánoshoz, a fejedelmi tábla ülnökéhez került. Részt belőle utóbbi fia, Wass Dániel örökölt.⁵³³ A fiskus a maga részét, 11 jobbágyot Dániel fiától, Ádámtól váltotta vissza 1766-ban.⁵³⁴ Ugyancsak örökség útján

⁵¹⁹ Wass cs lt, 1617: XLIV/32.

⁵²⁰ Wass cs lt, 1657: XLVII/14.

⁵²¹ Wass cs lt, 1737: XLVII/23.

⁵²² Wass cs lt, 1640: V/39.

⁵²³ Wass cs lt, 1653: XLIV/26.

⁵²⁴ Wass Judit és férje, Ébeni László is Mosonban halt meg (1662, illetve 1661), utóbbit az itteni templomban temették el (*Wass János feljegyzései* 352).

⁵²⁵ Wass cs lt, 1597: LXVI/11; Mihály vajda adománylevele Borbély György részére Császári, Ajton, Szengyel, illetve Mezőpanasz birtokokra (utóbbi Bihar vm.-ben, ma pusztá Geszt mellett, lásd Györffy I². 651): Wass cs lt, 1599: LXV/13.

⁵²⁶ Ekkor Lipa kapitánya. *Gyermekei*: György, András (utóbbi török fogságban), Krisztina, Anna és Katalin (Wass cs lt, 1597: LXV/12).

⁵²⁷ Wass cs lt, 1592: LXV/9; uo., 1734: XLIV/19a. – A későbbiekben ezeket a Rhédeyek örökölték (MTAKt, Kéziratár, Tört. Gen. 4°, 1/76, Wass).

⁵²⁸ A leszármazást lásd: Wass cs lt, 1734: XLV/19a.

⁵²⁹ Kádár–Tagányi II. 361.

⁵³⁰ Wass cs lt, XLVI/4; 1640: XLVI/6. – A Wassok kalocsai birtoklására lásd még: Kádár–Tagányi IV. 194.

⁵³¹ Wass cs lt, 1730: XLVIII/a/2; 1665: XLVIII/b/2; 1659: XLIII/c/2; 1688: XLVIII/c/3; Huszti: *Registrum* 155^f (LXVI/4, az elveszett irat kivonata).

⁵³² Kádár–Tagányi VI. 8.

⁵³³ Wass cs lt, 1687: XLIX/2; 1700 k.: XLIX/4; 1702: XLIX/4.

⁵³⁴ Kádár–Tagányi VI. 9.

kapott részt ez a Dániel Renget, Algyógy és Mada Hunyad vármegyei birtokokban.⁵³⁵ Ilosvát (Belső-Szolnok vm.) II. Rákóczi György kötötte le 1658-ban Ébeni Lászlónak és feleségének, Wass Juditnak,⁵³⁶ de már 1665-ben vissza is váltotta.⁵³⁷ Az Ébeniek révén örökölték a Wassok részeket Szótelke (Doboka vm.),⁵³⁸ Girolt, Debrek, Szemesnye (Belső-Szolnok vm.), Szakadát (Bihar vm.),⁵³⁹ Magyar- és Oláhtótfalu (Kolozs vm.) birtokokból.⁵⁴⁰

A Vay-birtokok

Vay Judit (kiszrédei Rhédey Mihály, majd Wass Dániel felesége) id. Vay Ádám⁵⁴¹ és iványi Fekete Erzsébet leánya volt, testvérei Vay Erzsébet (férjei: bethleni gr. Bethlen Mihály, majd Dujardin Ferenc), Anna (gyerőmonostori br. Kemény Simonné), Kata (széki gr. Teleki Pálné) és ifj. Vay Ádám (liptószentmiklósi és óvári Pongrácz Krisztina férje) voltak.⁵⁴² Id. Vay Ádám II. Rákóczi Ferencnek hadvezére volt,⁵⁴³ a szabadságharc bukása után pedig Lengyelországba menekült, és ott is halt meg.⁵⁴⁴ Birtokait a szepesi kamara elkobozta. A gyermekek azokat később ki váltották,⁵⁴⁵ és így Judit is tekintélyes vagyont örökölt. A testvéreivel 1732-ben véghezvitt osztály

szerint neki Serke, Baraca, Simonyi (Gömör vm.), Alsópokorágy (Kishont vm.) és Kazinc (Borsod vm.) jutott,⁵⁴⁶ de a testvére, ifj. Ádám által elzálogosított ajnácskői részt is visszaváltotta.⁵⁴⁷

A birtokigazgatást tisztartó intézte Serkéről, a jövedelmek és kiadások alakulásáról évről évre vezetett számadásokat készített.⁵⁴⁸ Vay Judit férje halála után Serkén élt, de a gyermekek közül Wass Ádám Erdélyben maradt,⁵⁴⁹ Wass György ugyan egy ideig Serkén élt,⁵⁵⁰ de később ő is visszatért Erdélybe. Ezek a birtokok a 19. század elején már nem voltak a Wass család tulajdonában.

1848 után

Jelentős változást hozott az 1848 utáni években végbement úrbéri kárpótlás, amelynek során az úrbéres telkeket az állam felszabadította a földesúrnak járó szolgáltatások (robot, dézsma, pénzbeli szolgáltatások) alól. Az úrbéri telkek nagyságáról és a kárpótlásul fizetett pénzösszegekről egy 1863-ban kinyomtatott jegyzék tájékoztat. A Wass család kapcsán említettek leg többje a família ősi birtoka, néhány azonban örökség vagy házasság útján jutott hozzájuk. Így pl. Lackonya (vagy Lacház) és Berence (Kövár-vidék) Mikes-birtok volt,⁵⁵¹ azokért Wass Antónia (†1858) és Albert (1819–1911) édesanyjuk, gr. Mikes Róza jussán kaptak úrbéri kárpótlást. Nem tudjuk, hogyan kaphatott Wass Albert kárpótlást a Belső-Szolnok vármegyei Felsőegresért vagy Wass Samu több, Doboka és Közép-Szolnok vármegyei birtokért (ezekről csak gyanítható, hogy a feleségeiké voltak).

⁵³⁵ Wass cs lt, 1730: XLVIII/a/3.

⁵³⁶ Wass cs lt, 1658: L/2.

⁵³⁷ Wass cs lt, 1665: L/6.

⁵³⁸ Wass cs lt, 1668–1718: LI/1–5; Kádár–Tagányi VI. 477. (1809-ben Wass Sámuelnek is van még itt két jobbgytelke.)

⁵³⁹ Wass cs lt, Fasc. LIX–LX.

⁵⁴⁰ Wass cs lt, Fasc. LXIII.

⁵⁴¹ Id. Vay Ádám az első felesége halála után újránősült, Zay Annát vette el, akitől két gyermeke született, Vay Sámuel és Klára (Wass cs lt, 5688. sz.).

⁵⁴² Wass cs lt, 1752: 5672. sz.; uo., 1753: 5675. sz.

⁵⁴³ Wass cs lt, 1711: 6357. sz.

⁵⁴⁴ Wass cs lt, 1723: 5848. sz.

⁵⁴⁵ Wass cs lt, é. n.: 5738. sz.

⁵⁴⁶ Wass cs lt, 1732: 5591. sz.

⁵⁴⁷ Wass cs lt, 5965. sz.

⁵⁴⁸ Számadások a serkei (1731–1740, 1751–1775), az ajnácskői (1764–1770) és a kazinci (1759–1769) tisztartók után maradtak fenn (Wass cs lt, 6706–6805. sz.).

⁵⁴⁹ Wass Ádám Dobokából Balázsháza érintésével ment Serkére anyja temetésére 1770 áprilisában (Rettegi 228).

⁵⁵⁰ Wass cs lt, 1737: 6154. sz.; uo., 1739: 5796. sz.

⁵⁵¹ Kádár–Tagányi IV. 546; II. 150.

Birtokos neve	A kármentesített úrbéri birtokok	A terület nagysága, ill. a kárpótlásul fizetett összeg (az első szám: hold, négyezred, a második: forint, krajcár)
Wass Adám	Mohaly, Szentegyed, Göc, Cege (Doboka vm.) Felsőgyékényes (Belső-Szolnok vm.) Mezővelkér (Kolozs vm.)	993,18 21 507,19
Wass Albert	Vizszilvás (Doboka vm.) Mezőzáh, Cikud (Torda vm.) Felsőegres (B-Szolnok vm.)	1620,138 36 993,56 2/4
Wass Albert Wass Antónia	Lackonya, Berence (Kővár-vidék)	859 253 15 477,21
Wass Samu	Cege, Pulyon, Mohaly, Göc, Noszoly és <i>Magyaregregy</i> , <i>Felsőkékesnyárló</i> , <i>Borzova</i> , <i>Szentpéterfalva</i> (Doboka vm.), <i>Bercse</i> (Kolozs), <i>Fülményes</i> (Közép-Szolnok vm.)	1534,1374 34 147,45

Forrás: *Das Urbarialwesen in Siebenbürgen*. Von Josef Ritter v. Grimm. Wien 1863. 68 (nr. 84), 123 (nr. 1480), 168 (nr. 2738), 144 (nr. 2033).

Az úrbéri kárpótlás után a Wass család tulajdonában levő birtokok nagyságáról a gazdacímítárak nyújtanak hozzávetőleges tájékoztatást. Az alábbi két táblázatban szereplő többi birtok közül Alsóilosva Wass Miklós (1812–1887) feleségéé, Berchtold Eugéniáé volt, Kackó és Alsóbalázsfalva, illetve a Hunyad vármegyei birtokok (Guraszáda, Hosdó) pedig Wass Ármin (1851–1914) édesanyjának, Sándor Bertának voltak a tulajdonában.⁵⁵² Magyarfráta ismeretlen módon került Wass Albert (1819–1911) tulajdonába, Pele minden bizonnyal Gyulai-birtok volt és úgy örökölte Wass Ottilia. A többi a Wass család ősi birtoka.

Birtokos neve	Birtok neve	Vármegye	Terület nagysága (kataszteri hold)
Wass Miklós	Alsóilosva	Szolnok-Doboka vm.	931
Wass Ármin	Kackó		135
Wass Adám	Császári		399
Wass Jenő	Cege		1991
Wass Béla	Pulyon		157
	Szentegyed		265
	Szentgothárd	949	
Wass Albert	Mezőzáh	Torda-Aranyos vm.	1128

Forrás: Baross Károly: *Magyarország földbirtokosai*. Bp. 1893. 671, 677, 679–680, 719.

Birtokos	Birtok neve	Vármegye	Megjegyzés
Wass Adám	Hosdó	Hunyad vm.	Mindkettő Wass Adámné Sándor Berta (Wass Berta és Irma édesanyja) birtoka
Wass Berta és Irma	Guraszáda		
Wass Irma	Alsóbalázsfalva	Beszterce-Naszód vm.	Wass Adámné Sándor Berta öröksége édesanyjától
Wass Ármin	Kackó	Szolnok-Doboka vm.	Wass-birtokok
özv. Wass Adámné	Cege		
Wass Jenő	Cege		
Wass Béla	Szentgothárd		
Wass Albert	Mezőzáh	Torda-Aranyos vm.	Eredete ismeretlen
	Magyarfráta	Kolozs vm., Mócsi járás	
Wass Ottilia	Pele	Szilágy vm.	

Forrás: *A magyar korona országainak mezőgazdasági statisztikája*. Második kötet. *Gazdacímítár*. Bp. 1897. 466, 602, 612, 614.

⁵⁵² *MNZsebk Főrangú családok* 266. Kackón és Alsóbalázsfalván Sándor Berta édesanyjának, alsóbalázsfalvi Cserényi Juliannának volt birtoka.

Az 1921-es román földbirtokreform kisajátításairól nem rendelkezünk számszerű adatokkal közszépszintű lebontásban. Wass Ilona emlékirataiból tudjuk, hogy a szentgothárdi ágól való Wass Béla ekkor vesztette el Szentgyedet, és a többi birtokból is vettek el jelentős részeket.⁵⁵³ A második világháború után az állam minden birtokot kisajátított, a cegei birtok visszaigényelhető töredékéért az erre jogosult ág, Wass-Tarjányi Ákos örökösei perelnek (2004).

A család jelenleg *Wass Albert* írónak első feleségétől született említett fiaiban – *Vid, Huba, Miklós, Géza* (Amerikai Egyesült Államok) és *Endre* (Németország) –, illetve lezármazottaikban él tovább. Az adoptált ágat Wass-Tarjányi Ákos leánya, *Zsuzsanna* (férjezett Tondolo Gino, Bécs) és gyermekei képviselik.

The History of the Family Wass de Cege in the 16th–20th Centuries. The Wass family is one of the oldest families in Transylvania, their lineage can be traced without interruption from the beginning of the 14th century. (About their early history see: *Erdélyi Múzeum* 2004/1–2. 1–40.) György Wass, was the first member of the family playing a political role in the life of the forming Transylvanian Principate. He was donated several estates in the Mezőség, such as Záh (Torda county) or Velkér (Kolozs county). Under the princes rising from the Báthori family, György Wass became in the last quarter of the 16th century comes of Kolozs county, captain of Szamosújvár, and councillor of the prince. He did not agree with prince Zsigmond Báthori (1588–1602), who breaking with the Ottoman-friendly policy preferred the Habsburgs, therefore he was imprisoned, where – in order to avoid execution – in 1594 he committed suicide. In spite of that, his sons went on taking part in the political life of Transylvania. One of them, János (†1635) having been brought up by the Jesuits, became a convinced Catholic in such times when the Catholic Church was barely tolerated in the Principate. Except for him all the Wass descendents were Calvinists until the mid 19th century, and many of them studied in the famous colleges of Nagyenyed and Kolozsvár. György Wass (1658 or 1659–1705) played role in the political events of the late 17th and early 18th centuries when the so far independent Transylvanian Principate was put under Habsburg control. During that process he went to Vienna for several times in order to negotiate with the Habsburg government. Not much later he joined the uprising against the Habsburgs led by Ferenc Rákóczi (1704–1711). Both himself and his son László (1696–1738) kept a diary, which are now important sources referring to the Transylvanian political and social history of that time. Dániel Wass (1674–1741), just like his above mentioned relative, left the Habsburgs' side in order to join Rákóczi. Dániel's sons, Miklós, György and Ádám were donated a title by empress Maria Theresa (1740–1780). Throughout the 18th century the family possessed estates in Northern Hungary as well, and lived partly there, partly in Transylvania. However, in the first part of the 19th century the Wass got settled definitively on the Transylvanian estates. One of the representative members of the family in that century was Samu Wass (1814–1879), who after fighting in the Revolution of 1848–1849 went into exile. He spent considerable time in California, where together with another Hungarian exile he opened a gold-mine, obtained the authorization of the government and had dollars minted. Only in 1858 was he allowed to turn back home. Some of the Wass were members of the Parliament in the 19th century, or held positions in government offices. Three branches of the family lived to enter the 20th century. Two branches had been living at Cege, and both of them died out on male line before the Second World War. Each of the two had a castle there, although only the smaller one survived. The third one had its residence at Szentgothárd. The writer Albert Wass (1908–1998) belonged to this branch. In 1945 he flew to Germany then settled down in the United States, nevertheless he was sentenced to death by the communist Tribunalul Poporului (an exceptional court called Peoples Court) in his absence in 1946. The castle of Szentgothárd had been destroyed after the war. Somewhat before 1920 Béla Wass (1853–1936) deposited the family archives in the collection of the Erdélyi Múzeum-Egyesület (Transylvanian Museum Society). Ottilia Wass (1829–1917) gave his house in Kolozsvár to the Society; both donations have been confiscated by the state. After World War II the family was forced to emigrate, first having been deprived of all their possessions. Since then the male line has been living in the United States and in Germany, the other one, the female line lives in Austria. A family tree is annexed to the study, which informs about the family lineage from the 16th century until present.

⁵⁵³ Siemers: *Wass* 24.